

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NIN ZORUNLU KARŞILIK
POLİTİKASININ BANKALARIN KREDİ HACİMLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLRİZ HANDE SARAÇ

DOÇ.DR.ERKAN POYRAZ

**HAZİRAN, 2012
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI'NIN ZORUNLU KARŞILIK
POLİTİKASININ BANKALARIN KREDİ HACİMLERİNE ETKİSİ

GÜLRİZ HANDE SARAÇ

Sosyal Bilimleri Enstitüsünde
"Yüksek Lisans"

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :02.07.2012

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :04.06.2012

Tez Danışmanı : Doç.Dr.Erkan POYRAZ

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Erhan DEMİRELLİ

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Ah BAYRAKDAROĞLU

Enstitü Müdürü :Prof.Dr.Namık Kemal ÖZTÜRK

HAZİRAN, 2012
MUĞLA

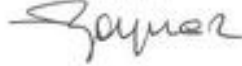
TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 23/05/2012 tarih ve 553/5. sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/5 maddesine göre, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Gülriz Hande SARAC'ın "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Zorunlu Karşılık Politikasının Bankaların Kredi Hacimlerine Etkisi" adlı tezini incelemiş ve aday 04/06/2012 tarihinde saat 13:30 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse uzun dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul... olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Doç. Dr. Erhan DEMİRCİ

Tez Danışmanı

Oye

Oye
Yrd. Doç. Dr. Ali Bayraktar

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Zorunlu Karşılık Politikasının Bankaların Kredi Hacimlerine Etkisi" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02.07.2012

GÜLRİZ HANDE SARAÇ
İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı :SARAÇ

Adı : GÜLRİZ HANDE

Kayıt No:

TEZİN ADI:

Türkçe : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Zorunlu Karşılık Politikasının Bankaların Kredi Hacimlerine Etkisi

Y. Dil : The Policy of Statutory Reserves of the Central Bank of the Turkish Republic and its Effect on Bank Credit Volumes

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü :SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı :POYRAZ,Erkan

Ünvanı :DOÇENT DOKTOR

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE	TEZİN SAYFA SAYISI:200
TEZİN KONUSU (KONULARI) :	
1.Zorunlu Karşılık Politikası	
2.Kredi Hacminin Durumu	
3.	
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :	
1. Finansal İstikrar	
2. Banka Kredileri	
3. Merkez Bankası Politika Araçları	
4. Zorunlu Karşılıklar Politikası	
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:	
1. Financial Stability	
2.Bank Credits	
3. Central Bank Policy Tools	
4. Mandatory Reserve Policy	
1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☒
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐
Yazarın İmzası : 	Tarih : 02.07.2012

ÖZET

1990'lı yıllardan sonra enflasyon hedeflemesi rejiminin merkez bankaları tarafından sıklıkla kullanılması ile kısa vadeli faiz oranları ön plana çıkarken, zorunlu karşılıklar başta olmak üzere diğer para politikası araçları ikincil araçlar haline gelmiştir.

Günümüzde merkez bankalarının fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da korumayı hedeflemesi ve yaşanan önemli krizlerin varlık fiyatlarındaki aşırılıklar nedeniyle oluşması sonucunda kredi piyasalarının yakından izlenmesinin gerekliliği ve bu konuda merkez bankaların rolü daha da vurgulanır hale gelmiştir. Bu çerçevede, faiz dışı politika araçlarının da fiyat istikrarı amacı ile çelişmeyecek şekilde öncelikle finansal istikrar amacıyla kullanılması fikri öne çıkmış, yaşanan küresel finansal krizi takip eden dönemde, zorunlu karşılıkların rolü daha çok sınanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, faiz dışı araçlardan biri olarak zorunlu karşılıkların, merkez bankaları tarafından, bankaların ve diğer mali kurumların ellerinde bulunan kredi verilebilir fon miktarının kontrol edilmesi yoluyla kredi genişlemesi ve kredi daralması dönemlerinde kullanıldığında fon miktarını ne büyüklükte etkilediği analiz edilmektedir. Literatürde zorunlu karşılık aracının etkinliğine ilişkin çok araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma, bu konuda yapılan öncül araştırmalardan biri olarak ele alınabilir.

Sonuçta, zorunlu karşılıkların merkez bankalarınca finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla kullanılabileceği, ancak uygulamada tek başına yeterli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, zorunlu karşılıkların diğer makro riskleri azaltıcı araçlar ile eşgüdümlü olarak kullanılması önerilmektedir.

ABSTRACT

Following the 1990's, as the short term interest rates came forefront through the frequent use of inflation targeting regime by central banks, the other monetary policy tools, primarily the reserve requirements, have become secondary tools.

Today, since the central banks target to preserve the financial stability along with the price stability and because the most important crises experienced have resulted from excessiveness in assets prices , the necessity of close monitoring of the credit markets and the role of central banks in this respect have become ever more underlined. Within this framework, the idea of using the non-interest policy instruments, primarily with the aim of financial stability without compromising with the price stability aim, has come to the forefront and following the global financial crisis, the role of reserve requirements has been tested more than before.

This study analyzes the usability and effects of the reserve requirements as a non-interest policy instrument of central banks by means of controlling the amount of loanable funds in possession of the banks and other financial institutions during the periods of credit expansion and credit crunch. The literature offers only a very limited number of studies on the usability of reserve requirements for the purpose of financial stability. Hence, this study can be viewed as one of the leading in this area. It is concluded that reserve requirements can be an effective tool for central banks to preserve and maintain financial stability; however, it is not adequate by itself. For this reason, it is recommended that the reserve requirements should be used in coordination with the other macro-prudential tools.

ÖN SÖZ

Çalışmada, bankaların ayırdıkları zorunlu karşılıkların, bankaların arz ettiği kredi hacimlerine etkisi ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde, sabır, destek ve anlayışlarını benden esirgemeyen anneme, babama ve abime, çalışmanın kaynaklarını bulmamda desteğiyle yanımda olan Özhan YILMAZ'a, bugünlere gelmemde büyük payı olan Prof. Dr. Recep ŞENER'e, bilgi birikimi ile çalışmama katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Erkan POYRAZ'a ve Yrd. Doc. Dr. Atilla GÖKTAŞ'a, son olarak çalışmalarım sırasında bana desteğini esirgemeyen İbrahim DAĞ'a içtenlikle teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Gülriiz Hande SARAÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLO LİSTESİ.....	X
GRAFİK LİSTESİ.....	XI
ŞEKİL LİSTESİ.....	XII
KISALTMA LİSTESİ.....	XIII
EK LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI.....	3
1.1 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Tarihçesi.....	3
1.1.1 Merkez Bankası'nın Görevleri.....	5
1.1.2 Merkez Bankasının Yetkileri.....	6
1.1.3 Merkez Bankasının Örgüt Yapısı.....	6
1.1.4 Merkez Bankası Bilançosu.....	9
1.1.5 Merkez Bankalarının Fonksiyonları.....	11
1.2 Para Politikasının Amaçları.....	12
1.2.1 Banka Parası ve Merkez Bankası.....	15
1.2.2 Parasal Taban ve Para Çarpanı.....	15
1.2.3 Para Politikasının Araçları.....	16
1.2.3.1 Açık Piyasa İşlemleri.....	17

1.2.3.2 Karşılık Oranları.....	18
1.2.3.3 Reeskont Kredileri.....	20
1.2.3.4 Zorunlu Döviz Devirleri.....	20
1.3 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’deki Para Politikası.....	21
1.3.1 Ocak 1980 Kararları ve Para Politikası.....	21
1.3.2 1986-1988 Dönemi Para Politikaları.....	22
1.3.3 1989-1998 Döneminde İzlenen Para Politikası.....	22
1.4 Para Arzı Süreci.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

ZORUNLU KARŞILIK POLİTİKASI.....	27
2.1.Zorunlu Karşılık Kavramı ve Politikası.....	27
2.1.1 Zorunlu Karşılıkların Aktarım Mekanizması.....	34
2.1.1.1 Maliyet Kanalı.....	35
2.1.1.2 Likidite Kanalı.....	38
2.1.2 Zorunlu Karşılıklara Faiz Ödenmesi.....	40
2.2. Zorunlu Karşılık Politikasının Para Politikası Aracı Görevi.....	40
2.2.1 Zorunlu Karşılıkların İşlevleri.....	41
2.2.2 Zorunlu Karşılıkların Para Arzına Etkisi.....	41
2.2.3 Zorunlu Karşılıkların Diğer İşlevleri.....	47
2.3 Türkiye’de Zorunlu Karşılık Oranı.....	47
2.3.1 1996-2005 Döneminde Uygulanan Zorunlu Karşılık Sistemi.....	51
2.4 Müeyyide Uygulaması.....	56
2.5 Zorunlu Karşılık Oranının Bankacılık Sistemine Etkileri.....	62

2.6 Zorunlu Karşılık Oranlarının Para Politikası Aracı Olması Dışında Fonksiyonu.....	64
2.7 Zorunlu Karşılıkların Finansal İstikrara Etkisi.....	65
2.7.1 Enflasyon Hedeflemesi.....	65
2.8 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Çerçevesinde Zorunlu Karşılık Uygulaması.....	68
2.9 Gelişmekte Olan Ülkelerin 2007 Krizi Sonrası Zorunlu Karşılıkları Kullanması.....	73
2.10 Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Politikası Ve Faiz İlişkisi.....	75
2.11 Zorunlu Karşılık Oranı-Para Arzı İlişkisi.....	76
2.12 Zorunlu Karşılıkların Hesaplanması.....	78
2.13 Uygulamaya Tabi Kuruluşlar.....	79
2.14 Muaf Tutulan Kuruluşlar.....	80
2.15 Zorunlu Karşılık Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesi Durumunda Uygulanacak Yaptırım.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KREDİ.....	83
3.1 Kredi Kavramı.....	83
3.2 Kredi Türleri.....	87
3.3 Kredilerin Sınıflandırılması.....	87
3.3.1 Nitelik Açısından	87
3.3.1.1. Nakdi Krediler.....	89

3.3.1.2.Gayrınakdi Krediler.....	89
3.3.2 Vadeleri Açısından	90
3.3.2.1.Kısa Vadeli Krediler.....	90
3.3.2.2.Orta Vadeli Krediler.....	91
3.3.2.3.Uzun Vadeli Krediler.....	92
3.3.3 Veriliş Amacı Açısından	94
3.3.3.1.Yatırım Kredileri.....	94
3.3.3.2.Donatım Kredileri.....	94
3.3.3.3.İşletme Kredileri.....	94
3.3.4 Teminat Açısından.....	95
3.3.4.1.Teminatsız Krediler.....	95
3.3.4.2.Teminatlı Krediler.....	95
3.3.5 Kredi Kartları.....	96
3.4 Kredi Riski.....	96
3.4.1.Ülke Riski.....	100
3.4.2.Temerküz Riski.....	100
3.4.3.Karşı Taraf Riski.....	100
3.4.4.Kredilendirme Riski.....	101
3.4.5.Teminat Riski.....	101
3.4.6.İzleme Riski.....	101
3.4.7.İşlemin Sonuçlandırılmaması Riski.....	101
3.4.8.Vade Riski.....	102
3.5 Riskin Yansıtılması , Sınırlandırılması ve Farklılaştırılması.....	102
3.6 Türk Bankacılık Sektöründe Kredilendirme Süreci.....	103

3.7 Kredi Sürecinin Aşamaları.....	108
3.7.1 Kredi Başvurusu.....	108
3.7.2 İstihbarat Çalışması.....	108
3.8 Kredi Analizinde Dikkate Alınacak Faktörler.....	113
3.8.1 Kişisel Faktörler.....	113
3.8.2 Mali Faktörler.....	114
3.8.3 Ekonomik Faktörler.....	117
3.8.4 Diğer Faktörler.....	119
3.9.Kabul / Red Kararı.....	120
3.10 Kredinin İzlenmesi.....	123
3.11 Kredi İlişkisinin Sona Ermesi.....	126
3.12 Yasal Takip ve Yeniden Yapılandırma.....	127
3.12.1 Yasal Takip.....	127
3.12.2 Finansal Yeniden Yapılandırma Programı.....	132
3.13 Genel Kredi Karşılığı.....	134
3.14 Kredi Karşılığı Ayırmanın Etkileri.....	135
3.15 Merkez Bankasının Etkinliği.....	136
3.16 Kredilendirme ve Basel İlişkisi.....	137
3.16.1 Denetim Otoritesinin Gözden Geçirme Sürecinin Prensipleri.....	142

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA.....	144
4.1 Araştırmanın Amacı.....	144
4.2 Araştırmanın Evreni.....	144

4.3 Araştırmanın Problemi.....	145
4.4 Araştırmanın Yöntemi.....	146
4.5 Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi.....	146
4.5.1 Birim Kök Testi -Genişletilmiş Dickey Fuller Test-.....	146
4.5.2 Nedensellik Analizi	151
4.5.3 Regresyon Analizi.....	154
4.5.4 Korelasyon Analizi.....	158

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
KAYNAKÇA.....	164
EKLER.....	176
ÖZGEÇMİŞ	

TABLO LİSTESİ

Tablo-1 Parasal Tabanın Kaynaklara Göre Para Arzının Hesabı.....	14
Tablo-2. TCMB Parasal Büyüklük Tanımları.....	42
Tablo-3 Zorunlu Karşılıkların Müeyyidesi.....	56
Tablo-4 Uygulamaya Tabi Kuruluşlar.....	79
Tablo-5 İndirilecek Kalemler.....	78
Tablo-6 Muaf Tutulan Kuruluşlar.....	79
Tablo-7 Kredi Türleri.....	88
Tablo-8:Basel-2 Risk Yönetimi İlkeleri.....	139
Tablo-9:Zorunlu Karşılığın Birim Kök Testi.....	147
Tablo-10:Kredi Miktarlarının Birim Kök Testi.....	147
Tablo-11: 2.Farkları Alınmış Birim Kök Testi.....	149
Tablo-12: Granger Nedensellik Testi.....	153
Tablo-13:Kredi Hacminin Regresyon Modeli.....	154
Tablo-14:Zorunlu Karşılıkların Regresyon Modeli.....	155
Tablo-15:Korelasyon Matrisi.....	158

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.1 Zorunlu Karşılık Oranlarının Gelişimi.....	51
Grafik 2.1 : Zorunlu Karşılıkların Kredi Maliyeti Üzerindeki Etkisi.....	73
Grafik 3.1 Zorunlu Karşılıklar Kredi Hacmi Yıllara Göre Gelişimi.....	145
Grafik 4.1: 1986-2011 Döneminde Kredi Miktarı ve Zorunlu Karşılık Grafiği.....	148
Grafik 5.1: İkinci Farkları Alınmış Kredi ve Zorunlu karşılık Zaman Serileri Grafiği.....	150
Grafik 6.1 :Zorunlu Karşılıklar ve Kredi Hacmi Dağılım Diyagramı.....	157

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil-1:Merkez Bankası Bilanço Kalemleri.....	10
Şekil-2: Merkez Bankası Para Politikasının Nihai Hedefleri Etkileme Süreci.....	16
Şekil-3 : Para Tanımları.....	27
Şekil-4:Zorunlu Karşılıkların Kredi Maliyeti Üzerindeki Etkisi.....	73
Şekil-5:Seçilmiş Ülkeleri Zorunlu Karşılık Oranları.....	74
Şekil-5 :Basel 1-de Kredilendirme Süreci.....	140
Şekil-6:Basel-2 de Kredilendirme Süreci.....	140

KISALTMA LİSTESİ

AB:Avrupa Birliği

ADF:Genişletilmiş Dickey-Fuller

API:Açık Piyasa İşlemleri

BDDK:Bankacılık Denetleme Kurumu

DİBS:Devlet İç Borçlanma Senedi

DTH:Döviz Tevdiat Hesabı

ECB:European Central Bank(Avrupa Merkez Bankası)

FED:ABD Merkez Bankası

GNT: Granger Nedensellik Testi

GSMH:Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KİT:Kamu İktisadi Teşekkülleri

KOBİ:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

MaRAP: Makro Riskleri Azaltıcı Politika

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

SYB:Sinaî Yatırım Bankası

TBB:Türk Bankalar Birliği

TCMB:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TL:Türk Lirası

TMSF:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TSKB: Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası

VDMK:Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

YP:Yabancı Para

ZKO:Zorunlu Karşılık Oranı

ZK:Zorunlu Karşılıklar

EK LİSTESİ

Ek: 1986-2011 yılları zorunlu karşılıklar;1986-2011 yılları arası mevduat bankaları

kredi hacmi

GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2007-2008'de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan krizin en önemli nedenlerinden biri olarak Amerika Merkez Bankası'nın düşük faiz politikası gösterilmektedir. Temel olarak düşük enflasyon ve düşük faiz ortamında fiyatlarda meydana gelen artış, küresel anlamda istikrarsızlığa neden olmuştur. Finans sektöründe bankacılık sektörünün rolü büyüktür. Dolayısıyla, finansal istikrar, bankacılık sektörünün denetim ve gözetimi ile çok yakından ilişkilidir.

Merkez bankalarının hem reel ekonomi hem de finansal piyasalarla ilişkide olması nedeniyle finansal istikrarsızlığa neden olan sistemik riskin oluşumunu en iyi takip edebilecek kurumlardan biri olduğu düşünüldüğünde, finansal istikrarı gözetme görevini üstlenen otoriteler arasında yer alması gereklidir. Diğer kurumlarla eşgüdüm halinde çalışılması ve finansal sektörün bileşenlerinin birbirlerini tamamlayıcı roller üstlenmesi, finansal istikrarın tesisine ve sürdürülmesine katkıda bulunacaktır.

Merkez bankalarının tasarrufundaki para politikası araçlarından zorunlu karşılıkların, kredilendirilebilir fonların kontrolünü sağlayarak finansal istikrarın sağlanması için kullanılabilirliği araştırılmaktadır.

Literatürde zorunlu karşılıkların finansal istikrarın sağlanması amacıyla kullanılabilirliği konusunda çok az çalışma yer almaktadır. Para politikasının banka kredilerine etkisi, daha çok para politikası faiz oranı üzerinden değerlendirilmiş ve bu değerlendirmeler parasal aktarım mekanizmalarından biri olan "kredi kanalı" üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada, diğer örneklerden farklı olarak zaman serileri modelleri ile zorunlu karşılıkların direkt etkisinin ölçülebilmesi amaçlanmıştır. Bu

tahmin modellerinin yanı sıra,sektör bazında ve banka bazında,aylık frekansta veriler kullanılarak regresyon ve korelasyon analiz yöntemiyle zenginleştirilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde finansal istikrar ile para arzı kavramları arasındaki ilişki ile merkez bankalarının finansal istikrarı sağlamadaki rolünden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde,zorunlu karşılıkların Türkiye uygulaması bu uygulamanın ana unsurları etkilerinden bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümünde kredinin tanımından,kredi çeşitlerinden ve zorunlu karşılık politikasının kredi miktarını ne şekilde etkilediğinden bahsedilmektedir.

Dördüncü bölüm, Türkiye’de zorunlu karşılık uygulamasının ampirik analizine ayrılmıştır.

Birim Kök Testi,Genişletilmiş Nedensellik Testi, Regresyon ve Korelasyon analiz yöntemleri kullanılarak zorunlu karşılık oranının belirlediği ayrılan karşılıkların toplanmış kredi rezervine etkileri incelenmektedir.

Son bölümde ise,çalışmanın genel değerlendirilmesi yapılarak,elde edilen bulgular özetlenmekte ve önerilere yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

1.1 TCMB'nin Tarihçesi

Merkez Bankaları her ülkede 4 ana işlevi yürütmek üzere kurulmuştur. Bu amaçlar onların ekonomideki rollerini belirler. Bunlar;

- Ülke içinde para arzını yani para piyasasını belirleme
- Bankacılık sistemini denetleyerek, ülke kredi hacmini ve dağılımını ayarlamak
- Ülkenin altın ve döviz rezervlerini düzenlemek ,dış ödemeleri yönetmek
- Devletin haznedarlığı ya da mali ajanlığını yapmaktır.

TCMB' sının geçmişi ise bu görevleri yerine getirmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze gelmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda iki kez kağıt para basılmış fakat para ekonomisinin ve kredi hacminin geniş olmamasından dolayı para sadece değişim aracı olarak görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde ise Merkez Bankası görevlerini yerine getirecek bir bankaya ihtiyaç duyulmuş ve 1863 yılında yabancı sermaye ile 'Osmanlı Bankası' Fransa ve İngiltere ortak sermayesi ile hayata geçmiştir. Bu banka, piyasaların gelişmesinde etkin rol oynamamış ancak Osmanlı'nın dış borç bulmasına yardımcı olmuştur(<http://www.tcmb.gov.tr/tarihce> Erişim Tarihi:10.11.2011).

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk yıllarda ekonomik durumun yeni bir banka kurmaya olanak vermemesinden dolayı Osmanlı Bankasının banknot basma imtiyaz süresi 1935 yılına kadar uzatılmış ve hükümet bu süre içinde kağıt para çıkarmamayı taahhüt etmiştir.Bu dönemde banka,devletin haznedarlığını yapacak,hazine bonolarını iskonto edecekti hazinenin ödemelerinden sorumluydu. Ancak,Türkiye

Cumhuriyeti banknot ihraç edecek bir banka kurarsa Osmanlı Bankası'nın itiraz hakkı olmayacaktır. TCMB' sı 1715 sayılı kanunla 3 Ekim 1931'de kurulmuştur ve 30 yıl banknot ihraç etme imtiyazına sahip olmuştur. Bu durum 1995'te yapılan değişiklikle 1999'a, 1994'te yapılan değişiklikle ise süresiz olarak uzatılmıştır. 1715 sayılı kanunla merkez bankasının temel görev ve yetkileri şöyledir (<http://www.tcmb.gov.tr/tarihce> Erişim Tarihi:11.11.2011);

- Banknot imtiyazını tek elden yürütmek
- Ülkenin ekonomik gelişmesine yardımcı olmak
- Reeskont oranlarını tespit etmek
- Para piyasası ve tedavülünü düzenlemek
- Hazine işlemlerini yapmak
- Ulusal paranın iç ve dış değerini korumaktır.

1715 sayılı kanunu günün koşullarına uygun hale getirmek için çeşitli düzenlemeler yapılmış ancak bu düzenlemeler Hazine Müsteşarlığı ve KİT'lere daha fazla kredi verilmesini sağlamaya yönelik olmuştur. Bu sebeple bankanın amacı etkin para politikası yürütmekten çok kamu kesiminin finansman açığını kapatmaya yönelik olmuştur. 1960'lı yıllarda planlı dönemin başlamasıyla 1715 sayılı kanunda MB'nin para ve kredi politikasının planın öngördüğü ilkelere göre yürütülmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmış ve 1211 kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre; Merkez Bankasındaki **Hazine Müsteşarlığı hissesi** %51 'e kadar yükseltilmiş ve banknot basımı Merkez Bankası tekeline alınmıştır. Merkez Bankası paranın değerinin koruması ve ödünç para işlemlerini düzenler. (<http://www.tcmb.gov.tr/tarihcesi> Erişim Tarihi:25.12.2011).

1986 yılında Açık Piyasa İşlemlerinin yürütülebilmesi ve yeni ihtiyaçların karşılanabilmesi için 3291 sayılı kanun çıkarılmıştır ve bu yasa ile TCMB'nin bugünkü görev ve yetkilerini tanımlanır. En son değişiklik ise 2010 yılında yapılarak Merkez Bankasının KİT ve Hazine Müsteşarlığı'na açacağı kredi-avans oranı sınırlanmıştır.(www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi:25.11.2011)

1.1.1 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası' nın Görevleri

Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasının ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirlemektedir. Temel amacıyla çelişmemek kaydı ile hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemektedir.

Bankanın temel görevleri(<http://www.tcmb.gov.tr/kanun>);

- Para ve kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programlar doğrultusunda yürütmek,
- Hükümetle beraber paranın iç ve dış değerini korumak ve tedbirler almak,
- Ulusal paranın hacim ve tedavülünü düzenlemek,
- Para arzı ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemleri yapmak,
- Mevduat ve vade türleri ile vade sürelerini ve yükümlülük zamanlarını tespit etmek,
- Ulusal para ile yabancı paralar veya altın arasındaki denklığı Hükümetin belirleyeceği esaslar çerçevesinde belirlemek,
- Altın ve döviz rezervlerini hükümet kararlarına göre yönetmek,

- Kanuni karşılık ve dispoñibilite oranlarında gerekli gördüğü değişiklik önerilerini TCMB' na sunmak,
- Mali piyasaları izlemektir.

1.1.2 Merkez Bankası'nın Yetkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nde tek elden banknot imtiyazı Merkez Bankası' na aittir. Ayrıca, banka kendi işlemlerinde uygulayacağı reeskont, iskonto ve faiz oranlarını hükümetin ekonomik politikasına uygun olarak belirlemektedir. Diğer bir yetki alanı ise kredi-para konularında karar almak ve hükümete öneriler sunmaktır. Hükümetle enflasyon hedefi belirleyip buna uygun para politikası belirlemektir.

Para politikası araçlarını uygulamaya ve doğrudan belirleme yetkisine de sahiptir. Müşavirlik görevi de yapmaktadır (<http://www.tcmb.gov.tr/tarihce> Erişim Tarihi:10.01.2012).

1.1.3 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Örgüt Yapısı

Merkez bankası bu görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak amacıyla ve uygun görülen politikalar çerçevesinde işlemler yapabilmek amacıyla bazı kurul ve meclislerden oluşmaktadır. Bunlar dışında da araştırma müdürlükleri v.b birimler mevcuttur.Merkez Bankası içindeki kurullar aşağıda sıralanmıştır: (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/teskilat.html>. Erişim Tarihi:10.04.2012).

- A- Genel Kurul
- B- Banka Meclisi
- C- Para Politikası Kurulu
- D- Denetleme Kurulu
- E- Başkanlık
- F-Yönetim Komitesi
- G- İdare Merkezi

H- Banknot Matbaası
I-Şubeler

1.1.3.1 Genel Kurul

Bankanın pay sahipleri defterinde yazılı bulunan hissedarlar, Bankanın Genel Kurulunu teşkil ederler. Genel Kurul, her yıl Banka Esas Mukavelesi ile tespit edilen vakitte toplanmaktadır. Genel Kurula Başkan başkanlık eder. Her on hisseye sahip olan veya bu miktar hisseyi temsil eden kimse bir oya sahiptir. Hisse senetleri nama yazılı olup Bankanın ilk kuruluşunda olduğu gibi dört sınıfa ayrılmıştır.

(A) sınıfı pay senetleri Hazine'ye aittir.(%51'den az olamaz)

(B) sınıfı pay senetleri Türkiye Cumhuriyeti'nde faaliyette bulunan ulusal bankalara

(C) sınıfı pay senetleri Ulusal Bankalar dışında kalan yabancı bankalara ve imtiyazlı şirketlere

(D) sınıfı pay senetleri ise Türkiye Cumhuriyeti uyruklu kişi ve kurumlara aittir.

Genel Kurul aşağıdaki görev ve yetkileri haizdir (<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/teskilat.html> Erişim Tarihi:10.04.2012):

1. Banka Meclisi tarafından verilen yıllık rapor ile Denetleme Kurulu raporunun tetkiki;
2. Bankanın bilanço, kar ve zarar hesabının tetkiki ile karara bağlanması;
3. Banka Meclisi üyelerinin ve Denetleme Kurulunun ibrası;
4. Sermayenin artırılması;
5. Esas Mukavelede değişiklik yapılması;
6. Bankanın tasfiyesi hakkında karar verilmesi

1.1.3.2 Banka Meclisi

En yüksek karar organıdır. Merkez Bankası başkanı ve Genel Kurul'da seçilen 6 kişiden oluşur. Banka Meclisi Başkan ile Genel Kurulca seçilecek altı üyeden kurulur. Başkan Banka Meclisi Başkanıdır. Banka Meclisi üyelerinin görev süresi, üç yıldır. Her yıl Meclis üyelerinin üçte biri yenilenir. Süreleri biten üyelerin yeniden seçilmemektedir.

Banka Meclisi toplantıları Ankara'da yapılmaktadır. Gereği halinde başka bir yerde de toplantı yapılabilir. Toplantılar, Başkan'ın çağrısı ile ayda en az bir defa yapılır. Gündem Başkanlıkça düzenlenir. Banka Meclisi üyelerin en az üçte ikisinin katılımıyla toplanır ve mevcut üyelerin çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde Başkan 'ın katıldığı tarafın teklifi kabul edilmiş sayılır. Başkan Yardımcıları, Banka Meclisi toplantılarına, oy hakları olmaksızın katılabilirler.

Banka Meclisi Üyelerinin görevleri, özel bir kanuna dayanmadıkça, Banka dışında gerçekleşmesi, resmi veya özel herhangi bir görev ile birleşemez. Bundan başka bu üyeler, ticaretle uğraşamayacakları gibi, bankalar ve şirketlerde de hissedar olamazlar. Hayır dernekleri ve amaçları hayır, sosyal ve eğitim işlerini olan vakıflardaki görevler ve kar amacı gütmeyen kooperatif ortaklığı bu hüküm dışındadır (<http://www.tcmb.gov.tr/kanun> Erişim Tarihi:20.04.2012).

1.1.3.3 Para Politikası Kurulu

Bu kurul Başkan, Başkan Yardımcıları, Banka Meclis üyelerinden 1 kişi ve üyelerin müşterek kararıyla atanacak 1 kişiden oluşur. Amacı;

- Finansal istikrarını sağlamak için para politikalarının ilke ve stratejilerini belirlemek

- Para politikaları ile hükümetin enflasyon hedefinin belirlenmesi
- Uygulanan politikaya uygun belirli dönemlerde raporlar hazırlamak ve kamuoyuna sunmaktır.
- TL'nin değerini korumaktır.

1.1.3.3 Denetleme Kurulu

Denetleme Kurulu, Bankanın bütün muamele ve hesaplarını denetler. Başkanlık, Denetleme Kurulunun talep edeceği bütün malumat ve vesikaları vermekle yükümlüdür. Denetleme Kurulunun yönetme yetkisi olmayıp, mütalaalarını yazılı olarak Banka Meclisine bildirir ve bir kopyasını da Başbakanlığa verir. Kurul yıl sonunda muamele ve hesaplar hakkında hazırlayacağı raporu Genel Kurula arz eder(<http://www.tcmb.gov.tr/organizasyonsemasi> Erişim Tarihi:25.04.2012).

Denetleme Kurulu üyeleri hissedarlar tarafından seçilir. A sınıfı hissedarınca bir üye, B ve C sınıfı hissedarlarınca iki üye, D sınıfı hissedarlarınca bir üye olmak üzere seçilen dört üyeden oluşur. Görev süreleri 2 yıldır. Denetleme Kurulu üyeleri, Bankanın karına iştirak edemezler.

1.1.4 Merkez Bankası Bilançosu

Merkez Bankası tarafından uygulanan para politikaları doğrudan bilançosuna yansımaktadır. Yani Merkez Bankası ekonominin likiditesini ayarlarken bilançosunun aktif ve pasiflerinin düzeyi değişmektedir. Merkez Bankası bilançosu, işletme bilançolarına göre farklılık içermektedir. İşletmeler, önce kaynak bulur ve sonra bu kaynağı değerlendirir. Merkez Bankası'nda ise durum farklıdır.

Önce aktiflerde bir değişim olur sonra pasif buna intibak eder. Örneğin;Merkez Bankası' na döviz girişi olduğunda önce varlık olur sonra bu pasif kalemlerle fonlanır. Aynı şey ekonominin likiditesi içinde geçerlidir. Bu nedenle Merkez Bankası bilançosunun aktif mekanikli olduğunu söyleyebiliriz.

Merkez Bankası bilançosunda yer alan kalemler şöyledir

(<http://www.istanbul.edu.tr/yuksekokullar/sosyalbilimler/iuwebson/fethiacil/tcmbbilanco.pdf>. Erişim Tarihi:04.05.2012):

MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU	
AKTİF	PASİF
1. DIŞ VARLIKLAR 2. İÇ VARLIKLAR	1. TOPLAM DÖVİZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ 2. MERKEZ BANKASI PARASI
AKTİF	PASİF
? DIŞ VARLIKLAR ? İÇ VARLIKLAR a.Nakit İşlemler aa. Kamuya Açılan Nakit Krediler ab. Bankalara Açılan Nakit Krediler ac. Diğer Kalemler b. Değerleme Hesabı	1. TOPLAM DÖVİZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ a.Dış Yükümlülükler b.İç Yükümlülükler ba.Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat bb.Bankaların Döviz Mevduatı 2. MERKEZ BANKASI PARASI A.Rezerv Para a.Emisyon b.Bankalar Mevduatı ba.Bankalar Zorunlu Karşılıkları bb.Bankalar Serbest İmkânı c.Fon Hesapları d.Banka Dışı Kesimin Mevduatı B. Diğer Merkez Bankası Parası a.Açık Piyasa İşlemleri b.Kamu Mevduatı

Şekil-1 Merkez Bankası Bilanço Kalemleri

MB' sı bilançosu bu aktif ve pasif kalemlerden oluşur. Her hafta Cuma veya Cumartesi günleri Resmi Gazetede yayımlanan TCMB bilançosunda,para politikasının ayrıntılı bir şekilde izlenmesi sağlayan 3 tablo önem taşımaktadır.

A) Parasal büyüklükler tablosu

B) Merkez Bankası parası tablosu

C) Analitik Bilanço

1.1.5 Merkez Bankalarının Fonksiyonları

1) Özel Piyasa ile Yaptığı Avans İşlemleri

Merkez Bankalarının karşılığında avans vermeye yetkili oldukları teminatlar şunlardır (İpeker:2002:22-23):

- altın
- uluslararası ödeme aracı niteliğindeki dövizler
- hazine bonoları
- bankaların ticari, sınai ve diğer girişimcilerin borsada yazılı tahvilleri
- ticari işlemlerden doğan poliçe ve emre yazılı senetler
- tarım ve sınai senetleri
- varant

Merkez Bankaları avansların kısa süreli olması prensibine önem vermektedir. Verilen avansın süresi 3, 4 ve 6 aylık olabilir. Tarım ve sınai faaliyetlerle ilgili olanlarda 9 aydır.

1- Reeskont İşlemleri

- Merkez Bankalarının reeskonta kabul edeceği senetler gerçek, ticari, sınai ve zirai işlemlerden doğmalıdır.

- Senetlerin, biri veren bankaya ait olmak üzere 3 imza taşımaları gerekir
- Senetler kısa süreli olmalıdır.
- İskonto ve avans işlemleri kendi kendini ödeyen işlemlerden olmalıdır.

2- MB'larının Hazine Müsteşarlığı ile Yaptığı Avans İşlemleri

Yılın bazı aylarında devlet giderlerinin, devlet gelirlerinden fazla olması durumunda hazine paraya ihtiyaç duyar. Devletin mevsimlik ihtiyacını karşılayabilmesi için, Merkez Bankaları hazine müsteşarlığına doğrudan avans verir. Verilen avans tutarı çeşitli ülkelerde değişmektedir. Yıllık bütçe ödeneklerinin veya yıllık bütçe gelirlerinin %8, %10, %15'i olabilmektedir.

3- Hazine Bonolarının Reeskontu

Merkez Bankaları bir banka tarafından sunulan ve üçüncü bir kişi tarafından ciro edilen hazine bonolarını iskonto etmekte ve bunlar karşılında avans vermektedir(www.tcmb.gov.tr/mevzuat Erişim Tarihi:10.01.2012).

1.2 Para Politikasının Amaçları

Para politikasının temel amaçları şu başlıklar altında toplanabilir(Önder,2005:24-25);

1- *Tam İstihdam*: Para politikasının amaçladığı tam istihdam hedefi, ekonomide sıfır işsizlik demek değildir. Hedef, emek piyasasına sunulan işgücü miktarının, işgücü talebine eşitliğidir. İktisatçılar bu işsizlik düzeyine doğal işsizlik oranı olarak adlandırmaktadır. Buradaki sorun hangi işsizlik düzeyinin doğal işsizlik oranı olduğunu belirlemektir. Günümüzde gelişmiş ülkeler için %6'lık işsizlik oranı doğal işsizlik oranı olarak kabul edilmektedir.

2- *İktisadi Büyüme*: İktisadi büyüme ile tam istihdama ulaşma amaçları birbiriyle yakından ilgilidir. Burada öne çıkan olgu, iktisadi büyümenin firmaları yatırım yapmaya, insanları ise tasarruf yapmaya cesaretlendirmesidir.

3- *Fiyat İstikrarı*: Para politikasının amaçları arasında en önemlilerinden biri fiyat istikrarıdır. Çünkü aksi bir durum yani enflasyonun varlığı ekonomide

belirsizlik demektir. Enflasyonist dönemlerde de firmalar belirsizlik nedeniyle ileriye yönelik kararlar almaktan kaçınırlar; bu da iktisadi büyümeyi olumsuz etkiler.

4- *Faiz Oranı İstikrarı*: Faiz oranındaki dalgalanmalar, fiyat istikrarsızlığında olduğu gibi ekonomide belirsizliklere neden olur ve geleceğe dönük plan yapılmasını ve karar alınmasını zorlaştırır.

5- *Mali Piyasalarda İstikrar*: Mali piyasalarda istikrarın varlığı faiz oranı istikrarı demektir. Mali piyasalarda istikrarı sağlama olası mali panikleri önleme görevi Merkez Bankalarına aittir. Çünkü Merkez Bankası son ödünç vericidir.

Bir Merkez Bankasının para politikası uygulamasındaki eksikliği mali piyasalarda belirsizliğe sebep olur, bu da piyasalarda bir panik havası yaratır ve o ülkede şok bir bunalıma neden olur. Buna benzere olaylar 1994 yılı Aralık ayında Meksika'da, Mart ayında Türkiye'de yaşanmıştır.

6- *Döviz Piyasasında İstikrar*: ülkelerin ulusal paralarının, yabancı piyasalarda değeri, dış ticareti de etkiler. Bir ülkenin ulusal parasının, yabancı paralar karşısında aşırı değerlenmesi, o ülkenin mal fiyatlarının uluslararası piyasalarda yabancı para cinsinden değerlenmesine sebep olur ve diğer ülke malları ile rekabet gücü üzerinde azaltıcı bir etki yapar. Örneğin 1995 yılı Nisan ayından itibaren ABD Dolarının, Japon Yeni ve Alman Markı karşısında değer yitirmesi Japon ve Alman firmaların telaşa kapılmalarına ve hükümet üzerinde ulusal paralarının değerinin düşürülmesi yönünde baskı yapmalarına sebep olmuştur.

Merkez Bankalarının öncelikli amaçları fiyat istikrarı ile birlikte tam istihdamdır. Ancak Merkez Bankası bu değişkenleri doğrudan etkileyemez. Bu amaçlara ulaşabilmek için kendisine ara hedefler olarak nitelendirebileceğimiz para arzı ile faiz oranları ve müdahale hedefleri koyar. Dolayısıyla temelde Merkez

Bankası'nın 2 farklı hedef değişkeni vardır. Bunlar: faiz oranı ve parasal büyüklüklerdir.

Para politikasının amaçlarının büyüklüğü kimi zaman bu amaçlar arasında çatışmaya neden olur. Fiyat istikrarı sağlamaya yönelik bir para politikasında, çoğu zaman tam istihdam amacından uzaklaşmak zorunda kalınmakta ve bir anlamda fiyat istikrarı, işsizliğin kaynağı olmaktadır. 1970'li yıllarda petrol krizi sonrası ortaya çıkan bunalımın oluşumu büyük ölçüde bu süreç çerçevesinde gelişmiştir. Diğer yandan döviz kurlarının sabit tutulması durumunda eğer faiz oranları yükseliyorsa mali serbestleşmenin olduğu bir ülkede ortaya net pozisyon açığı çıkmaktadır. Bu açıklığa kur makası denir. Kur makası ciddi bunalıma neden olur dışarıdan para alışı olduğu için. (Öçal ve Çolak, 1999:81)

Merkez Bankasının fiyat istikrarına da içeren açıkça tanımlanmış bir hedefi olmalıdır. Orta vadeli politika hedeflerini kamuoyuna açıklamalıdır. Bundan sorumlu olmalıdır. Kamu borcunu yönetmelidirler. (Akyazı, 1998:8)

1.2.1 Banka Parası ve Merkez Bankası

A Bankası 100 TL'lik bir vadesiz mevduat hesabının açıldığını varsayalım. A Bankası T hesabında şöyledir:

Aktif	Pasif				
<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 80%;">Varlıklar</td> <td style="width: 20%; text-align: right;">100.-</td> </tr> </table>	Varlıklar	100.-	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 80%;">Vadesiz Mevduat</td> <td style="width: 20%; text-align: right;">100.-</td> </tr> </table>	Vadesiz Mevduat	100.-
Varlıklar	100.-				
Vadesiz Mevduat	100.-				

Bankalar toplamış oldukları mevduatın, TCMB tarafından belirlenen oran kadarlık kısmını , Kanuni Karşılık olarak TCMB hesabına yatırmak

zorundadırlar.Kanuni karşılıklar,bankanın bilançosunda varlık olarak gözükrken,TCMB'nin bilançosunda yükümlülük olarak bulunmaktadır.Verdiğimiz örnek de bu oranın %8 olduğunu varsaymaktadır.Dolayısı ile A bankası,100 TL mevduat için TCMB'na Kanuni karşılık yatırmakta;geriye kalan kısmını banka arz edip kredi olarak kullanılabilmektedir(Öçal vd.1997:264).

1.2.2 Parasal Taban ve Para Çarpanı

Parasal taban piyasaya sürülen banknot miktarı ile karşılıklar toplamına eşittir. Para arzıyla parasal taban, yani Merkez Bankası tarafından ihraç edilen nakit para arasındaki ilişkiye baktığımızda ortaya para çarpanı kavramı çıkmaktadır. Para çarpanı, parasal taban miktarındaki 1TL.lik değişimi para stokunda getireceği değişikliktir.

$$\text{Para Stoku} = \text{Para Çarpanı} \times \text{Parasal Taban}$$

Para çarpanının değerlerinden biri, bankaların arzuladıkları karşılık oranı diğeri özel sektörün arzusuna bağlı olarak oluşan nakit, toplam mevduat oranı olmak üzere iki anahtar orana bağlıdır.

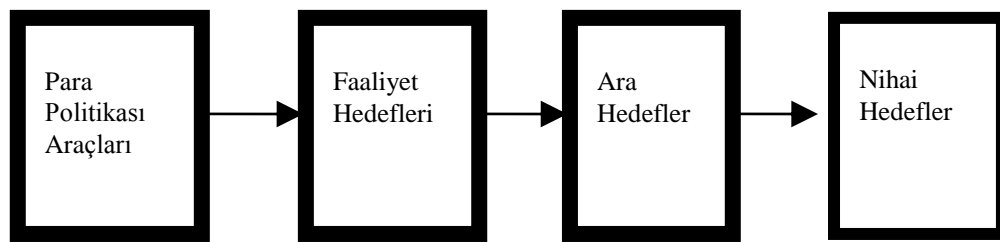
TCMB tarafından alınmak istenen menkul kıymeti bulup bunu satmak isteyen aracı kurumlar, TCMB'yi arayarak tekliflerini bildirirler. Doğrudan alımı planlanan miktar hedefine ulaşılan kadar gelen satış teklifleri kabul edilir. TCMB tarafından satın alınmak istenen kıymetin bedeli bankaların ve/veya aracı kurumların TCMB nezdindeki hesabına alacak olarak kaydedilir.Bankaların ve aracı kurumların toplam rezervi arttırılır(Yıldırım, vd,2005:181).

PARASAL TABANIN KAYNAKLARA GÖRE PARA ARZININ HESABI

Aktif	Merkez Bankası Bilançosu	Pasif
Banka Sistemine Krediler(CLB)		Madeni ve Kağıt Paralar(C)
Kamu Sektörüne Krediler(CLG)		Bankaların Karşılıkları(R)
Yabancı Döviz Rezervleri(F)		Resmi Mevduatlar (G)

Tablo-1 Parasal Tabanın Kaynaklara Göre Para Arzının Hesabı

Tablo da görüldüğü üzere parasal tabanın kaynaklarını bankanın banka sistemine ve kamu sektörüne açtığı krediler ve yabancı döviz rezervleri oluşturmaktadır. Parasal tabanın kullanımına yeniden geri dönülürse bunlar halkın elindeki madeni ve kağıt paralardan, bankaların ayırdıkları karşılıklardan ve resmi mevduatlardan oluşmaktadır. Analizlerde genellikle resmi mevduatlar çok kısa dönem dışında, hükümetin işlem ankeslerini oluşturduğundan sabit kabul edilmektedir. Dolayısıyla para arzıyla ilgili politikalarda önemli rol oynamadığı düşünülmektedir.

Şekil 2: Merkez bankası para politikasının nihai hedefleri etkileme süreci

1.2.3 Para Politikasının Araçları

Para politikasının yürütücüsü olan Merkez Bankası'nın bu politikanın araçlarına da sahip olmasından dolayı belli bir üstünlüğü vardır. Merkez Bankası bu araçları ile

iktisadi faaliyetleri doğrudan etkileyebilme gücüne sahiptir. Monetarist iktisatçıların da iddia ettiği üzere para politikasının iktisadi faaliyetleri etkileyebilme gücü maliye politikasına göre daha hızlıdır. Bundan dolayı para politikasının uygulanmaya başlanması ile kısa sürede ekonomide değişiklikler görmek mümkündür. TCMB'nın yoğun olarak kullandığı para politikası araçları açık piyasa işlemleri, karşılık oranları ve zorunlu döviz devir oranlarıdır. TCMB bu araçlar dışında reeskont politikası, ithalat teminatları, kur tavanları, faizler, ahlaki ikna, döviz kuru sterilizasyon ve uluslararası rezervleri de para politikası olarak kullanmaktadır.

Düşük kredibilite ekonomide büyük şoklar yaşandığında üretim, enflasyon ve faiz oranlarında daha büyük bir volatiliteye yol açmaktadır. Gelişen ekonomilerde merkez bankası da dahil olmak üzere kurumların zayıflığı kredibilitenin sağlanma sürecini uzatmaktadır. Düşük kredibilite, ekonomik ajanların merkez bankasının verdiği vaade bağlı kalamayacağı ve büyük şoklar karşısında güçlü bir tepki veremeyeceği inancını güçlendirir. Bu olumsuz beklentiler hem beklenen hem de gerçekleşen enflasyonun daha yüksek çıkmasına yol açar (Fraga vd, 2003:14-15).

1.2.3.1 Açık Piyasa İşlemleri

Açık Piyasa İşlemleri parasal taban dolayısıyla para arzının belirlenmesinde temel unsurdur. Merkez Bankası bankalararası para piyasasında yaptığı işlemler ve Açık Piyasa İşlemleri aracılığı ile para piyasasında ki kısa vadeli dalgalanmaları ve ekonominin likiditesini kontrol edebilmektedir. Açık Piyasa İşlemleri, ülkemizde devlet tahvili, hazine bonosu ve döviz üzerinden yapılmaktadır. Ancak bazı ülkelerde altın üzerinden de yapılmaktadır.

(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/PIYASALAR/genelge.pdf> Erişim Tarihi:15.4.2012)

Merkez Bankası piyasadaki likiditeyi azaltmak istediğinde ters repo ve doğrudan satış yöntemi ile piyasaya senet satmakta ve likiditeyi emmektedir. Buna karşılık Merkez Bankası piyasadaki likitlerin az olduğu kanaatindeyse repo ve doğrudan alış yöntemleriyle piyasadaki senet satın almakta ve piyasaya likidite enjekte etmektedir. Merkez Bankası ayrıca bankalararası piyasada mevduat alışverişini yaparak likiditeyi artırmakta veya azaltmaktadır. Yani Açık Piyasa İşlemleri kullanılarak devlet tahvili, hazine bonosu veya döviz satın alınması halinde parasal taban genişlemiş, ekonomideki para arzı artırılmış demektir.

Genel olarak 2 çeşit Açık Piyasa İşlemi vardır. Bunlardan dinamik APİ ile parasal tabanın ve rezervlerin düzeyi değiştirilmek istenir. Koruyucu APİ ile ise, parasal değişkenlerin hareketleri üzerinde etkili olunmaya çalışılır. Açık Piyasa İşlemleri'nin diğer para politikası araçlarına göre üstünlükleri şöyle sıralanabilir:

- Açık Piyasa İşlemleri'nin Merkez Bankası'nca yapılması, işlem hacminin kontrolünü bankaya bırakır. Dolayısıyla para arzı üzerinde doğrudan etkileyicidir.

- APİ, işlem sürecinde esneklik gösterebilir. Bu yönüyle APİ, parasal tabanı üzerinde kimi zaman çok güçlü bir şekilde etkileyici bir rol üstlenebilir.

- APİ'den kolaylıkla geriye dönülebilir. Merkez Bankası, APİ'nin ardından bir hata yapıldığını anladığı anda, bu işlemden vazgeçip başka bir para politikası aracına yönelebilir.

APİ'nin yapılması ile ilgili yöntemler kısaca şunlardır.

a- Doğrudan Satış: Bu işlem APİ portföyünde mevcut devlet iç borçlanma senetlerinin, bankalara ve/veya aracı kurumlara satılması işlemidir.

b- Geri Satım Vaadi ile Alış(Repo): Bu işlem piyasada likidite sıkıntısının geçici olduğu durumlarda, bankacılık sistemi rezervlerinin geçici bir süre için

artırılması amacıyla kullanılmakta olup, işlem tarihinde bankalardan / aracı kurumlardan devlet iç borçlanma senetleri ileride belli bir tarihte belli bir fiyattan geri satmak vaadi ile satın alınmaktadır. Reponun vadesi 91 günü aşamaz.

c- Geri Alım Vaadi ile Satış(Ters Repo): Piyasada likidite fazlasının geçici olduğu düşünüldüğü durumlarda yapılan kısa vadeli bir işlem çeşidi olup uygulama itibariyle reponun tam tersi özelliktedir. Ters reponun vadesi de 91 günü aşamaz.

1.2.3.2 Karşılık Oranları

Merkez Bankaları karşılık oranlarını; bankaların para yaratma gücünü yani bankaların yarattığı kaydi payı kontrol etmek için kullanmaktadır. Ancak 1980 sonrasında ekonomide ve mali piyasalarda yaşanan gelişmeler Türkiye'deki bankacılık anlayışının değişmesi sonucunu da beraberinde getirmiş ve bankacılık sektöründe önemli gelişmeler olmuştur. Bankaların bilanço yapıları değişmiş, bankalar mevduat dışı kaynaklara, yeni ortaya çıkan finansal araçlara (repo, VDMK v.b.) yönelmiş ve mevduatların bilanço içerisindeki payı azalmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da mevduatların kaydi para yaratmadaki rolleri göreceli olarak azalmıştır. Bu sebeple TCMB, bankaların kaynak olarak kullandığı ve kaydi para üzerinde etkisi olan mevduat dışı diğer pasif kalemleri de kapsayan daha geniş bir karşılığa taban tanımını yapma ihtiyacı duymuştur.

Bankaların topladıkları mevduata uygulanan karşılık oranları yükseldiğinde bankaların fon toplama maliyetleri artar. Çünkü bankanın belli bir bedel ödeyerek sağladığı mevduatın, kredi olarak kullandırma hacminin düşmesi, katlandığı bu bedelden umduğu getiriye sağlaması demektir. Karşılık oranlarındaki değişimler para arzı çarpanını değiştirir, dolayısıyla para arzı da değişir.

1.2.3.3 Reeskont Kredileri

Reeskont, iskonto edilmiş bir senetin ikinci defa iskonto edilme işlemidir. Reeskont politikası kimi zaman iskonto politikası olarak da algılanır. İskonto ile bankalar, kişi ve firmalara kısa vadeli kredi sağlarken reeskont ile Merkez Bankası, bankalara kısa vadeli kredi sağlamış olmaktadır. Merkez Bankası'nın reeskont oranlarını yükseltmesi bankaların da iskonto oranının yükseltilmesine, yani kısa vadeli kredi faiz oranlarının artmasına sebep olur. Bu ise kredi talebini kısacaktır. Enflasyonist bir bunalımın sürdüğü ekonomilerde, kredi talebinin dolaylı olarak da kaydi para hacmini kısmak için reeskont faiz oranlarını yükselterek vadeli mevduat ve vadesiz mevduat cinsinden para arzı kontrol edilmek istenir(Akay vd.,2009:2).

Reeskont kredileri, 1989 yılına kadar TCMB tarafından orta vadeli krediler olarak kullanılan destekleme kredilerinden oluşmuştur. Bu tarihten sonra ise uygulama değişikliğine gidilmiş ve reeskont kredileri orta vadeli krediler yerine bankaların likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik kısa vadeli krediler haline dönüştürülmüştür. Merkez Bankası 1989 sonrasında kamu sektörüne açılan kredileri denetleyemediği için aktif büyüklüklerini azaltmak amacıyla kamu sektörüne açılan krediler ile bankacılık sektörüne açılan krediler arasında ikame yapma yoluna gitmiştir (Akay vd.,2009:3).

1.2.3.4 Zorunlu Döviz Devirleri

Zorunlu devir oranları da TCMB tarafında yoğun bir şekilde kullanılan bir para politikası aracıdır. TCMB, ekonomide kazanılan dövizlerin bir bölümünü kendisine, bir bölümünün de kendi bünyesindeki piyasalarda satılmasını öngörmektedir. TCMB

aktiflerinin önemli bir bölümü dış varlıklarından oluşmaktadır. Bankanın dış varlığı ile ekonominin döviz kazancı arasında yakın bir ilişki vardır. Bunun sebebi Merkez Bankası'nın döviz gelirlerinin önemli bir bölümünü bankaların sattıkları dövizlerin oluşturmasıdır. Merkez Bankası zorunlu devir oranı yoluyla kendi döviz gelirlerinin miktarını ve aktiflerin önemli bir bölümünü oluşturan dış varlıklarının hacmini etkileyebilmektedir.

1.3 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'deki Para Politikası

1.3.1 Ocak 1980 Kararları ve Para Politikası

Dördüncü beş yıllık kalkınma planı 1979'da yayınlandığında diğer planlarda olduğu gibi uygulanacak olan iktisadi politikalarını ayrıntılı olarak belirtmiştir. Planda para-kredi politikaları ile para arz ve talep dengesinin kesin korunacağı, para arzı artışının fiyat düzeyi ile bağlantılı olacağı ve kalkınmanın gerektirdiği yatırımı yapmayı sağlayacak ve fiyat artışlarını engelleyici bir faiz politikası öngörülmektedir.

Planda para-kredi politikasının ilişkin öngörüler 1980 yılından itibaren değiştirilmiş ve yeni bir ekonomik yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1980 yılı programının amacı; Türkiye'nin yaşamakta olduğu hızlı enflasyon sürecinin denetim altına alınması ve enflasyon hızının hızlıca yavaşlatılması olarak belirlenmiştir. Para-kredi politikalarına ilişkin alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir:

- Para arzı miktarını fiyatlar genel düzeyi ile orantılı tutmak ve sürekli kontrol sağlamak amacıyla para-kredi kurulu kurulmuştur.

- 4 Haziran 1980'den itibaren faiz oranları serbest bırakılarak güdümlü faiz politikalarına son verilmiştir.

- KİT'lerin ürünleri üzerine uygulanan sübvansiyonlar kaldırılmış ve fiyatlar sürekli bir ayarlamaya tabi tutularak, fiyatların kurumların kendileri tarafından belirlenmesine başlanılmıştır.

- Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması hedeflenmiş ve yasa 30 Temmuz 1981 tarihinde çıkartılmıştır.

1.3.2 1986-1988 Dönemi Para Politikaları

1986-1988 dönemi içerisinde mali piyasadaki önemi gelişme para piyasasında da olmuştur. TCMB'nin bankalar arası para piyasasının açması ve APİ'ne başlaması kısa vadeli para piyasasında işlem hacmini menkul kıymet piyasasıyla karşılaştırmayacak derecede yükseltmiştir.

Bu bağlamda 1988 yılı Ekim ayında alınan kararlarla bankaların mevduat faiz oranlarının serbestçe belirlenmesi ilkesi getirilmiştir. Bu uygulamanın ilk döneminde mevduat faiz oranları bankalar arasında önemli farklılıklar göstermiş, bunun sonucunda da bankalar arasında da büyük mevduat kayışları ortaya çıkmıştır. Bankalar bu tür mevduat kaymalarını önlemek için faizleri yükseltmeye başlamış ve kısa süre içerisinde mevduat faizleri beklenenin üstüne çıkarak %85'e ulaşmıştır. Ancak gerek TCMB'nin faiz oynamalarının aşırı olmamasını sağlayacak düzenlemeler getirmesi ve gerekse fiyat artışlarının istikrarı bu sürecin devamını engellemiştir.

1.3.3 1989-1998 Döneminde İzlenen Para Politikası

Türkiye ekonomisi bu yıllar arasında önemli bir yüksek enflasyon sorunu yaşamıştır. 1980-1993 döneminde yıllık ortalama %60'lar civarında seyreden

enflasyon oranı 1994 yılında %144'lere yükselmiş ve ekonomideki dengesizlikleri daha da artırmıştır.

Türkiye'de enflasyonla mücadele etmek amacıyla, TCMB tarafından ilk olarak 1990 yılında ilan edilen para programı ile banka bilançosuna ilişkin bazı hedefler belirlenmiştir. Bu yıla kadar bilançonun pasif kalemlerinden biri olan yerleşiklere olan döviz cinsinden borçlar kaleminin çok hızlı bir şekilde arttığı görülmüştür. Bu durum, büyük ölçüde 1989 yılından sonra hızlanan para ikamesinin bir sonucudur. Hızla artan söz konusu kalemin payının azaltılmak istenmesini bağlı olarak bilançodaki emisyon payı da gerilemiştir. Öte yandan, TCMB bilançosunun toplam büyüklüğüne de sınırlama getirilmiştir. Böylece, bir yandan toplam bilanço büyüklüğünün diğer yandan da yerleşiklere olan toplam Türk Lirası yükümlülüklerini ölçen Merkez Bankası parasının büyüme hızı kontrol altına alınarak orta vadede enflasyon önlenmesi amaçlanmıştır.

TCMB'nin 1990 yılında hazırladığı ve uygulamaya koyduğu para programı orta vadeli olup 1990-1994 dönemini kapsamıştır. 1990 programı nispeten başarılı olmuş ancak daha sonraki yıllarda ülke ekonomisinde ortaya çıkan gelişmeler hazırlanan yeni para programının inandırıcı olmaktan çıkarmıştır. Böylece, yaşanan Körfez Krizinin yol açtığı ağır sorunlar nedeniyle 1991 Para Programı açıklanamamış; 1992 yılında açıklanan para programı ise kamu kesimine kullanılan kredilerin artırılması nedeniyle belirlenen hedefi tutturamamıştır.

İstikrarlı bir döviz kuru, sıkı bir para ve maliye politikasının uygulanmasını gerektirir. Merkez bankası bir taraftan sabit döviz kurunu uygulayıp diğer taraftan da para arzını artırırsa döviz rezervlerini kaybetmeye başlar ve kuru sürdürülemez(Altuğ,2001:92-93). Halbuki, firmanın varlıkları genellikle ulusal para

cinsinden belirlendiğinden firma varlıklarının değerinde aynı doğrultuda bir artış olmaz. Dolayısıyla bu durum firmaların bilanço dengesinde önemli bir bozulmaya yol açar(Miskin,2004:4).

Türkiye’de 1980li yıllarla birlikte ekonomik gündemin en önemli maddesi haline gelen yüksek enflasyon sorunun arkasında, büyük ölçüde kamu kesimi finansman açığı bulunmaktadır. Bu açığın kapatılması için ya kamu gelirlerinin artırılması ya da kamu harcamalarında ciddi kısıtlamalara gidilmesi gerektiği açıktır. Artan kamu açıklarının azaltılmasında kullanılabilir yöntemler vergiler, iç borçlanma ve TCMB kaynakları ya da emisyon olarak belirtilebilir. Söz konusu açıkların kapatılmasında kullanılabilir en sağlıklı araçtır. Ancak vergi gelirlerinin ciddi sayılabilecek ölçülerde artırılamaması nedeniyle geriye tek seçenek olan iç borçlanma kalmıştır. Çünkü TCMB kaynaklarını kullanmanın ekonomide parasal genişlemeye yol açarak enflasyonist etkiler yaratacağı düşünülmüştür. Ancak artan bütçe açıklarının sürekli olarak iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılması sonucunda faiz oranları büyük ölçüde yükselmiş ve borç faizlerinin bütçeye yükü daha da artmıştır. Bu durum, finansal piyasalarda kamu kesiminin özel kesimin finansman imkanlarını daraltmasına ve onu dışlamasına neden olmuştur. Öte yandan, sürekli artan iç borçlanma sonucu özellikle bankacılık sisteminde kredi maliyetleri de yükselmeye başlamış bu da yatırımların azalmasını beraberinde getirmiştir.

Gerçekten de artan finansman maliyetleri nedeniyle kredi vermekte güçlük çeken bankacılık sistemi, devletin en büyük müşterisi durumuna getirmiştir. Bu duruma, bir yandan da bankaların topladığı mevduatlara ilişkin ayırmak zorunda buldukları dispoñibilite yükü sebep olmuştur. Yani bir bakıma devlet, munzam karşılık ve dispoñibilite uygulaması ile bankacılık sistemindeki kaynakların yarısına

yakın bölümüne, daha başlangıçta el koymaktadır. Bu durum, kamu menkul kıymetleri stoğunun GSMH içerisindeki payının da büyümesine neden olmaktadır.

Öte yandan, devletin bankacılık sistemindeki kaynakların büyük bir bölümünü artan bütçe açıklarını kapatmak amacıyla kullanması ve sermaye piyasasının da en büyük müşterisi durumunda bulunması finansal sistem üzerinde büyük bir baskı yaratarak bankacılık sisteminin gelişimini ve finansal piyasaların derinleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

1.4 Para Arzı Süreci

M. Günel'a (2001:92) göre; Merkez bankası eğer diğer mali araçların miktarının kontrolü veya faiz oranı ve döviz kurlarının kontrolü yoluyla para politikası hedeflerine ulaşmayı tercih ederse, para arzı içsel olarak belirlenecektir. Buna göre paranın ortaya çıkması, kar maksimizasyonu, açık harcama ve ücret sözleşmelerine dayandığı için paranın harcamaları finanse etmek için yani talep edildiği için öncelikle para arzı sürecinin incelenmesi gerekir.

Enflasyonu kontrol etmede kullanılan para politikası stratejilerinden bir diğeri parasal hedeflemedir. Parasal hedeflemede, merkez bankası parasal taban, geniş para ya da kredi büyüklüklerinin büyüme oranını hedeflemektedir (Cukierman, 1999:3-5).

Para otoritelerinin nasıl bir para politikası uyguladığı ve enflasyon oranını korumaya yönelik gerçek niyetleri hakkında hem piyasalara hem de kamuoyuna gerekli sinyalleri iletacaktır. Dolayısıyla şeffaflık artacak, şeffaflığın artması ise enflasyon beklentilerini sabitleyerek enflasyon oranının düşmesini sağlayacaktır (Miskin, 1997:24-25)

İkinci Bölümde; Zorunlu Karşılık Politikasının günümüze kadar geçirdiği aşamalar ve Para Piyasasına etkilerinden bahsedilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1 ZORUNLU KARŞILIK KAVRAMI VE POLİTİKASI

Bankalar topladıkları mevduatın bir kısmını karşılık olarak ayırmakta geriye kalan kısmını kredi olarak fon talep edenlere kullandırmaktadır. Bankaların bu şekilde oluşturdukları paraya kaydi para denir. Karşılık oranları bir çok ülkede merkez bankalarınca belirlenmektedir. Merkez bankaları, bankaların yarattıkları bu parayı azaltarak M2 cinsinde para arzını aşağıya çekebilirler. Böylece Sıkı Para Politikası uygulanmaktadır.

$M1 = \text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat (TL)} + \text{Vadesiz Mevduat (YP)}$
$M2 = M1 + \text{Vadeli Mevduat (TL)} + \text{Vadeli Mevduat (YP)}$
$M3 = M2 + \text{Repo} + \text{Para Piyasası Fonları}$

(http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/parabank/d_diger_pas.html Erişim

Tarihi:03.02.2012)

Bankaların topladıkları mevduata uygulanan karşılık oranları yükseltildiğinde bankaların fon toplama maliyeti artar. Çünkü bankanın belli bedel ödeyerek sağladığı mevduatın, kredi olarak kullandırma hacminin düşmesi katlandığı bu bedelden umduğu getiriye sağlayamaması demektir.

Karşılık oranlarındaki değişmeler, para arzı çarpanını değiştirmektedir. Dolayısıyla para arzını da değiştirir. Ülkemizde Merkez Bankası sık sık karşılık oranlarını değiştirerek para arzını kontrol etmeye çalışmaktadır. 1994 yılının Şubat ayında aynı günde, karşılık oranı ile bankaların kasalarında bulundurmaları gereken zorunlu nakit miktarı olan dispoñibilite oranını Merkez Bankası tarafından iki defa

değiştirilmiştir.Hiç şüphesiz bu tür uygulamalar 5 Nisan kararları öncesi var olan istikrarsızlığı daha da güçlendirmiştir.(Öçal ve Çolak,1999:97)

İ.Parasız'a (2007:81) göre;Zorunlu karşılık politikası bir yandan bankaların likidite durumlarını ani ve çok önemli olarak değiştirirken öte yandan ticari bankaların para yaratma iktidarlarını etkilemektedir.Zorunlu karşılık politikasının doğrudan fiyat etkisi mevcut değildir.Miktar etkisinin, banka likiditesinin fiyat değiştirici etkisi olabilir.Ancak bu fiyat etkisi miktar etkisinin bir sonucudur.Burada durum,reeskont ve açık piyasa işlemlerinin tamamen tersinedir.Reeskont ve açık piyasa işlemleri özellikle fiyat etkisine dayanmaktadır.Dolayısıyla banka likiditesi üzerindeki miktar etkisi dolaylı bir şekilde olmaktadır.Açık piyasa ve reeskont politikasının miktar etkisi finansman oranlarındaki değişimin sonucuna bağlı olduğundan fazla belirgin değildir.Bu nedenle bu politikalar çok etkili değildir.Bu açıdan zorunlu karşılık politikası tercih edilmektedir.Zorunlu Karşılık politikasının bir maliyet etkisi de olabilir.Bu yükselme ticari bankaların gelir getirmeyen aktiflerini arttırarak bankaların kredi işlemlerinin rantibilitesini azaltıcı yönde etki yapar.

N. Keyder'e (1996:48) göre; bloke olan zorunlu karşılıklar bazı amaçlara yönelik 1983 yılının sonuna kadar yeniden dolaşıma dönme şekline gelmiştir. 1985 yılında,sistemdeki aksaklıkları gidererek zorunlu karşılık oranı etkin ve esnek bir para politikası aracı haline getirecek düzenlemeler yapılmıştır.

Ö.Eroğlu'na (2004:166) göre;bankalara likidite borçlarını ödeme yeteneği ve güvenilirlik sağlamak amacıyla geliştirilen bu zorunlu karşılıkla bankalar için bir çeşit köstektir.Günümüzde zorunlu karşılıkların en önde gelen işlevi borçlarını ödeme yeteneği ve güvenilirlik sağlamaktan ziyade para arzı kontrol aracı

olmasıdır. Merkez Bankasının elindeki bir diğer para politika aracı olan zorunlu karşılık oranı diğer iki politika araçlarından farklı olarak bankaların rezervlerini değil, mevduat çarpanını etkiler. Karşılık oranlarının artırılması durumunda eğer atıl rezerv yoksa, bankalar sağladıkları kredileri ve yatırımları çekmek zorunda kalır ve küçülen banka çarpanı mevduat miktarını azaltarak para arzının daralmasına yol açar. Karşılık oranlarının azaltılması durumunda da zorunlu karşılıkların bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşecek, bankaların kredi tabanı artacak ve büyüyen para çarpanı mevduat miktarı artırarak para arzının genişlemesi sağlanacaktır. Zorunlu karşılık oranı, Merkez Bankası'nın elinde bütün bankalar üzerinde aynı oranda etkili olan para arzı üzerinde güçlü etkileri olan bir araçtır. Karşılık oranlarında yapılan küçük değişiklikler bile para arzında çok büyük değişikliklere yol açabilir. Para arzında öngörülenin ötesinde değişmelere neden olabilen ve kontrolü güç olan bu araç, sık sık kullanılmak yerine, para çarpanının istikrarlılığını bozmayacak bir şekilde kullanılmaktadır.

Hükümetler bu aracı sadece ekonomideki para arzını ayarlamak için değil, aynı zamanda kamu sektörüne fon sağlamak ve sektörel kredi dağılımını etkilemek için de kullanabilmektedir.

M. Günel'a (2001:106) göre; aslında bir para politikası aracı olan ve Türkiye'de 1980lerin ikinci yarısına kadar daha yoğun kullanılan zorunlu karşılık oranı kamuya kaynak sağlamak amacıyla kullanılmıştır. 1985'ten itibaren zorunlu karşılık oranı etkin hale getirmek için düzenlemeler yapılmıştır ve yatırma süresi 6 haftadan iki haftaya indirilmiştir. 1989 yılına kadar inişli çıkışlı olan oran 5 Nisan 1994 kararlarıyla kademeli olarak düşürülmüştür. Zorunlu karşılık oranı bankaların kullanılabilir rezerv miktarını yani bankaların para yaratma imkanını sınırlandırıldığı

için önemli bir para politikası aracıdır. Ancak çok sık değiştirilmesi sistem istikrarına yararlı değildir. Bazen Türk Lirasına olan talebi arttırmak ve döviz talebini düşürmek amacıyla değiştirilmektedir. Bankalar için bir fon maliyeti oluşturan zorunlu karşılık oranı makul değerlerde olmalıdır.

A.Ertuğrul'a (1992:66) göre; açık piyasa işlemlerinin para bazının kontrol aletlerinin gelişmiş ülkelerde, zorunlu karşılık oranları düşüktür. Buna karşın gelişmiş mali sisteme sahip olmayan ülkelerde para bazının kontrolünde tek araç zorunlu karşılık oranlarıdır.

M.Hiç'e (1992:55) göre; zorunlu karşılık oranı değiştirilmesi özellikle kredi hacminin daraltılması bakımından çok etkin bir araçtır. Fakat, gelişmiş ülkeler için tahvil alım satım politikası daha elastik ve günlük ayarlamalara daha elverişlidir. Kanuni karşılıklar gelişmiş ülkelerde genellikle gelişen kredi ihtiyacını karşılamak üzere düşürülmekte; ancak bankaların yeterli derecede karşılık fazlası mevduat olduğu takdirde yükseltilmektedir. Türkiye gibi gelişen bir ülkede para hacminin kontrolü hususunda açık piyasa işlemleri politika aracı olarak kullanılamayacağına, yahut etkin şekilde kullanılmayacağına, reeskont haddi ise tek başına yeterli olmadığına göre, kanuni karşılık oranlarının değiştirilmesine para arzını kısa vadede değiştiren bir politika aleti olarak sık başvurulur. Anti-enflasyonist bir tedbir olarak kredi ve para hacmi artışı düşürülmek isteniyorsa, kanuni karşılık oranı yükseltilir. Genişlemeci bir politika güdülüyorsa oran yükseltilir. (Hiç, 1992:55-56)

Tarihsel olarak zorunlu karşılıkların uygulanma gerekçeleri zamana göre değişse de zorunlu karşılıklar genel olarak üç temel amaç için kullanılmaktadır: *ihtiyat, likidite yönetimi ve parasal kontrol*. Bu gerekçelerden en eskisi, günümüzde

özellikle gelişmiş finansal piyasalara sahip ekonomilerde geçerliliği kısmen azalmış olmasına karşın, zorunlu karşılıkların bankalardan olağanüstü likidite çekilişi olduğu durumlarda kullanılmak üzere *ihtiyati* bir rezerv sağlamasıdır. Böylelikle zorunlu karşılıklar likidite ve ödeyebilme gücü risklerine karşı bir koruma sağlayabilmektedir. Ancak, zorunlu karşılıkların sağladığı ihtiyati faydaların, günümüzde başka araçlarla (sermaye yeterlilik ve likidite yükümlülükleri gibi bankacılık düzenleme ve gözetim faaliyetleriyle, merkez bankalarının sağladığı likidite penceresi gibi imkânlarla ya da mevduat sigortası uygulamalarıyla) daha etkin şekilde sağlanabilmesi nedeniyle zorunlu karşılıkların ihtiyati rolü giderek azalmıştır. Nitekim, gelişen finansal piyasaların sunduğu imkânlar sayesinde bankaların gerektiğinde kullanabilecekleri likit varlıkların miktarı önemli ölçüde artmış ve zorunlu karşılıklara olan ihtiyaç nispeten azalmıştır.

Zorunlu karşılıklar merkez bankalarının likidite yönetiminde de önemli rol oynamaktadır.

Para piyasasındaki likiditenin talepten fazla ya da az olması durumunda Merkez Bankası zorunlu karşılıkları likidite fazlasını ya da açığını bertaraf edecek şekilde ayarlayarak, söz konusu dengesizliğin para piyasasındaki faiz oranları ya da döviz kurları üzerinde baskı oluşturmasının önüne geçebilmektedir. Günümüzde likiditenin açık piyasa işlemleri yoluyla da etkin şekilde yönetilebilmesine karşın, yapısal nitelikteki daha kalıcı dengesizlikler için zorunlu karşılıkların kullanılması daha uygun bir seçenek olmaktadır.

Zorunlu karşılıkların operasyonel yapısıyla ilgili bazı unsurlar da likidite yönetimi üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. Örneğin, bankaların ödeme ve takas sistemlerinde kullanılmak üzere merkez bankası nezdinde gönüllü olarak tutmak

istedikleri rezerv para miktarı günden güne büyük ölçüde değişebileceğinden ötürü merkez bankasının rezerv paraya olan talebi tahmin etmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla, zorunlu karşılıkların bankaların gönüllü olarak tutmak istedikleri rezerv para talebinden daha yüksek belirlenmesi halinde rezerv paraya olan talep daha istikrarlı ve öngörülebilir olacaktır.(Gray,2011:36)

Türkiye dâhil birçok ülkede uygulanmakta olduğu gibi, zorunlu karşılıkların günlük olarak değil, dönemsel ortalama olarak tutulabilmesi imkânı bankaların likidite şoklarını yönetebilmelerini kolaylaştırmaktadır.Zorunlu karşılıkların dönemsel ortalama olarak tesis edilmesinin diğer bir faydası da, bankaların daha esnek bir likidite yönetimi imkânına sahip olmaları sayesinde daha az düzeyde ihtiyati rezerv tutarak bankalararası para piyasasında daha etkin şekilde faaliyet göstermelerine yol açabilmesidir.

Zorunlu karşılıkların uygulanma gerekçelerinden üçüncüsü ise, zorunlu karşılıkların, özellikle küresel kriz sürecinde ve sonrasında yeniden önem kazanarak, merkez bankalarının makroekonomik istikrarı sağlamaya yönelik olarak kullandığı bir *parasal kontrol* aracı olmasıdır.

Küresel finans kriz sonrasında meydana gelen uluslararası iktisadi konjonktürün en belirleyici unsurları gelişmiş ekonomilerde devam eden genişletici para politikası ve bunun yansıması olarak ortaya çıkan güçlü sermaye akımlarıdır. Buna paralel olarak, Türkiye de dâhil olmak üzere, pek çok gelişmekte olan ülke ekonomilerinde, iç talep ve kredilerde hızlı bir artış eğilimi gözlenmektedir. Küresel konjonktürün kredi imkânları ve iç talep üzerindeki etkisi, gelişmekte olan ülke para birimleri üzerindeki değerlenme baskısıyla güçlenerek, Türkiye’de olduğu gibi, iç ve dış talepteki ayrışmayı belirginleştirmektedir.

İç ve dış talepte gözlenen ayrışma hızlı kredi genişlemesi ile beraber cari açığın artmasına neden olmakta ve TCMB'nin finansal istikrara ilişkin riskleri yakından takip etmesini gerektirmektedir. Para politikasının fiyat istikrarı temel amacından ödün vermeden finansal istikrarı de aktif bir şekilde gözetebilmesi için tek bir araç yeterli olmamaktadır.

Bundan dolayı TCMB, temel politika aracı olan kısa vadeli faiz oranlarına ilave olarak zorunlu karşılık oranlarını ve diğer likidite yönetimi araçlarını etkin bir şekilde kullanıma sokmaktadır.

Zorunlu karşılık uygulaması, asıl olarak bankalara, mevduat ve mevduat benzeri yükümlülüklerinin belirli bir oranı kadar tutarı merkez bankası nezdinde bloke ve serbest mevduatlarında tutma zorunluluğu getirmektedir. Merkez bankası zorunlu karşılık oranını yükselterek, bankaların kredi verme imkânlarını daraltmakta ve merkez bankası nezdinde daha büyük bir miktarda hesap tutmaya zorlamaktadır.(Önder,2005:86,87)

İ.Parasız'a (1998:14-15) göre; zorunlu karşılık politikasının etkileri şöyledir:

- Zorunlu karşılığın değiştirilmesi tüm banka sistemini etkiler.Bunun sakıncalı yönleri olabilmektedir.Eğer kaydi para yaratımı birkaç büyük bankanın kontrolü altındaysa ve iş hacmi fazlaca yoğun olmadığı küçük yörelerde para darlığı çekiliyorsa,karşılık oranlarının yükseltilmesi buralardaki yerel bankaların zaten kıt olan para yaratma olanaklarını kısıtlamaktadır.
- Para piyasasında çalışan ve zorunlu karşılık ayırma yükümlülüğü olmayan banka dışı mali araçlar, zorunlu karşılık arttırılmaları karşısında imtiyazlı duruma geçmektedir.

- Zorunlu karşılık politikası,esnek bir politika aracı değildir.Küçük ölçekli para ayarlamaları yapılamaz.Çünkü karşılık oranında yapılacak küçük değişim para stoku üzerinde büyük etki yapmaktadır.
- Zorunlu karşılık oranı arttırılması,ellerinde aşırı rezerv bulunmayan bazı bankaların,portföyündeki kıymetli evrakları satma durumuyla karşı karşıya bırakmaktadır.
- Zorunlu karşılık yükseltilmesi durumunda bankaların ek karşılık sağlama işlemleri,Belli bir zaman alabilir ve bu gecikme beklenen etkinin daha sonra ortaya çıkmasına neden olmaktadır.
- Para politikasının amaçladığı şey para miktarını kontrol etmek değil,harcama miktarını kontrol etmektir.Eğer ticari bankalar kredi vermiyorsa tamamen gelirini servis ücretlerinden sağlayacaktır.Eğer banka uzun vadeli kredi veriyorsa faiz geliri elde edecektir.Mevduatları likit dışı olduğu için artık bu mevduatlara para olarak bakılmaz.

2.1.1 Zorunlu Karşılıkların Aktarım Mekanizması

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Enflasyon Hedeflemesi rejimi çerçevesinde zorunlu karşılıkların makroekonomi üzerindeki etkisi *maliyet* ve *likidite kanalları* üzerinden çalışmaktadır. Temel olarak, maliyet kanalı merkez bankasının zorunlu karşılıkları değiştirerek bankaların kredi ve mevduat faizleri Türkiye’de zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler iki haftada bir cuma günleri itibarıyla hesaplanmakta olup, zorunlu karşılıklar 14 günlük sürelerde tesis edilmektedir. Bu süre yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten iki hafta sonraki cuma günü başlamakta ve tesis tarihini izleyen ikinci haftanın perşembe günü mesai saati

bitiminde sona ermektedir. Zorunlu karşılıklar ortalama olarak tutulmakta, bu hesapların tesis süresi içindeki günlük bakiyelerinin 14 günlük ortalamasının tesis edilmesi gereken Türk lirası karşılık tutarından az olmaması gerekmektedir. Likidite kanalı zorunlu karşılıklardaki değişimin bankaların kısa vadeli merkez bankası kaynaklarına olan ihtiyaçlarını değiştirmek suretiyle kredi verme davranışlarını etkilemesi yoluyla çalışmaktadır. Aşağıda bu kanalların işleyişleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Türkiye örneğinde, zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler mevduat çeşitlerinin yanı sıra yurt dışından sağlanan krediler gibi çeşitli fonları içermekte olup, bu durum kredi kullanımında kullanılacak her tür fon üzerinden zorunlu karşılık ayrılması ve böylece banka kredilerinin zorunlu karşılığa tabi yükümlülükler ile finanse edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu yolla para çarpanı mekanizması, Türkiye özelinde anlamlı olup, zorunlu karşılıklar yolu ile kredi genişlemesinin/ daralmasının kontrolü mümkün bulunmaktadır.

2.1.1.1 Maliyet Kanalı

Zorunlu karşılıklardaki değişimler, bankaların yükümlülüklerinin maliyetini etkilemek suretiyle, mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın, zorunlu karşılık oranındaki değişimi telafi edecek şekilde ayarlanmasına neden olacaktır. Tek yükümlülüğün mevduat ve tek varlığın krediler olduğu basit bir çerçevede, zorunlu karşılık oranlarında yapılacak değişikliklerin mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkı ne oranda etkileyeceği ise temelde zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerin faiz oranlarına ve mevcut zorunlu karşılık oranının seviyesine bağlı olacaktır.

Maliyet kanalının etkin olabilmesi için öncelikle zorunlu karşılıklara faiz ödenmemesi ve bankaların gönüllü olarak merkez bankası nezdinde tuttıkları

mevduatın zorunlu karşılıklar nedeniyle tutmak zorunda oldukları miktarın üzerinde olmaması gerekmektedir. Bu şartlar gerekli ancak yeterli değildir.

Zorunlu karşılıkların maliyet kanalıyla kredi ve mevduat faizlerine ne ölçüde yansıtacağı finansal sektörün yapısıyla doğrudan ilintilidir. Zorunlu karşılıkların mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkı açma yönündeki etkisinin banka ile (mevduat ve kredi) müşterileri arasında nasıl paylaşıldığı, uygulamanın sonuçları açısından belirleyici öneme sahiptir. Reinhart ve Reinhart (1999:41) zorunlu karşılıklardaki değişimlerin mevduat ve kredi faizlerine ne ölçüde yansıtacağına banka dışı finansal kuruluşların bankalarla rekabet derecesi tarafından belirlendiğini, diğer taraftan bu uygulamanın doğurduğu maliyetin banka ile müşterileri arasında ne ölçüde paylaşılacağına ise bankalar arasındaki rekabet derecesi tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Buna göre, finansal sistemde banka mevduatına alternatif olabilecek ürünler sunan finansal kuruluşların mevcut olması durumunda mevduat faizleri zorunlu karşılıklardaki değişimden daha az etkilenebilecekken, kredi müşterilerinin banka kredisi dışındaki finansman imkânlarına erişiminin mevcut olması durumunda ise kredi faizlerinin zorunlu karşılıklardaki değişimden daha az etkilenmesi beklenebilecektir. Diğer taraftan, zorunlu karşılıkların yarattığı maliyetin ne oranda banka ile müşterileri arasında paylaşılacağı hususunda yapılan çalışmaların farklı görüşler ortaya koyduğu görülmekle birlikte, bankaların bu maliyeti en azından kısmen üstlendiğini bulgulayan çalışmaların öne çıktığı görülmektedir(Osborne ve Zaher, vd.,1992:78).

Mevduat ile merkez bankası fonları arasındaki ikame edilebilme derecesi de kredi ve mevduat faizleri arasındaki maliyet etkisinin yaratacağı farkın ne yönde oluşacağına etkili olabilecektir(Vargas vd.,2010,56) Bankalar için kısa vadeli

merkez bankası fonlarının mevduata tam ikame olması durumunda, zorunlu karşılık oranındaki bir artışa tepki olarak bankalar maliyeti artan mevduatın faizini düşürecek ve böylelikle artan maliyet kredi faizlerinden çok mevduat faizlerine yansıyacaktır.

Türkiye’de finansal sistem banka ağırlıklı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu durum, finansal sistemin gerek yükümlülükleri gerekse varlıkları açısından geçerlidir. Örneğin, Türkiye’de mevduatların büyük bir kısmını oluşturan (Türk parası ve döviz cinsi) tasarruf mevduatları, hane halkının finansal varlıklarının % 73’e yakınıni teşkil etmektedir. Benzer şekilde, hane halkı ve firmaların finansman kaynaklarında da yurt içindeki banka kredileri başı çekmektedir. Firmaların yurt dışı yerleşiklerden sağladığı kredilerin toplam kredilere oranının % 27’ye ulaşmasına rağmen, yurt dışı borçlanma imkânlarına erişim çoğunlukla büyük ölçekli firmalarla sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan, Türkiye’nin bankacılık sektöründeki rekabet konusunda yapılan çalışmalar sektördeki yoğunlaşmanın 2000’li yıllarda arttığına, ancak kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkın aynı dönemde azaldığına işaret etmektedir(Yayla,2007:35-59).

Bankacılık sektörünün rekabetçiliğine dair yapılan karşılaştırmalar ışığında, Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın Avrupa Birliği (AB) üyesi gelişmiş ülkelere göre daha yüksek, AB üyesi gelişmekte olan ülkelere göre ise daha düşük olduğu görülmektedir(BDDK,2009:14-15). Kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkın yıllar itibarıyla azalma eğiliminde olması da dikkate alındığında, bankacılık sektörünün tekeli bir yapıdan oldukça uzak olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, zorunlu karşılıklar nedeniyle oluşacak maliyetin en azından bir kısmının bankalarca yüklenmesi beklenebilecektir. Bununla birlikte, mevcut bilgiler ışığında zorunlu

karşılıkların oluşturduğu yükün banka müşterileri arasında nasıl paylaşılacağına ilişkin kesin bir hükme ulaşılması güç gözükmektedir.

2.1.1.2 Likidite Kanalı

Para politikasının parasal hedefler vasıtasıyla yürütüldüğü ve kısa vadeli faiz oranlarının politika aracı olmadığı bir çerçevede, merkez bankasının piyasadaki likiditeye ilişkin kararları Reinhart ve Reinhart (1999:25) çalışmasındaki tartışmalarda bankacılık sektörü içinde kredi ve mevduat piyasalarında farklı derecelerde rekabetin söz konusu olabileceği göz ardı edilmiştir. Türkiye’de kredi ve mevduat piyasalarındaki yoğunlaşmaya ayrı ayrı bakıldığında, kredi piyasasındaki yoğunlaşmanın daha düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, kredi ve mevduatın bankacılık sektörü dışından rekabete açık olma derecesinin aynı olması durumunda bile, bankacılık sektöründeki rekabetin kredi ve mevduat piyasalarında farklılaşması, zorunlu karşılıkların yarattığı yükün kredi ve mevduat faizlerine ne ölçüde yansıtacağı üzerinde etkili olabilecektir(TCMB Ekonomi Notları-6,2011).Finansal sistemde yaratılabilecek mevduat miktarının para çarpanı mekanizması yoluyla merkez bankası likiditesine bağlı olması, merkez bankasının krediler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasını temin eder. Merkez bankasının politika faiz oranını belirlediği ve kısa vadeli piyasa faizlerinin de merkez bankasınca belirlenen faizler etrafında seyrettiği (enflasyon hedeflemesi gibi) bir rejimde ise, merkez bankasının likidite miktarı üzerinde doğrudan değil ancak dolaylı yoldan etki yapması mümkündür. Bunun nedeni, merkez bankasının, para piyasasındaki faizlerin politika faizine yakın seviyelerde oluşmasını temin etmek amacıyla, piyasada talep edilen likiditeyi sağlamak durumunda olmasıdır. Zorunlu karşılıklar yoluyla bankacılık

sisteminden likidite çekildiğinde bankaların merkez bankasından fazladan borçlanarak çekilen likiditeyi telafi etmeleri mümkün olmakla birlikte, bu durum bankaların çok kısa vadeli merkez bankası kaynaklarına daha bağımlı hale gelmelerine neden olacaktır. Dolayısıyla, bankaların kredi seviyeleri aynı kaldığı durumda dahi üstlendikleri vade uyumsuzluğu artacaktır(Vargas vd,2010). Netice olarak, bankalar söz konusu vade uyumsuzluğundan kaynaklanan ilave faiz riskini kredi faiz oranlarına yansıtmak durumunda kalacaklar ve/veya kısa vadeli fonlara olan bağımlılıklarını düşürmek için kredilerini azaltacaklardır. Öte yandan, likidite yeterlilik oranına ilişkin finansal sistemi bağlayıcı nitelikte bir düzenlemenin mevcut olması durumunda, zorunlu karşılıklardaki değişimler bankaların likidite pozisyonlarını değiştirmek suretiyle bankaların davranışlarını doğrudan ve dışsal olarak da etkileyebilecektir.

Eğer tam ikame edilebilirlik söz konusu ise bankalar için daha fazla kısa vadeli kaynak kullanmak risklilikte bir artış anlamına gelmeyecek, dolayısıyla bankalar kredi faizlerini yükseltmek durumunda kalmayacaktır. Kısa vadeli merkez bankası fonları ile diğer yükümlülük kalemleri arasındaki ikame ilişkisi temelde bu iki farklı türdeki fonun ima ettikleri faiz riskine bağlı olacaktır. Merkez bankasının politika duruşu faiz riskini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Merkez bankası politika faizinin görünümüne ilişkin algılanan belirsizliğin yüksek olması durumunda, kısa vadeli kaynaklara artan bağımlılık bankaların maruz kaldığı faiz riskini daha belirgin hale getirecektir.

Zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerin vadeye göre farklılaştırılması da bankaların finansman kaynaklarının faiz riskini belirleyen bir başka unsurdur. Bankacılık sisteminin yükümlülüklerinin vadesini uzatmaya yönelik olarak

tasarlanan bir zorunlu karşılık oranları şeması bankaların yükümlülüklerinin ortalama vadesini uzatacaktır. Böylelikle, kısa vadeli merkez bankası fonlarının mevduatlarla ikame edilebilirlik derecesi azalacaktır. Dolayısıyla, zorunlu karşılıkların likidite kanalı yoluyla oluşan etkilerinin güçlenmesi beklenebilecektir(TCMB Ekonomi Notları-6,2011).

2.1.2 Zorunlu Karşılıklara Faiz Ödenmesi

Türk Lirası ve yabancı para zorunlu karşılıklara ödenecek faizlerin oranı ile uygulamaya ilişkin esas ve şartlar bankanın para politikası hedefleri ve ekonominin gerekleri ile tespit edilip bankalara bildirilmektedir.Faiz oranının değiştirilmesi halinde,faiz değişikliğinin yürürlüğe konulduğu günden bir önceki gün valörüne kadar olan adet eski oranla,izleyen günler yeni oranla işlem görmektedir. Zorunlu karşılıklara tahakkuk ettirilecek faizler, tahakkukun yapıldığı Mart, Haziran, Eylül,Aralık ay sonlarını izleyen ilk iş günü bankaların Ankara şubesi nezdindeki Türk Lirası vadesiz serbest tevdiat hesabı ve idare merkezi nezdindeki 2 gün ihbarlı döviz tevdiat hesaplarına aktarılır (Aydemir,2004:113).

2.2 Zorunlu Karşılık Politikasının Para Politikası Aracı Görevi

Bir para politikası aracı olarak zorunlu karşılıkların esas kullanım alanı, sistemde dolaşan para miktarının kontrol edilmesidir. Günümüzde merkez bankalarının fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı da korumayı hedeflemesi ve yaşanan önemli krizlerin varlık fiyatlarındaki aşırılıklardan kaynaklanması ile kredi piyasalarının yakından izlenmesinin gerekliliği ve bu konuda merkez bankalarının rolü daha da vurgulanır hale gelmiştir. Bu çerçevede, zorunlu karşılıkların kredi

genişlemesi ve kredi daralması dönemlerinde merkez bankaları tarafından kullanılabilirliği ve etkileri konusu da önem kazanmıştır.

2.2.1 Zorunlu Karşılıkların İşlevleri

Zorunlu karşılıklar temelde, para arzının kontrolünde kullanılmaktadır. Aynı zamanda, tesis şekli ve sürelerinde esneklik sağlandığında bankaların ve merkez bankalarının likidite yönetimine katkıda bulunmak; kısa vadeli faiz oranlarının istikrarına yardımcı olmak; yapılan zorunlu karşılık değişikliği sayesinde para politikası otoritesinin durusuna ilişkin bildirim etkisi yaratmak ve para birimi veya vade bazında farklılaştırma ile ilgili tarafların tercihlerini değiştirmek gibi fonksiyonları da yerine getirmektedir.

2.2.2 Zorunlu Karşılıkların Para Arzına Etkisi

Zorunlu karşılıklar, merkez bankalarının para politikası çerçevesinde belirledikleri hedeflere ulaşabilmek amacıyla kullandıkları araçlar arasında yer almaktadır. Para politikası araçlarının çeşitliliği ve etkinliği, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine ve yapısal özelliklerine bağlı olarak farklılıklar göstermekle birlikte, günümüzde sık kullanılan araçlar açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılıklardır. Zorunlu karşılık uygulaması esas itibarıyla, bankalar ve diğer malî kurumların, kredi olarak kullanılabilecekleri parasal genişleme yaratan yükümlülüklerinin (sadece mevduat veya mevduat yanında ihraç edilen menkul kıymetler, yurt dışı borçlanma vb diğer kaynaklar) belli bir oranında ve genel olarak merkez bankası nezdindeki hesaplarda nakit ve çoğunlukla faizsiz değer bulundurmalarını öngörmektedir.

Zorunlu karşılık uygulamasının teorik olarak işleyişi bankaların para yaratma mekanizması ile yakından ilişkilidir. Para yaratma mekanizması anlatılmadan önce Tablo 4’de parasal büyüklüklerin tanımına yer verilmiştir. Temel olarak, parasal büyüklük, dolaşımdaki para ile finansal kuruluşların parasal ya da paraya çevrilebilir olan çeşitli yükümlülüklerinin toplamı olarak tanımlanmakta, içerdiği varlıkların likit olma derecesine göre değişik adlarla ifade edilmektedir.

Tablo 2. TCMB Parasal Büyüklük Tanımları

Para Arzı Tanımları
$M1 = \text{Dolaşımdaki para} + \text{Merkez Bankasındaki Vadesiz Mevduat}$
$M2 = M1 + \text{Vadeli Mevduat}$
$M2Y = M2 + \text{Döviz Tevdiat Hesapları (DTH)}$
$M3 = M2 + \text{Resmi Kuruluşlar Mevduatı} + \text{TCMB'deki Diğer Mevduat}$
$M3Y = M3 + \text{DTH}$

15 Haziran 2007 Tarihli Duyuruda Belirtilen Tanımlar

$M1 = \text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat (TL)} + \text{Vadesiz Mevduat (YP)}$
$M2 = M1 + \text{Vadeli Mevduat (TL)} + \text{Vadeli Mevduat (YP)}$
$M3 = M2 + \text{Repo} + \text{Para Piyasası Fonları}$

Analitik Bilançoda Yer Alan Temel Parasal Büyüklükler

Aktif Tarafı: Dış Varlıklar + İç Varlıklar
Pasif Tarafı: Toplam Döviz Yükümlülükleri + Merkez Bankası Parası
Merkez Bankası Parası = Parasal taban + Kamu mevduatları
Parasal Taban = Rezerv Para + Merkez bankasının açık piyasa işlemleri nedeniyle bankacılık kesimine olan nakit yükümlülükleri

Rezerv Para=Emisyon+ Zorunlu Karşılıklar+ Serbest Tevdiat+ Fon hesapları + Banka Dışı Kesimin Merkez Bankasındaki Mevduatları
Emisyon= Merkez bankasının tedavüle çıkardığı banknotların toplam Değeri

(Göğebakan,2008:45).

Herhangi bir kişinin bankacılık sistemi dışındaki 100 Türk lirasını (TL) A bankasına mevduat olarak yatırdığını varsayalım. Kişi, A bankasında mevduat hesabı açtırdığında, A bankasının, dolayısıyla bankacılık sisteminin kaynak toplamı 100TL artmıştır. A bankası, söz konusu artışı iki şekilde değerlendirebilir: Birinci seçenek olarak, 100TL'nin tamamını kasasında tutabilir. Ancak, bankaların nakit fazlası olan kişiler ile nakit ihtiyacı olan kişiler arasında aracılık yapma esasına göre faaliyet gösteren kâr amaçlı kuruluşlar olduğu göz önünde bulundurularak, söz konusu artışı kredi olarak nakit ihtiyacı olan kişiye vermesi kuvvetle muhtemel bir seçenektir. Ancak, banka bu tercihi yapmadan önce yatırılan 100TL'nin, oranı merkez bankası tarafından tespit edilen belirli bir kısmını, merkez bankasında muhafaza etmelidir(Ünsal,2000:45).

Bu örnekte, zorunlu karşılık oranının % 10 olduğu ve sistemde vadeli ve vadesiz mevduat bazında Zorunlu Karşılık Oranı farklılaştırması yapılmadığı varsayıldığında, A bankası 10TL'yi merkez bankasına yatıracak, geri kalan 90TL ile kredi verebilecek, yeni bir vadesiz mevduat yaratabilecektir.A bankasının özet bilançosu yer almaktadır: Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte zorunlu karşılıklar, bankanın kasasında nakit olarak da tutulabilmektedir.

Varlıklar	Yükümlülükler
Zorunlu Karşılıklar 10TL Krediler 90TL	Mevduat 100TL
Toplam 100TL	Toplam 100TL

A bankası söz konusu 90TL'yi nakit ihtiyacı içinde olan diğer kişilere verdiği, 90TL'lik bir vadesiz mevduat yaratmış olmaktadır. Söz konusu kişiler 90TL tutarında mal ve hizmet alımı faaliyetinde bulduklarında, bu mal ve hizmeti satan kişilerin de, ellerine geçen 90TL'yi B bankasına yatırdıklarını varsayalım. B bankası da rezervlerinde oluşan artışı yine % 10'unu (9TL) merkez bankasındaki hesaplarda tutmak zorunda olup sadece 81 TL'sini kredi vermek/ mevduat açmak için kullanabilmektedir. Bu silsilenin sonsuza kadar sürdüğü varsayıldığında, başlangıçta sisteme giren tutarın "1/Zorunlu Karşılık Oranı" katı kadar para yaratılmış olmakta ve söz konusu oran ise "mevduat çarpanı" olarak adlandırılmaktadır.

Bu sistemde zorunlu karşılık oranı kullanılarak parasal büyüklükler ve bankaların ellerinde bulunan kredi verilebilir fon miktarı kontrol edilebilmektedir. Şöyle ki, merkez bankası sistemde kalıcı olarak fazla (eksik) likidite olduğunu çeşitli verilerin değerlendirilmesi sonucu biliyor ve bu aşırı (eksik) likiditeyi çekmek (yerine koymak) istiyorsa zorunlu karşılık oranını artırarak (azaltarak) sisteme müdahale edebilmektedir. Örnekte zorunlu karşılık oranının % 20'ye yükseltildiği (% 5'e düşürüldüğü) varsayıldığında sistemdeki para miktarı 500TL'ye düşecek (2000TL'ye yükselecek) olup, bankaların ellerinde daha az (fazla) kredilendirilebilir

fon bulunması sonucu, kredi hacmi küçülecek (büyüyecek), bunun kredi faiz oranlarına yansması ile kredi talebi de etkilenecektir. Böylece sistemde aşırı kredi genişlemesinin veya daralmasının varlığına işaret eden bir durum söz konusu olduğunda zorunlu karşılıkların kullanılması, merkez bankalarının temel amacı olan fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunabilecektir.

Sistemde zorunlu karşılık politikasının yer almadığını, diğer bir deyişle zorunlu karşılık oranının yüzde 0 olduğu varsayıldığında, teorik olarak sistemde sonsuz miktarda para yaratılabileceği bu örnekten çıkarılabilecek diğer bir sonuçtur. Ancak bu sonuç pratikte gerçekleşmeyecektir. Çünkü yukarıda anlatılan örnekte kişilerin ve bankaların nakit para ihtiyacının olmadığı varsayılmıştır. Diğer bir deyişle, A bankasının kendisine yatırılan 100TL'nin 10TL'sini zorunlu karşılık olarak ayırdıktan sonra 90TL'sini finansman ihtiyacı olan kişilere kullandırdığı örnekte, söz konusu kişiler bu paranın örneğin 10TL'sini nakit olarak tutabilirler. Böylece, kişilerin “nakit ile mevduat arasındaki tercihleri” sistemde 1000TL'den daha az para yaratılmasına neden olabilir.

Öte yandan, bankalar da rezervlerindeki artışın tamamını çeşitli nedenlerle kredi olarak kullandırmak istemeyebilirler. Böyle bir durumda bankaların “aşırı rezerv tutma ile kredi verme arasındaki tercihleri” sistemde yine sınırsız olmayan bir miktarda para yaratılmasına neden olacaktır.

Sonuçta para arzının belirlenmesi merkez bankasının yanı sıra kişilerin ve bankaların davranışlarına bağlıdır. Kişilerin ve bankaların davranışları dikkate alınarak mevduat çarpanı yeniden düzenlendiğinde, parasal tabandaki bir birimlik

değişmenin para arzında, kendisinin kaç katı kadar bir değişmeye yol açacağını gösteren “para çarpanı” elde edilir (Keyder,2002:55).

Kişilerin ve bankaların gelecek dönemde ekonominin daralacağını düşünmeleri, bankacılık sistemine herhangi bir nedenle güvensizlik hali veya bir finansal istikrarsızlık durumunda söz konusu olabilir. Bu çerçevede, para politikası ve finansal istikrar arasındaki bağ bir kez daha ortaya çıkmakta, merkez bankalarının zorunlu karşılıklar yoluyla para arzını etkilemesi için ekonomik ajanların gelecekle ilgili kaygılarının minimumda olması gerekmektedir. Diğer taraftan, zorunlu karşılıkların finansal sistemi kredi hacminin kontrolü yoluyla etkilemedeki etkinliği, ilerideki bölümlerde tartışılacaktır.

Öte yandan, kişilerin nakit kalma tercihi, bankacılık ve finans alanında teknoloji düzeyi ile de alakalıdır. Şöyle ki, nakit çekebilmenin kolay olması, ülke çapında para çekme makinelerinin ulaşılabilirliği veya çek/ kredi kartı ve benzeri ödeme araçlarının kullanım alışkanlığı gibi nedenlerle kişilerin nakit taşıma ihtiyacı azalacaktır. Yukarıda yapılan analizde bu gibi durumların olmadığı varsayılmıştır.

Özetlemek gerekirse,

- Hane halkının nakit ihtiyacı,
- Bankaların aşırı rezerv tutma ihtiyacı,
- Bankacılık sistemine olan güven,
- Teknoloji

ve benzeri nedenlerle sistemde sızıntıların olmadığı durumlarda mevduat çoğaltanı kadar, sızıntıların tam olarak gerçekleşmesi halinde ise para çoğaltanı kadar kaydı para yaratılmış olacaktır.

2.2.3 Zorunlu Karşılıkların Diğer İşlevleri

Zorunlu karşılıkların tesis şekli ve süresinde esneklik sağlandığında bankaların ve merkez bankalarının likidite yönetimine katkıda bulunmak, kısa vadeli faiz oranlarının istikrarına yardımcı olmak, yapılan zorunlu karşılık değişikliği sayesinde para politikası duruşuna ilişkin bildirim etkisi yaratmak ve para birimi veya vade bazında farklılaştırma ile ilgili tarafların tercihlerini değiştirmek gibi fonksiyonları da mevcuttur.

2.3 Türkiye’de Zorunlu Karşılık Oranı

Zorunlu karşılık uygulamasının ilk hâli, esasen 1868 yılında İstanbul Emniyet Sandığı Nizamnamesi’nin 8’inci maddesinde yer alan, toplanan paraların en az yüzde 10’unun kasada bulundurulma zorunluluğudur.

Türkiye’de zorunlu karşılıklar (önceki adı ile mevduat munzam karşılığı) ilk kez, 30 Mayıs 1933 tarih ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun ile bankaların TCMB nezdinde bulundurdukları mevduat, ilgili bankalarda açılmış bulunan tasarruf mevduatı hesaplarının bir karşılığı olarak kabul edilmiş ve üçüncü kişiler tarafından haczedilemeyeceği hüküm altına alınmıştır (Ayzit,2004:65).

Temeli 1868 yılına dayanan diğer bir uygulama ise disponibilite uygulaması olarak adlandırılmaktadır. 1933 yılında kabul edilen 2243 sayılı Kanun’a göre, mevduatın çekilmesi ihtimaline karşı bir emniyet unsuru olarak, tasarruf mevduatının çeşidine göre yüzde 10 ile 30 arasında değişen miktarların bankaların kasalarında disponibl değer olarak bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir.

09/06/1936 tarih ve 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile karşılık oranının toplam mevduata uygulanması sistemi getirilmiş ancak TCMB'ye yatırılma zorunluluğu konulmamış, bankalarca kullanılmasına izin verilmiştir. Bu sistemde bankaların devlet iç istikraz tahvilleri veya bu tahviller derecesinde gelir getiren menkul kıymet tutma zorunluluğu vardır. Karşılıklar, 1936'ya kadar vadesiz mevduat için yüzde 20 - 30, vadeli mevduat için yüzde 10 olarak tespit edilmiş, 1936'da ise vadeli ve vadesiz mevduat için tek bir oran olarak yüzde 15 belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan gerek arz yönlü kısıtlar gerekse parasal genişlemenin yarattığı etkiler sonucunda zorunlu karşılık oranı, 1941 ve 1942'de yapılan değişikliklerle % 15'ten % 20'ye çıkarılmıştır. Ayrıca 1947'de yapılan değişiklik ile ayrılan karşılıkların tamamı kadar devlet iç istikraz tahvilleri alınması zorunluluğu getirilmiştir. Bu çerçevede, 1930-1950 arasında zorunlu karşılıklar, bir para politikası aracı olarak değil, daha çok kamunun finansmanını teşvik ve tasarruf sahibinin korunması için kullanılmıştır.

1950'lerin başında daha liberal bir ekonomi anlayışının etkisiyle bütçe açıkları ve bu açıkların TCMB kaynakları ile finanse edilmesi ile para arzı artmıştır. 03/07/1953 tarih ve 6112 sayılı Bankalar Kanunu'na Ek Kanun'la mevduat munzam karşılıklarının, devletin borçlarına ilişkin tahvil ve bonoların piyasasını düzenlemek amacıyla kurulan "Amortisman ve Kredi Sandığı" hesabına yatırılması istenmiştir. Söz konusu tutarların Hazine'nin tahvil ve bono piyasalarında yapacağı işlemleri kolaylaştırmak ve özel görev üstlenen devlet dairelerinin uzun vadeli yatırımları için talep ettikleri kredilerin karşılanmasında kullanılmak üzere Sandık'a yetki verilmiştir.

23/06/1958 tarih ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda munzam karşılıkların oranının vadeli mevduatta % 10'dan az ve % 20'den fazla; vadesiz mevduatta % 20'den az ve % 25'ten fazla olmamak üzere, ülkenin genel ekonomik durumu göz önünde bulundurularak üçü bakan olmak üzere 14 üyeden oluşan "Banka Kredilerini Tazim Komitesi" tarafından tespit olunacağı kabul edilmiştir. Bu hüküm ile munzam karşılıkların parasal kontrol aracı olarak kullanımı TCMB'ye değil, Banka Kredileri Tazim Komitesine bırakılmıştır.

12 Mayıs 1961 tarihinde 301 sayılı Kanun ile, para politikası uygulamaları için önemli bir gelişme olarak munzam karşılıkların TCMB nezdinde tutulması uygulamasına geçilmiştir. Ancak, munzam karşılıkların % 20'si T.C. Ziraat Bankasının zirai finansmanlarına tahsis edilmekte, kalan kısmı TCMB'de bloke edilmekteydi. Böylece, munzam karşılıkların bir kısmının da olsa TCMB'de bloke edilmesi sağlanmış ve munzam karşılıklara kredi kontrol aracı olma niteliği kazandırılmıştır.

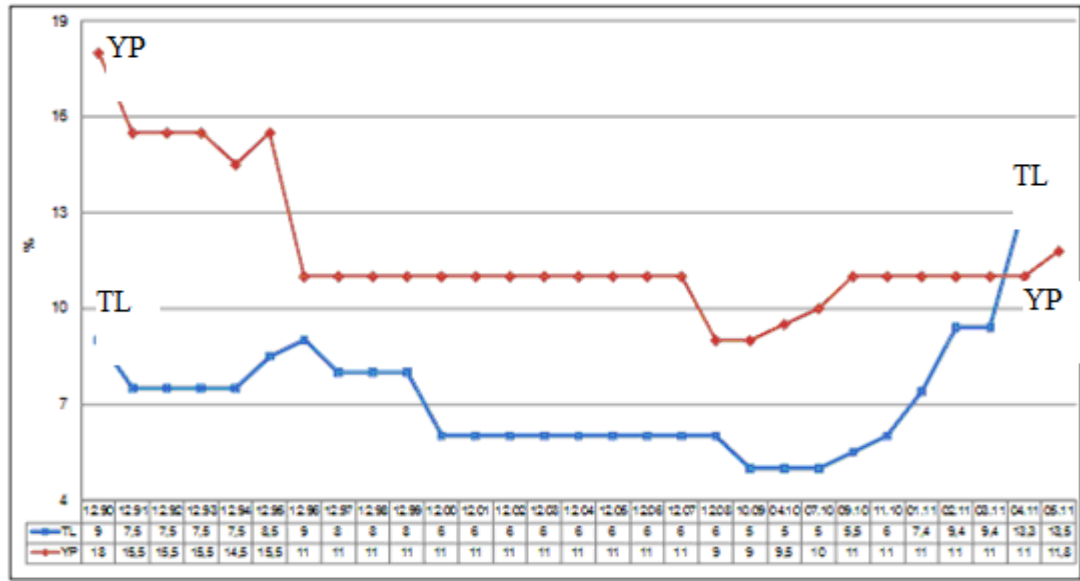
14 Ocak 1970'te kabul edilen 1211 sayılı Kanun ile yetki ve sorumlulukları ile organizasyonu yeniden düzenlenen TCMB, para politikasının uygulanmasında aktif rol oynayabilmesi için gerekli araçlarla donatılmıştır. Zorunlu karşılıklar açısından bakıldığında, söz konusu Kanun'un 40-II19 maddesi ile bankaların yerine getirmek zorunda oldukları umumî disponibilite ve munzam karşılık yükümlülüklerine ilişkin oranları belirleme yetkisi TCMB'ye verilmiştir. Ancak, TCMB bu yetkisini, Yüksek Planlama Kurulunun uygun görüşü ve Bakanlar Kurulu Kararı ile kullanabilmiştir. Diğer taraftan, vadeli/vadesiz mevduat ayırımı yapılmamış, karşılık oranlarının alt ve üst limitleri belirtilmemiş; oranlarının

değiştirilmesi durumunda, yeni oranların hangi tarihten itibaren geçerli olacağı hususunda TCMB'ye hareket serbestisi tanınmıştır.

06/10/1983 tarih ve 92 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile munzam karşılıklara ekonomik şartlara göre faiz verilmesi esnekliği getirilmiş ve munzam karşılıkların yüzde 20'sinin ziraat finansmana ayrılması esası kaldırılmıştır. 1986 yılında bankacılık kesimi toplam rezervlerinin kontrolüne dayalı para ve kredi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, TCMB ticari bankaların TL cinsinden ellerinde tuttıkları toplam rezervleri kontrol etmeye çalışarak, hem faiz politikasının etkinliğini artırmaya, hem de bankaların pasiflerinin kontrolü ile eş anlamlı olan para arzını, dolayısıyla kredi arzını, kontrol etmeyi amaçlamış ve bu amacı gerçekleştirmek üzere disponibilitate ve munzam karşılık yükümlülüklerini günü gününe yerine getirmelerini sağlamak için yapılan değişiklikleri de içeren bir takım düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Ancak, 1987 yılı içinde, enflasyondaki yükselme sonucunda vadeli mevduat reel faizlerinin negatif olarak gerçekleşmesi ve dövize talebin artmasıyla TCMB ile serbest piyasa kurları arasındaki fark açılmıştır. Bu olumsuz gelişme neticesinde TCMB'nin parasal hedefleri tutturabilmesinin zorlaşması sebebiyle alınan bir dizi önlemin yanı sıra piyasadaki likidite fazlasını çekmek amacıyla 4 Şubat 1988 tarihinde mevduat munzam karşılık oranı %14'ten %16'ya; disponibilitate oranı da %23'ten %27'ye yükseltilmiştir. Böylece, bankaların kredi verilebilir fonlarını daraltarak piyasada para darlığı meydana getirmek amaçlanmıştır. Temmuz 1988'de devlet iç borçlanma senetlerinin (DİBS) istenen ölçüde satılmaması nedeniyle piyasada meydana gelen likiditenin artması ve negatif reel faizler sonucunda kurlarda baskı gözlenmesi sonrasında TL değer kaybetmiştir. Bu durumda, alınan

diğer önlemlere ek olarak yine munzam karşılıklar kullanılmış ve döviz mevduatına uygulanan zorunlu karşılık oranı, vadesiz mevduat için % 20'den %25'e yükseltilmiş, ancak bankaların bu tutarı TL cinsinden tutabilmelerine olanak tanınmıştır. 1994 yılında yaşanan krizde de munzam karşılıklar etkin olarak kullanılmıştır. 5 Nisan 1994 tarih ve 21896 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 94/3 sayılı Tebliğ ile bankaların 31 Mart 1994 tarihindeki mevcut karşılığa tabi TL mevduatı ve Döviz Tevdiat Hesapları sabit kabul edilerek, bu tutarlar için yürürlükten kaldırılan karşılık oranlarının uygulanması, 31 Mart 1994 tarihinden sonra artan mevduat tutarlarının ise yeni karşılık oranlarına tabi tutulması esası getirilmiştir.

Grafik 1.1 : ZKO'ların Gelişimi (www.tcmb.gov.tr/tarihce.)

Not: ZKO'ların vadelere göre farklı belirlendiği 1988'den 1996 döneminde, vadeli mevduatlara daha düşük uygulanan oran dikkate alınmıştır. 1991-1996 döneminde YP mevduat için TL olarak tesis edilen %3'lük kısım YP ZKO'ya eklenmiştir. Ocak 2001-Nisan 2002 döneminde mevduat için disponibl değer olarak serbest hesaplarda tesis edilen %2'lik kısım TL ZKO'ya ilave edilmiştir. Efektif oran, Ocak 2011'in ilk yükümlülük cetvelinden itibaren yürürlüğe giren vadeye göre farklılaştırılmış çeşitli TL ZKOların ağırlıklandırılması ile hesaplanmıştır.

2.3.1 1996-2005 Döneminde Uygulanan Zorunlu Karşılık Sistemi

Ülkemizde 2005 yılına kadar zorunlu karşılıklar ve disonibilite uygulaması birlikte kullanılmıştır. Disonibilite uygulamasının uluslararası alanda karşılığı

bulunmamakta, bunun yerine genellikle bankaların likit varlık ve yükümlülükleri arasında bir denge sağlanmasını amaçlayan likidite oranı uygulanmaktadır.

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 40-II'nci maddesinin 4651 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki hali, munzam karşılığın sadece mevduat üzerinden alınmasına imkân verdiğinden, 2002 yılına kadar ekonomide parasal genişleme yaratan yurt dışından alınan krediler gibi diğer bazı kaynaklar karşılığında TCMB nezdinde serbest tevdiat bulundurma zorunluluğu getiren disponibilite uygulaması, zorunlu karşılık gibi para politikası aracı olarak kullanılmıştır.

O dönemde birlikte kullanılan umumî disponibilite uygulaması ile mevduat munzam karşılığı uygulaması arasındaki farklılıklar ve sonrasında “2002/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ” ile getirilen değişiklikler aşağıda alt bölümler halinde ele alınacaktır.

Türkiye, zorunlu karşılıkları yukarıda örnekleri verilen diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde kredi genişlemesi, varlık fiyatlarının aşırı yükselmesi ve/veya cari açık sorunlarına karşı kullanmakta ve kullanmaya devam edeceğinin sinyallerini vermektedir (TCMB Finansal İstikrar raporu-11,2010). Bankaca, enflasyon hedeflemesi rejimini benimsemiş olan merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlamak için temelde klasik Taylor (1993) kuralını uyguladığı ancak bu kural sonucu belirlenecek olan faiz oranının finansal istikrarı sağlamada yetersiz olabileceği vurgulanmıştır. Taylor kuralı, nominal faiz oranının gerçekleşen enflasyonun hedeflenen değerinden sapması ile çıktı açığının bir fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla, Taylor kuralı, fiyat istikrarını sağlayacak faizin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Öte yandan, finansal istikrarı sağlayıcı bir faiz oranının

belirlenmesi açısından enflasyon ve çıktı açığının yanı sıra kredi büyümesi, varlık fiyatları ve cari açık gibi faktörler de önem taşımaktadır. Bu hususlar için de faiz oranlarının temel belirleyici olduğu dikkate alındığında, fiyat istikrarı için gerekli olan faiz seviyesini veren Taylor kuralına benzer şekilde finansal istikrar için gerekli olan bir faiz seviyesi söz konusu olabilecektir (TCMB Finansal İstikrar Raporu-11,2010). Ancak, ekonomide fiyat istikrarı için gerekli olan faiz seviyesi ile finansal istikrar için gerekli olan faiz seviyesi her zaman birbirleri ile uyumlu olmayabilir. Bankaca, ekonominin hızlı büyüdüğü dönemlerde, (ekonominin tam istihdam seviyesinin üzerinde ürettiği dönemlerde) enflasyonu kontrol altına alan faiz politikasının, finansal risklerin ortaya çıkmasını ve/veya biriktirilmesini engellemekte yetersiz kalabileceği, diğer taraftan, derin daralma durumunda ise fiyat istikrarının tesis edilebilmesi için finansal istikrarı sağlayan faiz oranından daha da yüksek bir faiz seviyesine ihtiyaç duyulabileceği belirtilmiş, her iki durumda da, politika faiz oranının hem fiyat hem de finansal istikrarı sağlayabilmesi amacıyla, faiz dışı politika araçlarının kullanılmasının gerekebileceği ifade edilmiştir.

Finansal istikrarın tek bir denklemle ifade edilmesinin doğası gereği imkân dâhilinde olmadığı ve Taylor kuralının sadece politika faiz oranı aracına odaklandığı ve finansal istikrarsızlığa karşı kullanılacak araçların çeşitliliği dikkate alındığında, Taylor kuralının finansal istikrarı da kapsayacak şekilde genişletilmesi yönünde bir önerinin geçerliliği tartışmaya açık hale gelmektedir. Buna karşın, söz konusu kuralın uygulanmasına ek olarak, zorunlu karşılıklar gibi faiz dışı araçların da etkin bir şekilde kullanılması hem finansal istikrarı hem de fiyat istikrarını sağlayan faiz eğrisini yataylaştırarak iki eğri arasındaki marjın daralmasına ve böylelikle her iki amaca da hizmet edilmesine katkıda bulunacaktır. Böyle bir

durumda fiyat istikrarını sağlayan faiz oranı finansal istikrarın da sağlandığı bir noktayı temsil edebilecektir (Yavuzarslan,2011:35).

Küresel finans krizi sonrasında ortaya çıkan konjonktürün en belirleyici unsurları, gelişmiş ekonomilerde hâlen devam eden genişletici para politikası ve bu sebeple oluşan güçlü sermaye akımlarıdır. Buna ilave olarak, Türkiye de dâhil olmak üzere, pek çok gelişmekte olan ülkede, iç talep ve krediler hızla artmaktadır. Küresel konjonktür nedeniyle yaşanan sermaye akımları kredi imkânlarını ve iç talebi genişletmekte ve bu durum, gelişmekte olan ülke para birimleri üzerindeki değerlenme baskısıyla güçlenerek,Türkiye’de olduğu gibi, iç ve dış talepteki ayrışmayı belirginleştirmektedir. İç ve dış talepte gözlenen ayrışma hızlı kredi genişlemesi ile beraber cari açığın artmasına neden olmakta ve finansal istikrara ilişkin riskleri artırmaktadır (TCMB Enflasyon Raporu Sayısı-1,2011).

Para politikasının fiyat istikrarı temel amacından ödün vermeden finansal istikrarı da aktif şekilde gözetebilmesi için önceden bahsedildiği gibi tek bir araç yeterli olmamaktadır. Bu çerçevede, TCMB biriken makro finansal dengesizlikleri sınırlamak için kısa vadeli sermaye girişlerini azaltmak ve kredi genişlemesini yavaşlatmak olmak üzere iki ara hedef belirlemiş ve politika faizi, zorunlu karşılıklar ve faiz koridorundan (gecelik borç verme ve borçlanma faiz oranları arasındaki fark) oluşan bir dizi aracı birlikte kullanmaya başlamıştır (Başçı ve Kara,2011:9-25).

Son dönemde yaşadığımız krizin etkileri dikkate alınarak; zorunlu karşılık oranı, hem bankacılık sektörünün kredi hacminde ve piyasadaki likidite durumunda gözlenen gelişmelere yönelik ve döngüsellik karşıtı bir araç olarak, hem de sektörün varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğunu giderici etki yaratmak

amacıyla birkaç kez değiştirilmiş ve vade bazında farklılaştırılmıştır. Böylelikle, doğrudan miktar üzerinde etkili olan zorunlu karşılıklar aktif olarak kullanılmıştır.

Küresel piyasalarda yaşanan krizin etkisiyle bankacılık sektörünün yurt dışından fonlama imkânlarının daralması nedeniyle, TCMB, bankalara döviz likiditesi sağlamak amacıyla, Aralık 2008’de Yabancı Para Zorunlu Karşılık Oranı’nı % 11’den % 9’a indirmiştir. Bu dönemde Türk Lirası Zorunlu Karşılık Oranı sabit kalsa da, 2009 yılında toparlanmanın başlamasıyla kredilerde gözlenen artışı desteklemek amacıyla Ekim 2009’da 1 puan azaltılmış ve bankacılık sistemine söz konusu dönem itibarıyla yaklaşık 3,3 milyar TL kalıcı likidite sağlanmıştır. (www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi:13.02.2012).

14 Nisan 2010 tarihli para politikası çıkış stratejileri basın duyurusunda, küresel piyasalardaki normalleşme belirginleştikçe döviz likiditesine ilişkin sağlanan imkânların kontrollü ve aşamalı olarak kriz öncesi seviyelere getirileceği açıklanmıştır. Bu açıklamaya paralel olarak, likidite koşulları ve kredi piyasası gelişmeleri dikkate alınarak öncelikle YP sonra da TL zorunlu karşılık oranı kademeli olarak kriz öncesi seviyeleri olan sırasıyla % 11 ve 6’ya yükseltilmiştir. Öte yandan, 23 Eylül 2010 tarihinde zorunlu karşılık politikasında yapılan değişiklikle, YP zorunlu karşılıklarda olduğu gibi, TL zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiştir. Bu değişiklik ile gelecekte zorunlu karşılık oranlarının makroekonomik ve finansal riskleri azaltıcı araçlardan biri olarak daha etkin bir şekilde kullanılabilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Nitekim, son dönemde iç ve dış talebin toparlanma hızlarının eşit olmadığı, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarında artış gözlemlendiği ve bu durumun cari denge ve finansal istikrara yönelik risk oluşturma potansiyeli taşıdığı dikkate alınarak, mevcut

durumda finansal istikrara ilişkin endişe yaratacak herhangi bir durum söz konusu olmasa da gelecekte oluşabilecek makroekonomik ve finansal riskleri şimdiden azaltabilmek amacıyla, zorunlu karşılıklar kullanılmaktadır (TCMB, 2010, Enflasyon Raporu Sayı IV). 17 Aralık 2010 tarihinde TL zorunlu karşılık oranı vade bazında farklılaştırılmış olup bankacılık sektöründe kaynakların vade uzatımının teşvik edilmesi yoluyla finansal istikrara katkı sağlanması amaçlanmıştır. Söz konusu oranda daha sonra yapılan değişikliklerde, kısa vadeli zorunlu karşılık oranı daha da yükseltilerek aynı amaç gözetilmiştir. Son olarak 21 Nisan 2011 tarihinde, TL zorunlu karşılık oranı'na benzer şekilde YP zorunlu karşılık oranı vade bazında farklılaştırılmıştır.

2.4 Müeyyide Uygulaması

96/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ ile 96/1 sayılı Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğ çerçevesinde eksik hesaplama ve/veya eksik tesis söz konusu olduğunda cezai faiz ödenmesi gerekmektedir (Tablo 2).

Tablo.3 Zorunlu Karşılıkların Müeyyidesi

Umumî Disponibilite	Mevduat Munzam Karşılığı
TCMB para piyasasında oluşan maksimum gecelik faiz oranının 1,5 katı	TL zorunlu karşılıklarda TCMB para piyasasında oluşan maksimum gecelik faiz oranının 1,5 katı YP zorunlu karşılıklarda bankalararası faiz oranının (Euribor, Libor) 2 katı

Umumî Disponibilite Mevduat Munzam Karşılığı

Kaynak: TCMB, 1996

2002/1 sayılı Tebliğ'e dayanılarak çıkarılan "Zorunlu Karşılıklar ve Umumî Disponibilite Uygulama Talimatı" ile zorunlu karşılıkların eksik tesis edilmesi halinde uygulanacak müeyyide detaylı olarak açıklanmıştır. Buna göre, bankalar ve

özel finans kurumlarınca, yükümlülüklerinin süresinde tesis edilmemesi, eksik tesis edilmesi veya eksik hesaplanması halinde eksik tutarlara, tesis süresi esas alınarak cezaî faiz uygulanacaktır.

TL ve YP zorunlu karşılıkların, bloke olarak tesis edilmesi gereken kısmının eksik tesis edilmesi halinde, zorunlu karşılığın merkez bankasına yatırılması gereken tarih ile yatırıldığı tarih arasında geçen süre için ve azami 14 günlük cezaî faiz uygulanacaktır. Bu kısım için cezaî faiz oranı, zorunlu karşılığın tesis edilmesi gereken tarihteki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilan ettiği en yüksek gecelik borç verme faiz oranının 1,50 katsayısıyla çarpımı sonucu hesaplanan orandır. Ortalama olarak tutulan TL ve YP zorunlu karşılıklar ile disponibl değerlerin eksik tesis edilmesi halinde, eksik kısım üzerinden 14 günlük cezaî faiz uygulanacaktır. Bu kısım için cezaî faiz oranı, zorunlu karşılık ve disponibl değerlerin tesis edilmesi gereken en son tarihteki, bu tarihin resmi tatil gününe rastlaması durumunda ise bir önceki iş gününde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ilan ettiği en yüksek gecelik borç verme faiz oranının 1,50 katsayısıyla çarpımı sonucu hesaplanan orandır.

Zorunlu Karşılıkların Tesis Süresi ve Tesis Şekli

Zorunlu karşılıkların tesis süresi 14 gündür. Bu süre yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten iki hafta sonraki cuma günü baslar ve ikinci haftanın perşembe günü mesai saati bitiminde sona erer. Tesis süresinin ilk gününün resmî tatil gününe rastlaması halinde, bloke olarak tesis edilen kısımlara ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilmesinde tatili izleyen ilk iş günü esas alınır(www.tcmb.gov.tr.2011 Zorunlu Karşılık Oranı Tebliği).

Zorunlu karşılık yükümlülüklerinin hesaplanma dönemi ile zorunlu karşılıkların tesis süresi önceden duyurulmak koşuluyla gerektiğinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca değiştirilebilir.

Bankaların yabancı para cinsinden yükümlülükleri ile bu yükümlülükler için tesis edilen zorunlu karşılık tutarları;

- a) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca alım satımı yapılan dövizler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihte Resmî Gazete’de ilan edilen döviz alış kurları,
- b) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca alım satımı yapılmayan dövizler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihten bir gün önce Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının internet sitesinde yayımlanan bilgi amaçlı döviz kurları,
- c) Kıymetli madenler için yükümlülüklerin hesaplandığı tarihte İstanbul Altın Borsasında oluşan ağırlıklı ortalama kıymetli maden fiyatları, fiyat oluşmaması halinde uluslararası piyasalarda oluşan ve İstanbul Altın Borsası tarafından ilan edilen fiyatlar, esas alınarak Türk lirası cinsinden hesaplanır.

Bankalar, Türk lirası yükümlülükleri için Türk lirası cinsinden, yabancı para yükümlülükleri için ABD doları ve/veya euro döviz cinslerinden olmak üzere, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde açılan hesaplarda, 5 inci maddede öngörülen oranlarda nakden zorunlu karşılık tesis ederler. Ancak;

- a) Türk lirası yükümlülükler için tutulması gereken zorunlu karşılıkların en fazla % 40’ı ABD doları ve/veya euro döviz cinslerinden ve en fazla % 20’si standart altın cinsinden,
- b) Yabancı para yükümlülükler içinde yer alan kıymetli maden depo hesapları için tutulması gereken zorunlu karşılıklar standart altın cinsinden,
- c) Kıymetli maden depo hesapları hariç yabancı para yükümlülükler için tutulması

gereken zorunlu karşılıkların % 0'ı standart altın cinsindedir.

2 Hafta (14 Gün) Ortalama Bloke TL yükümlülükler için TL, YP yükümlülükler için ABD doları ve/veya euro cinsinden tesis edilir(www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi:04.12.2011).

Genel Değerlendirme

Zorunlu karşılıkların bir para politikası aracı olarak politika faizini tamamlayıcı bir rol oynayabilmesi, esas olarak, politika faizinin tüm faiz oranlarını aynı yönde değiştirirken, zorunlu karşılıkların yalnızca belirli faiz oranlarının etkilenmesine yönelik olarak kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Güçlü sermaye akımlarının gerek döviz kurları üzerinden gerekse bankacılık sisteminin erişebildiği fonları artırmak yoluyla cari işlemler açığını artırdığı bir konjunktürde, merkez bankalarının ekonomideki ısınmayı ve enflasyonist baskıları da kontrol altında tutması gerekmektedir. Ancak, ekonomiyi soğutma amacıyla politika faizini yükseltmek sermaye akımlarının şiddetlenmesine yol açabilecektir. Öte yandan, sermaye akımlarını hafifletmek amacıyla yapılabilecek bir faiz indirimi ise ekonomideki ısınmayı ve enflasyonist baskıları artırıcı bir etki yaratacaktır. Zorunlu karşılıkların devreye girmesi, kredi faiziyle mevduat faizi arasındaki farkı açmak suretiyle iç talebin kontrol altına alınmasını sağlayabilecektir. Yine yukarıda değinildiği gibi, kredi genişlemesi likidite kanalı yoluyla da etkilenebilecektir. Özetle, zorunlu karşılıklar sermaye akımlarını hızlandırmadan sıkılaştırıcı para politikası uygulamaya imkân tanımakta, dolayısıyla mevcut konjunktürde TCMB açısından elverişli bir araç niteliği taşımaktadır.

Bu kısımda, banka yükümlülüklerinin yalnızca mevduat ve merkez bankasından sağlanan likiditeden oluştuğu, varlıklarının ise yalnızca krediler ve bankaların merkez bankasında zorunlu karşılık olarak tuttıkları mevduattan oluştuğu basit bir çerçevede zorunlu karşılıkların kredi maliyeti üzerindeki etkisi verilmektedir.

Bankacılık sisteminin ve merkez bankasının bilançoları, Montoro ve Tovar (2010) kredi büyümesine tepki veren bir zorunlu karşılık kuralının uygulandığı durumda, finansal dalgalanmalar ve talep yönlü şoklara tepki olarak ortaya çıkan faiz oynaklığının azaldığını, ancak arz yönlü şokların söz konusu olması durumunda ise faizlerdeki oynaklığın artabileceğini göstermiştir.

Dönem başında bankalar geçerli faiz oranlarından mevduat toplar; ayrıca mevduata göre daha kısa vadeli ve faiz oranı dönem içinde değişebilen merkez bankası fonlarını kullanabilir.

Bankalar topladıkları mevduatın zorunlu karşılık oranıyla hesaplanan kısmını merkez bankasına yatırır; kalan kısmını da kredi olarak kullanır. Dolayısıyla, bankacılık sisteminin faiz getirisi dâhil dönem sonunda beklenen toplam alacaklarının, faiz getirisi ve risk primi dâhil dönem sonunda beklenen toplam yükümlülüklerine eşitlendiği durumu gösteren denklem şu şekilde ifade edilebilir:

$MB \equiv [K - (1 - z) \cdot M]$ olarak gösterildiğinde aşağıdaki ifadeyi elde etmek mümkündür:

Bu eşitlikte z , zorunlu karşılık oranını; M , mevduatı; K , kredileri; iK , iM ve iMB , sırasıyla kredi, mevduat ve merkez bankası faiz oranlarını; σ ise kısa vadeli merkez bankası fonlarının taşıdıkları faiz riski primini göstermektedir. Eşitliğin sol tarafındaki ilk terim bankaların merkez bankasında tuttıkları zorunlu karşılıkların

miktarını, ikinci terim ise kredilerden kaynaklanan anapara ve faiz gelirini göstermektedir. Eşitliğin sağ tarafı ise, sırasıyla, mevduat ve merkez bankası kaynakları için yapılacak anapara ve faiz ödemelerini göstermektedir. Eşitlikteki son terim, mevduat ve kredi miktarları belirlendikten ve zorunlu karşılıklar merkez bankasındaki hesaplarda tesis edildikten sonra bankaların ihtiyaç duydukları merkez bankası fonlamasının anapara ve faiz ödemelerine ilave olarak bu kaynağın ima ettiği risk maliyetini göstermektedir. Analizin devamında, faiz riski göz önüne alındığında merkez bankası fonlarının mevduatlardan daha maliyetli olduğu varsayılacaktır.

Bu denklem uygun şekilde düzenlendiğinde ve merkez bankasından alınan fonlar, köşeli parantez içinde yer alan ifade mevduatın ve merkez bankası fonlarının ağırlıklı ortalama maliyetini temsil etmektedir. Mevduat ve kredilerin değişmediği varsayımı altında, zorunlu karşılık oranındaki bir artış merkez bankası fonlarının kredilere oranını (MB / K) artıracaktır. Dolayısıyla, faiz riskinin yeterince yüksek olduğu varsayımı altında maliyeti daha yüksek olan merkez bankası fonlarının ağırlığının artması nedeniyle kredi maliyeti de yükselecektir. Buradan kaynaklanacak değişim likidite kanalının etkisine karşılık gelmektedir. Eşitlik 2'nin sonunda yer alan ifade ise doğrudan maliyet kanalını temsil etmektedir. Maliyet kanalına göre, bankaların zorunlu karşılık uygulamasından dolayı mahrum kaldıkları fonların maliyeti kredi maliyeti üzerinde etkili olmaktadır. Burada, mevduatın maliyeti, mevduat faizine karşılık gelmekte olup, zorunlu karşılıkların yarattığı ek yükü kapsamamaktadır.

Likidite ve maliyet kanalları yoluyla kredi maliyetinde oluşabilecek değişimlerin kredi veya mevduat faizlerine ne ölçüde yansıtacağı ise, analizde yer almayan ancak yukarıda bahsedilen başka etkenlere bağlı olarak değişebilecektir.

Faiz riskindeki değişimler, zorunlu karşılıkların likidite kanalı yoluyla gerçekleşen etkileri üzerinde belirleyici olmaktadır. Faiz riskindeki artış merkez bankası kaynaklarının daha maliyetli hâle gelmesi anlamına gelmektedir. Bundan ötürü, faiz riskindeki artış, zorunlu karşılıklardaki artışın merkez bankası kaynaklarının toplam kaynaklar içindeki payını yükseltmesine bağlı olarak ortaya çıkan ek maliyetin daha büyük olmasına neden olacaktır. TCMB'nin 2010 yılının son çeyreğinden itibaren faiz koridorunu genişletmesi ve konjonktürün gereklerine göre para piyasası faizlerinde bir miktar dalgalanmaya izin vereceğini açıklaması, kısa vadeli kaynakların faiz riskini artırıcı bir rol oynamıştır. Bu nedenle, para piyasası kaynaklarını daha maliyetli hale getiren söz konusu uygulamaların zorunlu karşılıkların likidite kanalı üzerinden çalışan etkilerini artırması olasıdır.

Daha yüksek bir faiz riski, zorunlu karşılık oranlarından bağımsız olarak kısa vadeli kaynakların riskini artırdığından fonların ortalama maliyetini artıracaktır. Öte yandan faiz riskindeki artış zorunlu karşılık oranının her değeri için ortalama fon maliyetinin daha yüksek olması anlamına gelmektedir.

2.5 Zorunlu Karşılık Oranının Bankacılık Sistemine Etkileri

Yüksek zorunlu karşılık oranlarının bankacılık sistemine etkileri aşağıda özetlenmektedir(Haslag ve Young,1998:98):

- Bankaların para yaratma kabiliyetini kısıtlamaktadır. Daha fazla kredi açabilmek için bankalar yeni mevduat toplamak zorundadırlar.

- Yukarıdaki nedenden dolayı bankaların faiz gelirleri düşmekte ve karlılıkları azalmaktadır.
- Bankanın likidite imkanını daraltarak kısa vadeli fon yaratma imkanını azaltmaktadır.
- Yüksek zorunlu karşılık uygulaması kaynak maliyetini artırdığı için mevduat faizlerinin düşmesine neden olabilmekte ve düşük faizler bankacılık sistemine fon girişinin azalmasına neden olabilmektedir. Tasarruflardaki bu azalma sonucu sermaye birikimi yavaşlamakta, büyüme düşmektedir.

Banka rezervleri geleneksel olarak likidite kaynağı olarak gösterilmiştir. Bu, bankaların serbest mevduatları için doğru olmakla birlikte mevduat munzam karşılıklarının zorunlu olması nedeniyle pek doğru bulunmamaktadır. Çünkü; bu fonlar zorunlu olarak Merkez Bankası kasalarında tutuldukları için likidite sağlayamamaktadırlar. Her ne kadar bankaların likit varlıklar kısmında da gösterilse, zorunlu karşılıklar varlıktan ziyade bir yükümlülük şeklinde çalışmaktadır. Örneğin azaldığında bankalardan tamamlamaları istenmektedir. Bu bağlamda, bu fonların likit varlıklar yerine donuk varlıklar kısmında gösterilmesi daha doğru bulunmaktadır.

Zorunlu karşılık oranlarının tüm ülkelerde azalan bir trend göstermesinde mali sistemde karlılığı artırma amacının önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de de dünyadaki trende paralel şekilde zorunlu karşılık oranları tarihsel olarak azaltılmış, buna karşılık dispoñibilite uygulamasında kapsam ve miktar genişlemesine gidilmiştir.

2.6 Zorunlu Karşılık Oranlarının Para Politikası Aracı Olması Dışında Fonksiyonu

Gelişen mali piyasalar politika yapıcılara zorunlu karşılık oranlarından daha fazla hareket kabiliyeti sağlayan para politikası araçları sunmuştur. Bu bağlamda, zorunlu karşılık oranları para politikası aracı olmasının dışında amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Son dönemde zorunlu karşılık oranları azaltılarak; bankaların mali yapısının desteklenmesi, kredi tayinlmasının önlenmesi ve bankaların karlılığının artırılması amaçlanmaktadır. Bu konuda en iyi örnek 1992 yılında ABD’de vadesiz mevduat üzerindeki zorunlu karşılıkların % 12’den %10’a indirilmesidir. FED Başkanının yaptığı açıklamada zorunlu karşılıklardaki bu indirimin amacının para arzını artırmak değil, bankacılık sektöründeki karlılığı yükseltmek ve kredi tayinlmasını azaltmak olduğunu belirtmiştir. Uygulama sürecinde de zorunlu karşılıkların azaltılmasından doğan parasal genişleme, açık piyasa işlemleri ile emilmiştir. Genel olarak, zorunlu karşılık uygulamasının sisteme güveni artırdığı ve bankaların batma riskini azalttığı düşünülmektedir. Ancak, yapılan ampirik çalışmalar Amerika’daki zorunlu karşılıklardaki indirimin, beklentilerin tersine, sisteme güveni artırdığını ve bankaların batma riskini azalttığını göstermektedir (Hein ve Stewart,1999:45).

Zorunlu karşılıklarda indirimle gidilmesi; bankacılık sektörünün aracılık maliyetlerini azaltarak ekonominin genel makro yapısı üzerinde de olumlu etkiye bulunabilecektir. Mevduat münzam karşılıklarının azaltılması veya tamamen kaldırılmasıyla aracılık maliyetlerinden elde edilecek tasarruf, bankaların bilanço yapısını güçlendirecektir.

2.7 Zorunlu Karşılıkların Finansal İstikrara Etkisi

Zorunlu karşılıklar esas itibarıyla para arzındaki gelişmeleri kontrol etmek ve piyasada var olan paranın miktarını belirlemek için kullanılmaktadır. Birçok ülkede temel politika aracı olarak kullanılan politika faiz oranı ise merkez bankası tarafından belirlenen ve piyasadaki diğer faiz oranlarına yön veren bir araç olup piyasadaki paranın fiyatını etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında son dönemde bir çok ülke tarafından kullanılan ve enflasyonun kontrolü için en etkin stratejilerden bir olarak gösterilen enflasyon hedeflemesi çerçevesinde temel politika aracı olarak kullanılan politika faiz oranını destekleyici ikincil bir araç olarak zorunlu karşılıkların kullanılabilirliği bu bölümün konusudur.

Bu bölümde, öncelikle enflasyon hedeflemesi rejimi altında zorunlu karşılık ve politika faiz oranlarının kullanılması tartışılacak olup, sonrasında zorunlu karşılıkların enflasyon hedeflemesi rejimini uygulayan gelişmekte olan seçilmiş ülkelerde finansal istikrarın sağlanması için nasıl kullanıldığı konusu ele alınacaktır. Sonrasında, Türkiye’de aynı dönemde zorunlu karşılıklara bakış açısı ve bu aracın nasıl kullanıldığı anlatılacaktır. Son olarak ise, parasal aktarım mekanizmasının ve özellikle kredi kanalının işleyişi hakkında özet bilgi sunulacaktır(Yavuzarslan,2011 :86)

2.7.1 Enflasyon Hedeflemesi

Enflasyon hedeflemesi rejimi, merkez bankalarının fiyat istikrarı nihaî hedefine ulaşmak için kullandıkları modern bir para politikası uygulamasıdır.

Bilindiği gibi, merkez bankaları geçmişte nihaî hedeflerine doğrudan ulaşmak yerine, bir çok nominal çapa tanımlamış ve bunlara ulaşmayı hedeflemek suretiyle

enflasyonu kontrol altına almıştır. Tarihsel süreçte merkez bankaları temel parasal büyüklüklerin miktarı, döviz kuru, nominal GSYH gibi değişik nominal çapalar kullanmışlardır (Önder,2005:40).

Oluşturulan ara hedefler ekonomik birimlerin beklentilerinin yönetilmesine hizmet etse de zaman içinde etkinlikleri azalmıştır. Özellikle 1980'lerin başında parasal büyüklüklerin ve döviz kurunun hedeflendiği rejimlerin para politikası amaçlarına hizmet etmekte yetersiz kalması merkez bankalarını doğrudan enflasyonu hedeflemeye yöneltmiştir. Böylece ilk olarak Yeni Zelanda Merkez Bankası tarafından uygulanan “enflasyon hedeflemesi rejimi” doğmuş ve iki aşamalı politika sürecinden tek aşamalı politika sürecine geçilmiştir. Yeni Zelanda'yı önce Kanada, İngiltere, İsveç gibi gelişmiş ülkeler sonra da gelişmekte olan ülkeler izlemiştir (Usta,2003:77).

Böylece enflasyon hedeflemesi rejimi 2008 yılı itibarıyla yaklaşık 40 ülke tarafından uygulanır hale gelmiştir (Neyaptı ve Berument,1999). Enflasyon hedeflemesini diğer rejimlerden ayıran iki temel unsur söz konusudur (TCMB, 2005). Bunlardan birincisi, enflasyon hedefinin rakamsal olarak açıklanması ve taahhüt edilmesi, açıklanan hedeflere ulaşılamaması durumunda ise merkez bankalarının kamuoyuna hesap vermekle yükümlü olmalarıdır. Diğeri ise, para politikası kararlarının ekonomiyi etkilemesi belli bir süre gerektirdiği için merkez bankalarının bugünkü enflasyon yerine gelecekteki enflasyonu kontrol edebilmeleri ve bu amaçla belirli zaman aralıklarıyla enflasyon tahminlerini oluşturup kamuoyu ile paylaşmalarıdır.

Enflasyon hedeflemesinde merkez bankaları, para politikası araçlarını sadece enflasyon hedefine yönelik olarak kullanacaklarını taahhüt etmektedir. Enflasyon

hedeflemesi rejiminde merkez bankalarının temel politika aracı kısa vadeli faiz oranlarıdır (TCMB, 2006). Enflasyon hedeflemesinin uygulanmaya başlandığı 1990'lı yıllardan bugüne kadar merkez bankaları politika faiz oranlarını kullanmak suretiyle enflasyonu kontrol altına almakta başarılı olmuşlardır. Ancak, küresel finansal krizin ortaya çıkması ile faiz aracının etkinliği sorgulanır hale gelmiştir.

Küresel krizi doğuran etmenlerden bir tanesi gevşek para politikası uygulamalarıdır. Merkez bankalarının düşük faiz ve düşük enflasyon ortamını sürdürme politikası ile ülkede her kesimden kişi, ister bankalar ister reel sektör ister hane halkı olsun, daha fazla risk almaya yönelmiştir. Bunun yanında, finansal kuruluşların bireysel olarak sağlıklı olup olmadığına bakıldığında ise söz konusu kuruluşların yasal sınırların içinde bulunduğu, mikro politikalar çerçevesinde herhangi bir sorunun tespit edilemediği görülmektedir. Ancak fiyat istikrarının sağlandığı ve finansal sistemdeki kuruluşların aktif olarak fonksiyonlarını yerine getirdiği böyle olumlu bir ortamda makro boyutta sistemik riskin biriktirildiği ya önemsenmemiş ya da fark edilmemiştir.

Diğer taraftan, faiz aracı, kriz döneminde diğer birçok araç gibi piyasalardaki paniğin azalmasına yardımcı olmuş ama tek başına yeterli olamamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke 2008-2010 yıllarında politika faiz oranlarını krize karşı bir önlem olarak indirmiş, gelişmiş ülke merkez bankalarının faiz oranları yüzde 0 seviyesine yaklaşmıştır. Ancak bunun etkisi piyasaları rahatlatmaya yetmemiş, tam tersine bu politika aracında gidecek ileri bir noktanın kalmaması, belirsizlik ve stres düzeyini olumsuz etkilemiştir.

Faiz oranlarının tek başına kullanılmasının fiyat istikrarını sağlayıcı etkisi, geçen son 20 yılda enflasyon hedeflemesinin uygulandığı ülkelerde başarısını

kanıtlamıştır. Çeşitli çalışmalarda, 2000’li yıllarda fiyat istikrarını sağlayan kurumsal altyapının enflasyon hedeflemesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Neyaptı ve Berument,1999:82).

Ancak bu yöntemin düşük enflasyon ve düşük faiz ortamının likidite koşullarının bollaşması ve iyimserlik havasının etkisiyle tüketicilerin harcamalarını artırmaları sonucunda finansal istikrara olumsuz etki yarattığı, yani aslında finansal istikrarsızlık paradoksunun oluşmasına katkı yaptığı görülmüştür. Bu nedenle bir yandan faiz oranlarının indirilmesi politikası yürütülürken öte yandan, özellikle G20 inisiyatiflerinin başlatılması sonrasında, yaşanan krizin benzerinin yaşanmamasını teminen faiz dışı politika araçlarının kullanılması gerektiği konusu tartışılmaya başlanmıştır.

2.8 Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Çerçevesinde Zorunlu Karşılık Uygulaması

Para politikasının esas itibarıyla parasal büyüklüklerin hedeflenmesi yoluyla gerçekleştirildiği parasal hedefleme rejiminde, merkez bankasının para arzına ilişkin kararları piyasadaki likiditeyi doğrudan etkilemektedir.

Zorunlu karşılık uygulamasında yapılacak bir değişiklik, doğrudan piyasadaki para miktarının artırılması veya azaltılması anlamına gelmekte olup parasal hedefleme rejimi altında finansal sistemde yaratılabilecek mevduat miktarının para çarpanı mekanizması yoluyla merkez bankası likiditesine bağlı olması, merkez bankasının krediler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasını temin etmektedir.

Buna karşın, geleneksel enflasyon hedeflemesinde olduğu gibi kısa vadeli faiz oranları kullanılarak uygulanan para politikası rejimlerinde, piyasa faizleri merkez

bankasınca belirlenen faizler etrafında seyretmekte ve merkez bankası piyasadaki likidite miktarı üzerinde doğrudan değil dolaylı etki yaratabilmektedir. Diğer bir deyişle, piyasaya miktar üzerinden değil fiyatlar üzerinden müdahale edilebilmektedir. Bunun nedeni, merkez bankasının, para piyasasındaki faizlerin politika faizine yakın seviyelerde oluşmasını yani kısa vadeli faiz oranlarının sabit tutulmasını sağlamak için, piyasada talep edilen likiditeyi karşılamak durumunda olmasıdır. Zorunlu karşılıkların artırılması yoluyla bankacılık sisteminden likidite çekildiğinde bankaların merkez bankasından daha fazla borçlanarak çekilen likiditeyi telafi etmeleri mümkün olmakla birlikte, bu durum bankaların kısa vadeli merkez bankası kaynaklarına daha bağımlı hale gelmelerine neden olacaktır (TCMB 2011-Enflasyon Raporu:1). Bu durum enflasyon hedeflemesi rejiminde zorunlu karşılık oranının etkisinin, parasal hedefleme rejimindeki gibi açık ve doğrudan olmaması anlamına gelmektedir (Vargas vd,2010).

Enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde zorunlu karşılıklar makroekonomi üzerindeki maliyet ve likidite kanalları üzerinden etkili olmaktadır. Kısaca tanımlamak gerekirse, “maliyet kanalı”, merkez bankasının zorunlu karşılıkları değiştirmek yoluyla bankaların uyguladıkları kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkı etkilemesidir. “Likidite kanalı” ise zorunlu karşılıklardaki değişimin bankaların kısa vadeli merkez bankası kaynaklarına olan talebini değiştirmek suretiyle kredi verme davranışlarının etkilenmesidir.(Enflasyon Raporu, 2011).

Maliyet etkisi, zorunlu karşılıkların finansal aracılığa vergi benzeri bir yük getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı daha yüksek zorunlu karşılık oranı daha yüksek faiz oranlarının oluşmasına yol açar. Ancak, merkez bankası kredisinin bankalar için mevduata ikame bir fon kaynağı olduğu durumlarda, daha yüksek

zorunlu karşılık oranı, mevduat faiz oranlarında bir düşüşe neden olacak ama kredi faiz oranları değişmeyecektir. Çok kabaca, zorunlu karşılık oranı artışı, mevduatı daha pahalı yapacak, bu durum bankaların mevduata talebini azaltırken, merkez bankası kaynaklarına talebini artıracaktır. Eğer tam ikame edilebilirlik söz konusu ise bankalar için daha fazla kısa vadeli kaynak kullanmak risklilikte bir artış anlamına gelmeyecek, dolayısıyla bankalar kredi faizlerini yükseltmek durumunda kalmayacaktır. Ayrıca merkez bankası kaynaklarının faiz oranı (politika faiz oranı) sabitse, banka için ne marjinal kaynak maliyeti ne de kredi faiz oranı değişecek, buna karşın, bankaların mevduat toplama istekleri azaldığı için mevduat faiz oranları azalacaktır. Eğer mevduat ile merkez bankası kredisi ikame edilebilir kaynaklar değil ise, zorunlu karşılık oranı artışı, merkez bankası kredisinden daha fazla yararlanılması suretiyle tam olarak karşılanamayacak ve böyle bir durumda, hem kredi hem de mevduat faiz oranları etkilenecektir. Diğer bir önemli husus ise merkez bankasının politika durusudur. Çünkü merkez bankası politika faizinin görünümüne iliksin algılanan belirsizliğin yüksek olması durumunda, kısa vadeli kaynaklara artan bağımlılık bankaların maruz kaldığı faiz riskini daha belirgin hale getirebilecektir. Nitekim Vargas ve diğerleri (2010)'ne göre daha önce yapılan çalışmalarda faiz oranı riskinin ve riskten kaçınan bankaların var olduğu bir durumda, merkez bankası kredisi ile mevduatın mükemmel ikameler olmadığı gösterilmiştir. Bu durumda, faiz oranlarını düzleyen bir parasal rejim altında -ki bu enflasyon hedeflemesi rejimidir- yapılan bir zorunlu karşılık artışı, kredi faiz oranlarını yükseltirken mevduat faiz oranları üzerinde muğlâk bir etkiye sahiptir. Bu etki şöyle oluşabilir: Daha yüksek zorunlu karşılık uygulanması, mevduatı daha pahalı yaparak bankaların mevduata talebini azaltmasına ve merkez bankası kredisine olan taleplerini artırmasına yol

açacaktır. Ancak, kısa vadeli olan merkez bankası kredisine bağımlılık arttığında, mevduat fon kaynağı olarak daha güvenilir ve istikrarlı kaynak olarak görülecek ve bankaların mevduat talebi ve faiz riski de artacaktır. Görüldüğü üzere, mevduat faiz oranlarındaki etki, belirsizdir.

Maliyet kanalının etkin olabilmesi için diğer etkenler ise zorunlu karşılıklara faiz ödenmemesi (veya piyasa faizlerinin önemli ölçüde altında faiz ödenmesi) ve bankaların gönüllü olarak merkez bankası nezdinde tuttıkları rezervin zorunlu karşılıklar nedeniyle tesis etmek zorunda oldukları miktarın üzerinde olmaması yani fazla rezerv bulunmaması gerekmektedir. Zorunlu karşılıkların kredi ve mevduat faizleri ile kârlılığa, diğer bir deyişle banka ve/veya müşterilerine ne ölçüde yansıtacağı finansal sektörün yapısına ve kredi arz ve talebinin esnekliklerine bağlıdır. Söz konusu esneklikler ve finansal sistemin yapısı, ülkeden ülkeye ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir.

Para politikasının parasal hedefler vasıtasıyla yürütüldüğü parasal hedefleme rejiminde merkez bankasının piyasadaki likiditeye ilişkin kararları para arzı üzerinde ve dolayısıyla para çarpanı mekanizması yoluyla krediler üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasını temin eder. Ancak enflasyon hedeflemesi rejiminde olduğu gibi faiz oranlarına ilişkin belirli bir hedefinin olduğu durumlarda merkez bankaları likidite miktarı üzerinde doğrudan değil dolaylı yoldan etki yapabilmektedir. Bunun nedeni, merkez bankasının, para piyasasındaki faizlerin politika faizine yakın seviyelerde oluşmasını temin etmek amacıyla, talep edilen likiditeyi sağlamanın gerekmesidir. Diğer taraftan, zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerin vadeye göre farklılaştırılması

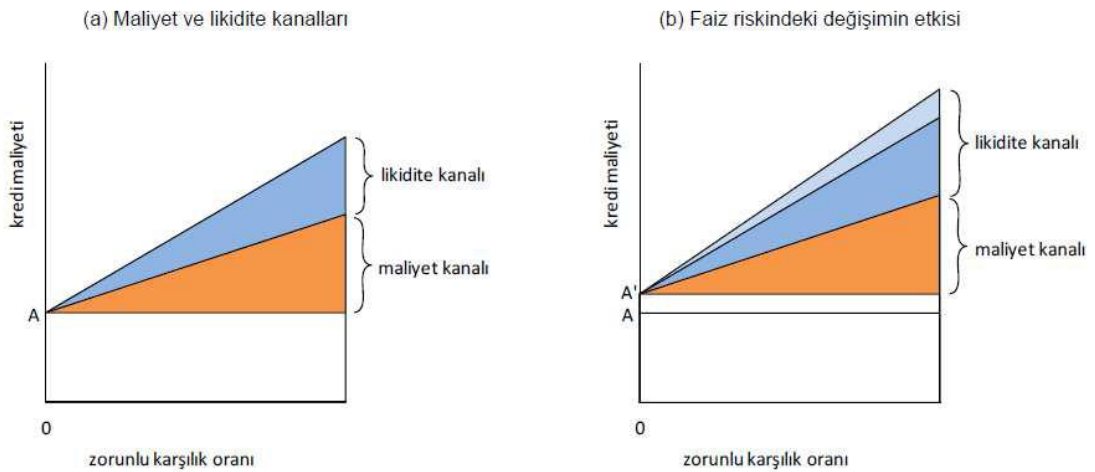
da kısa vadeli merkez bankası fonlarının mevduatla ikame edilebilirliğini azaltacak ve zorunlu karşılıkların likidite kanalı yoluyla etkinliğinin artması beklenebilecektir.(Enflasyon Raporu, 2011).

Ayrıca, zorunlu karşılıkların kredi maliyeti üzerindeki bahse konu etkileri vardır. Mevduat ve merkez bankası kaynaklarından oluştuğu varsayılan banka toplam yükümlülüklerinin, zorunlu karşılık olmadığı durumda, ağırlıklı ortalama maliyetidir. Diğer faiz riskindeki değişimin zorunlu karşılıklar ile kredi maliyeti arasındaki ilişkiye etkisi gösterilmektedir. Buna göre, faiz riskinin artması, zorunlu karşılık oranlarından bağımsız olarak kısa vadeli kaynakların riskini ve dolayısıyla, bankaların yükümlülüklerinin ortalama maliyeti artırmaktadır. Faiz riski diğer taraftan, zorunlu karşılık oranı'nın her değeri için ortalama fon maliyetinin artması anlamına da geldiğinden, likidite kanalının maliyetini temsil eden doğrunun eğimi artacaktır (Alper ve Tiryaki,2011:108).

Enflasyon hedeflemesi çerçevesinde politika faiz oranları ile zorunlu karşılık uygulaması arasında bir karşılaştırma yapıldığında zorunlu karşılıklar lehine bir sonuç söz konusu olabilmektedir (Gray,2011-36). Bu durum, esas olarak, politika faizinin tüm faiz oranlarını aynı yönde değiştirirken, zorunlu karşılıkların yalnızca belirli faiz oranlarının etkilenmesine yönelik olarak kullanılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Zorunlu karşılıkların kullanılması halinde kısa vadeli sermaye girişleri teşvik edilmeden parasal sıkılaştırma yapılması mümkün bulunmaktadır. Bu çerçevede, güçlü sermaye akımlarının gerek döviz kurları üzerinden gerekse bankacılık sisteminin erişebildiği fonları artırmak yoluyla cari işlemler açığını artırdığı bir konjunktürde, merkez bankalarının ekonomideki ısınmayı ve enflasyonist baskıları da kontrol altında tutmak için zorunlu karşılıkları artırması

önerilebilir. Çünkü ekonomiyi soğutma amacıyla politika faizinin yükseltmesi, sermaye akımlarını artırabilecektir. Tersi durumda ise, sermaye akımlarını hafifletmek amacıyla yapılacak bir faiz indirimi ekonomideki ısınmayı ve enflasyonist baskıları artırabilecektir. Böyle bir durumda politika faiz oranları yerine zorunlu karşılıkları kullanmak, maliyet ve likidite kanalları yoluyla kredi genişlemesini yavaşlatabilecek ve sermaye akımlarını caydırabilecektir. Özetle, zorunlu karşılıklar vergi benzeri bir yük olmasının da etkisiyle, sermaye akımlarını artırmadan sıkılaştırıcı para politikası uygulamaya imkân tanımaktadır.

Grafik 2.1 : Zorunlu Karşılıkların Kredi Maliyeti Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Alper ve Tiryaki, 2011

2.9 Gelişmekte Olan Ülkelerin 2007 Krizi Sonrası Zorunlu Karşılıkları

Kullanması

Yukarıda değinildiği üzere, kısa vadeli faiz oranlarındaki ayarlamalar ve para politikası aktarım mekanizması yoluyla merkez bankaları, kredi hacmini ve buna bağlı olarak toplam talebi dolaylı bir yolla etkilemektedir.

Zorunlu karşılık uygulamasındaki değişiklikler ise kredi verilebilir fon miktarını doğrudan etkileyerek bir yandan toplam kredi arzını kontrol etmekte, diğer

yandan banka kredilerinin maliyetine yansımaları vesilesiyle toplam kredi talebini etkilemektedir. Bu çerçevede, merkez bankaları toplam talep koşullarını ve bunun fiyatlar genel düzeyi üzerinde oluşturduğu baskıyı kontrol altına alabilmektedirler.

Kriz süresince ve sonrasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde zorunlu karşılıklar para politikası aracı olmanın yanında finansal istikrarı destekleyici, makro riskleri azaltıcı bir araç olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu ankete göre, özellikle denetim ve gözetime tabi kredi kuruluşlarının yoğun olduğu kredi piyasalarına sahip ülkeler, zorunlu karşılıkları makro riskleri azaltmak için kullanmaktadır.

SEÇİLMİŞ ÜLKELERİN ZORUNLU KARŞILIK ORANLARI (% , NİSAN 2011)

ZKO (%)	ZKO (%)
1 EMU'ya Üye AB ülkeleri 2	9 Rusya 4-5,5
2 Bulgaristan 10	10 Endonezya 8
3 Macaristan 2-3-4-5	11 Hindistan 6
4 Polonya 3,5	12 Peru 10
5 ABD 3-10	13 Şili 4,5
6 Japonya 0,05-1,3	14 Hırvatistan 13
7 Kore 1 - 5	15 Kolombiya 11-4,5
8 Çin 17-20,5	16 Venezuela 17

Kaynak: Ülke merkez bankaları web siteleri (18.04.2011)

Zorunlu karşılıkların piyasada yapacağı etkinin bir benzerinin politika faiz oranları ile yaratılması mümkündür. Ancak, zorunlu karşılıkların kullanılmasındaki temel etken, denetim ve gözetim altında bulunan kredi kuruluşlarının baskınlığı ve daha az gelişmiş para piyasalarının varlığı nedeniyle bu aracın kredi kuruluşlarının fonlama maliyetini ve finansal dengesizlik oluşturma kabiliyetlerini direkt olarak etkilemesidir (CFGS, 2010).

2.10 Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Politikası ve Faiz İlişkisi

Genel olarak, Merkez Bankaları, zorunlu karşılıklar için bankalara herhangi bir faiz ödemesi yapmamaktadır. Dolayısıyla, bankaların varlıklarının zorunlu karşılık olarak tutulan kısmının getirisinin olmaması, bankanın ortalama varlık getirisinin genel piyasa ortalamasının altında oluşmasına neden olmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak, bankaların mevduat faizleri piyasa faizinin altında kalmaktadır (Freeman ve Haslag,1995). Merkez Bankasının zorunlu karşılıklara faiz ödemesi durumunda, bankaların ortalama varlık getirileri artacaktır. Bu durum, bankaların mali dengelerini olumlu olarak etkileyecektir. Zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi durumunda bankacılık kesiminde faiz marjlarının daralması muhtemeldir. Çünkü, mevduatlara daha yüksek faiz ödemek ya da kredi faizlerini düşürmek mümkün olacaktır. Dolayısıyla, bankaların aracılık maliyetleri düşerek bankacılık dışı kesimle rekabet olanakları artacaktır. Bu yolla, Türk Lirası mevduatların tasarruf aracı olarak cazip hale getirilmesi de mümkün olabilecektir.

Zorunlu karşılıklara faiz ödenebilmesi için Merkez Bankası'nın bunun karşılığında gelir yaratması gerekmektedir. İlk akla gelen, yeni vergi konulmasıdır. Vergilerin artırılması, ekonomideki etkinliği ya da refahı azaltacağı kuşkuyla beraberinde getirmektedir. Merkez Bankası uygulayacağı para politikalarıyla, bu vergiyi azaltacak ek gelir yaratabilmektedir. Bir diğer yöntem de çalışmada verilen dünya örneklerine benzer şekilde, zorunlu karşılık yükümlülüğünün nakit ve nakit dışı yollarla yerine getirilmesidir. Bu yolla, disponibilitate yükümlülüğünde olduğu gibi zorunlu karşılık yükümlülüklerinin bir bölümü/tamamı devlet iç borçlanma senetleri tutularak yerine getirilebilir. Bu yöntem, zorunlu karşılıkları bir vergilendirme aracı olmaktan çıkararak aracılık maliyetlerinin azalmasına katkıda

bulunabilecektir. Uygulamanın bankaların karlılığını da olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. Bankaların aracılık maliyetlerini azaltmak amacıyla, zorunlu karşılık oranlarının indirilmesi yerine, yükümlülüğü yerine getirmede devlet iç borçlanma senedi tutma imkanının sağlanmasının sistemde yeni riskler yaratılmasını önleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu yolla bankalara sağlanan güvenlik ağının (mevduat sigortası) maliyeti de azalmış olacaktır.

2.11 Zorunlu Karşılık Oranı-Para Arzı İlişkisi

Zorunlu karşılık oranlarının para arzını nasıl etkilediği matematiksel olarak aşağıda sunulmaktadır. İlk olarak M1 ve M2 para çarpanları yoluyla Merkez Bankası kontrolünde olan parasal tabanın nasıl genişlediği gösterilecektir (Türker,2001:7).

Merkez Bankasının kontrolünde bir büyüklük olan parasal taban (Türker,2001:8-9):

$$MB= C+RR+ER \text{ (E1)}$$

Burada MB: Parasal Taban, C: Emisyon; RR: Zorunlu Karşılıklar, ER: Serbest Mevduatı simgelemektedir. Zorunlu karşılıklar detaylandırılarak eşitlik yeniden yazılırsa;

$$MB=C+(rr_d*DD)+(rr_t*TD)+ER \text{ (E2)}$$

eşitlikte DD: Vadesiz Mevduat, TD: Vadeli Mevduat, rr_d : Vadesiz Mevduatlardaki Zorunlu Karşılık Oranını, rr_t Vadeli Mevduattaki Zorunlu Karşılık Oranını simgelemektedir. :

Denkliğin sağ tarafı DD ile çarpılıp bölünürse değeri değişmez ve aşağıdaki denklik elde edilir:

$$MB = \left(\frac{C}{DD} * DD \right) + (rrd * DD) + (rrt * \left\{ \frac{TD}{DD} \right\} * DD) + \left(\frac{ER}{DD} * DD \right) \quad (E3)$$

Denkliğin sağ tarafı DD parantezine alınır:

$$MB = DD * [rrd + (rrt * \left\{ \frac{TD}{DD} \right\}) + \left\{ \frac{ER}{DD} \right\} + \left\{ \frac{C}{DD} \right\}] \quad (E4)$$

Denklik DD cinsinden yazılırsa;

$$DD = \frac{1}{[rrd + (rrt * \left\{ \frac{TD}{DD} \right\}) + \left\{ \frac{ER}{DD} \right\} + \left\{ \frac{C}{DD} \right\}]} * MB \quad (E5)$$

elde edilir.

M1 para arzı; $M1 = CC + DD$ (E6) Denkliğin sağ tarafı DD ile çarpılıp bölünürse;

$M1 = \left(\frac{CC}{DD} * DD \right) + DD$ (E7) elde edilir.

$$M1 = DD * \left(\frac{CC}{DD} + 1 \right) \quad (E8)$$

DD eşitlikte yerine konulursa;

$$M1 = \left(\frac{CC}{DD} + 1 \right) / [rrd + (rrt * \left\{ \frac{TD}{DD} \right\}) + \left\{ \frac{ER}{DD} \right\} + \left\{ \frac{C}{DD} \right\}] * MB \quad (E9)$$

M1 çarpanı

Yukarıdaki denklikte altı çizili ve italik olarak yazılan kısım M1 çarpanıdır. Zorunlu karşılık oranları (vadeli ve/veya vadesiz) arttığı zaman çarpan ve dolayısıyla M1 para arzı azalmaktadır. Yani zorunlu karşılık oranları ile para arzı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.

M1 para çarpanına benzer şekilde M2 çarpanının çıkarılması aşağıda sunulmuştur.

$$M2 = M1 + TD \quad (E10)$$

$$M2= CC+DD+TD \text{ (E11)}$$

$$M2=({CC/DD}*DD)+DD+({TD/DD}*DD) \text{ (E12)}$$

$$M2=DD*({CC/DD}+1+{TD/DD}) \text{ (E13)}$$

$$M2=({CC/DD}+1+{TD/DD})/[rrd+(rrt*{TD/DD})+{ER/DD}+{C/DD}]*MB \text{ (E14)}$$

M2 çarpanı

Yukarıdaki formülasyon kullanılarak, aylık verilerden hesaplanan, ortalama yıllık M1 ve M2 çarpanları aşağıda sunulmaktadır.

2.12 Zorunlu Karşılıkların Hesaplanması

Zorunlu karşılığa tabi yükümlülüklerin hesaplanmasında esas alınan dönem, tek bir günden oluşabildiği gibi birden fazla günü de kapsayabilmektedir. Tek bir günlük hesaplama tarihi genellikle bir takvim ayının veya bir çeyreğin son günü olarak belirlenir. Birden fazla günden oluşan hesaplama dönemi ise birbirini takip eden birkaç günden veya birden fazla takvim ayının veya çeyreklerin son günlerinden oluşur. Birden fazla günden oluşan hesaplama döneminin tercih edilmesindeki etken, kuruluşların zorunlu karşılık düzenlemelerini dolanarak zorunlu karşılık tutarını azaltma girişimlerini zorlaştırmak ve operasyonel maliyeti artırmaktır.

Diğer taraftan, raporlama sıklığı arttıkça hem zorunlu karşılığa tabi kuruluşlar hem de merkez bankası için işlem maliyetleri artmaktadır. Merkez bankasının raporlama ve işlem maliyeti ile muhtemel zorunlu karşılık ihlaline vermiş olduğu

göreceli öneme göre, hesaplama dönemi değişmektedir. OECD ülkelerinde hesaplama dönemi bir günden bir aya kadar değişmektedir (Obrien,2007).

Banka Bilançosunun aktifindeki karşılıklara R,krediler toplamı L,pasifteki mevduat D ve öz kaynaklar E ise;

$$R+L=D+E$$

$$R=kD$$

$$E=eL$$

$$D=sL+D^x$$

Mevduat çekişlerini karşılayabilmek için toplam mevduatlarının belirli oranı karşılık olarak tutulur.s kredi ile mevduat arası oranı gösterir.Mevduat girişi D^x olarak gösterilir.(Ertuğrul,1992:67)

2.13 Uygulamaya Tabi Kuruluşlar

96/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ ve 96/1 sayılı Umumî Disponibilite Hakkında Tebliğ çerçevesinde uygulamaya tabi kuruluşlar değişiklik göstermektedir (Tablo 5).

Umumî Disponibilite	Mevduat Munzam Karşılığı
Yabancı bankaların Türkiye'deki şubeleri dâhil olmak üzere mevduat ve kalkınma ve yatırım bankaları	Yabancı bankaların Türkiye'deki şubeleri dâhil mevduat bankaları

Kaynak: TCMB, 1996

Tablo.5 Uygulamaya Tabi Kuruluşlar

2002/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ ile bankaların mevduat dışı yükümlülüklerinin de zorunlu karşılık uygulaması kapsamına alınması ve

disponibilite uygulamasının, serbest tevdiat olarak bulundurulmuş kısmının zorunlu karşılıkla birleştirilmesi sonucunda kalkınma yatırım bankaları da zorunlu karşılık yükümlülüğüne tabi hale gelmiştir. Ayrıca özel finans kurumları da yine söz konusu Tebliğ ile zorunlu karşılık yükümlülüğüne tabi hale gelmiştir. Disponibilite uygulaması ise sadece DİBS bulundurma şeklinde devam ettirilmiştir.

İndirilecek Kalemler:
1) Özkaynaklar,
2) Özkaynak hesaplamasında dikkate alınan sermaye benzeri borçlar,
3) Pasifte yer alan karşılıklar,
4) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yükümlülükler,
5) Kredi ve diğer alacaklar değerlendirme fonu,
6) DİBS Ödünç İşlemleri Piyasasından kaynaklanan yükümlülükler,
7) Hazine'ye olan yükümlülükler,
8) Hazine garantisiz yurt dışından sağlanan krediler,
9) Fonlar ve fonlardan kullanılan kredi karşılıkları,
10) Yurt içi bankalara yükümlülükler,
11) Faiz / kâr payı ve gider reeskontları,
12) Kazanılmamış gelirler,
13) Ertelenmiş vergiler,
14) Altın depo hesapları,
15) İhraç edilen gayrimenkul sertifikası bedelleri,
16) Yurt dışı merkez ve şubelere yükümlülüklerin (net), yurt dışı şubeler adına Türkiye'den kabul edilen mevduat / katılım fonu ve bankalarca temin edilip yurt dışı şubeleri nezdinde izlenen kredi tutarlarına kadar olan kısmı,
17) Takasa ibraz edilen diğer bankalara ait çeklerle ilgili yükümlülükler.

Tablo 6-Zorunlu Karşılık Ayırırken İndirilecek Kalemler

İndirilecek kalemler olarak belirlenen kalemler toplamı düşülerek zorunlu karşılığa tabi yükümlülük tutarı hesaplanmaktadır.

2.14 Muaf Tutulan Kuruluşlar

96/1 sayılı Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ ve 96/1 sayılı Umumî Disponibilite Hakkında Tebliğ çerçevesinde bazı kuruluşlar söz konusu yükümlülüklerden muaf tutulmuştur (Tablo 7).

Umumî Disponibilite	Mevduat Munzam Karşılığı
-TMSF Bankaları (*) -Özel Finans Kurumları -Türkiye İhracat Kredi Bankası -Türkiye Kalkınma Bankası -İller Bankası -TSKB -SYB	TMSF bankaları (*)

Tablo.7 :MUAFAF TUTULAN KURULUŞLAR

(*) Muafiyet Bankalar Kanununun 14-6'ncı maddesi hükmü gereğince, Bankamız görüşü alınarak TMSF tarafından uygulanmaktadır(TCMB, 1996).

2002 yılında yapılan değişiklik ile uluslararası uygulamalarda, özel amaçlarla kurulmuş bazı kredi kuruluşlarının zorunlu karşılıklardan muaf tutulduğu dikkate alınarak, ülkemizde de özel amaçlarla kurulmuş olan kamusal sermayeli İller Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası ve Türkiye İhracat Kredi Bankasının dispo­nibilite muafiyetleri devam ettirilmiştir. Ayrıca Bankalar Kanunu'nun 18'inci maddesinin 2'nci fıkrası gereğince tasfiye olan bankalar ve özel finans kurumları, tasfiyenin ilan edildiği tarihten itibaren zorunlu karşılıklardan muaf tutulmuştur.

Diğer taraftan, mevcut uygulamaya göre dispo­nibilite yükümlülüğünden muaf olan Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası (TSKB) ile Sınâî Yatırım Bankasının (SYB) muafiyeti kaldırılmış, ancak, teşvik edilen sektörlere kredi kullandırmak üzere, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası vb. kuruluşlardan Hazine garantisiyle alınıp, bu bankalara devredilen ve bu bankaların Hazine'ye karşı yükümlülüğü olan krediler, zorunlu karşılık yükümlülüğünden istisna edilmiştir.

2.15 Zorunlu Karşılık Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesi Durumunda Uygulanacak Yaptırım

Zorunlu karşılık uygulamasında bir ihlalin söz konusu olduğu hallerde nasıl yaptırım uygulanacağına ilişkin olarak TCMB Kanunu'nun zorunlu karşılıklar hakkında 40-II'nci fıkrası hükmü, ECB' ye verilen yetkiler de dikkate alınarak, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 168'inci maddesinin F bendiyle "Zorunlu karşılıkların ve umumi disponibilitenin süresinde tesis edilmemesi veya eksik tesis edilmesi halinde Banka, belirleyeceği usul ve esaslara göre, eksik kısım için; Banka nezdindeki hesaplarda faizsiz mevduat tutulmasını istemeye veya cezai faiz tahakkuk ettirmeye yetkilidir. " şeklinde değiştirilmiştir. Bu hükme istinaden yaptırım uygulamasına ilişkin hüküm 2005/1 sayılı Tebliğ ile yeniden düzenlenmiş, eksik tesis edilen TL zorunlu karşılıkların 2 katı tutarında TL cinsinden, YP zorunlu karşılıkların ise 3 katı tutarında ABD doları cinsinden mevduatın, TCMB nezdinde açılan bloke hesaplarda, karşılıkların eksik tesis edildiği süreler dikkate alınarak faizsiz olarak tutulması; bunun yapılmaması durumunda ise eksik tutarlara tesis süresi esas alınarak cezaî faiz uygulanması öngörülmüştür. Böylelikle, zorunlu karşılık yükümlülüklerinin eksik yerine getirilmesi durumunda, cezaî faizin bir defada ve nakden tahsil edilmesi yerine faizsiz mevduat tutturulması yoluyla bankaların likiditeleri ve malî bünyeleri üzerindeki olası olumsuz etkiler azaltılarak, faiz oranları üzerinde baskı oluşmaması amaçlanmıştır.

Son olarak, mevduatın olağanüstü çekilisi ile ilgili hüküm 2005/1 sayılı Tebliğ'de de aynen korunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KREDİ

3.1. Kredi Kavramı

Sözlük anlamı itibariyle “saygınlık , güven” anlamında kullanılan kredi , genel anlamda bir kişiye ödünç para vermek veya nakit olarak alınacak bir mal veya verilecek bir hizmetin yerine getirilmesine kefalet etmek , garanti vermek , bedelini daha sonra almak kaydı ile bir mal veya hizmet vermek olarak tanımlanmaktadır.

Kredi , bankanın bir gerçek ya da tüzel kişiye ödünç para vermesi veya bahsi geçen kişi lehine bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi konusunda taahhütte bulunması veya garanti vermesidir.

Başka bir tanımla kredi ; elde bulunan ve hazır olan mal ve hizmet karşılıklarının ileride verilmesinin ve ödenmesinin kabulü suretiyle yapılan bir mübadele hareketidir.Kredi ; gerçek ya da tüzel kişilere doğrudan doğruya veya dolaylı olarak teminatlı , teminatsız , uzun veya kısa vadeli nakit , mal , kefalet ve teminat mektubu şeklinde faiz ve komisyon karşılığında ve belli bir limit dahilinde borç ve garanti verme işlemidir.

Bankalar açtıkları kredileri yaptıkları plasman ve yatırımları esas itibariyle mevduat toplamak,tahvil ihraç etmek ya da başka şekillerde borçlanmak suretiyle sağladıkları fonlarla karşılarlar.Bankaların sermayeleri,ihtiyat akçeleri ve ilerde vukuu muhtemel zararlar için ayırdıkları karşılıklar ise,bankaların faaliyete başlayabilmeleri,faaliyetleri sırasında uğramaları muhtemel zararları karşılayabilmeleri için gerekli fonları meydana getirir.Buna göre bankaların kaynakları şöyledir(Zarakolu,2003:121).:

Banka sermayesi,ihtiyat akçesi, zorunlu karşılık

Mevduat

Tahvil ihracı suretiyle sağlanan fonlar

Başka şekilde borçlanarak sağlanan fon

Merkez Bankasından alınan Kredi.

4389 sayılı Bankalar Kanunu'na göre ; bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları , kefaletler , aval , ciro ve kabuller gibi gayri nakdi krediler , satın alacağı tahvil , sermaye piyasası araçları , tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir sekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar , vadesi geçmiş nakdi krediler, gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri , vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler ve ortaklık payları izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılmaktadır (Abdullahoğlu,1988:3).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere kredi genel bir ifade ile ; kanun tarafından kredi vermeye yetkili kılınan banka ve diğer özel finans kurumlarının , müşterilerine belirli bir vade sonunda , önceden belirlenen faizi ile birlikte geri almak üzere sağladıkları fon akışı ya da müşterinin üçüncü şahıslara karşı yapacağı işin garanti altına alınması olarak tanımlanabilir.

Kredinin bankacılık açısından tanımı ise ; bir bankanın yapacağı istihbarat sonucunda , gerçek ya da tüzel kişilere yasalar , iç politikaları ile kaynaklarını da göz önünde bulundurarak teminat karşılığı veya teminatsız olarak para , teminat ya da kefalet vermesi şeklinde tanımlanabilir.

Daha önce de değinilen 4389 sayılı Bankalar Kanunu Genel Kredi Sınırları ile ilgili 11.maddesinde kredilendirme ile ilgili yasal bazı sınırlar getirmiştir. Kanun'a göre sınırlamalar "Bir banka gerçek veya tüzel bir kişiye doğrudan veya dolaylı

olarak öz kaynaklarının % 25'inden fazla kredi veremez , aval ve kefaletlerini kabul edemez , bir adi ortaklık tarafından kullanılmak üzere verilecek krediler , sorumlulukları oranında ortaklara verilmiş sayılır” ve “Bir gerçek veya tüzel kişiye doğrudan veya dolaylı olarak banka öz kaynaklarının % 10'undan daha fazla bir oranda verilen krediler ile kabul edilen aval ve kefaletler büyük kredi sayılır ve kabul edilen aval ve kefaletler hariç olmak üzere bunların toplamı öz kaynakların sekiz katını aşamaz” seklindedir (Zarakolu,1971:68).

Kurumlar müşterilerini kredilendirirken gerek piyasa koşullarındaki değişiklikler nedeniyle , gerekse vade ve moralite olarak bilinen kişinin borcunu geri ödeme kapasitesi dolayısıyla bir 'risk' üstlenmekte ve bu risk krediye faiz , başka bir ifade ile fiyat olarak yansımaktadır.

Bir banka Türkiye'de yerleşik gerçek ve tüzel kişilere , adi ortaklıklara , yabancılara ve yurt dışında yerleşik kişilere , bankalara ve serbest bölgelerde ilgili mevzuata göre faaliyet gösteren firmalara kredi kullandırabilmektedirler. Ancak kredi kullandırım esnasında Bakanlar Kurulu tarafından 19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı Bankalar Kanunu'nda değinilen kısıtlama ve sınırlamalara uygun hareket etmek durumundadırlar. ilgili kanunun 54.maddesinde değinilen kredi sınırları aşağıdaki gibidir :

- o Bankalarca bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna kullandırılacak kredilerin toplamı öz kaynakların % 25'inden fazla olamaz.

- o Bankalarca hakim ortak veya nitelikli pay sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın bankaların sermayesinin % 1 ve daha fazla payına sahip olup pay defterine kayıtlı olan tüm ortaklarına ve bunlarla risk grubu oluşturan kişilere kullandırılacak kredilerin toplamı öz kaynaklarını %50'sini aşamaz.

o Birlikte kontrol edilen ortaklıklara kullandırılan krediler , bu ortaklıkları birlikte kontrol eden hissedarların her birinin ortaklık sermayesinde sahip olduğu payların , birlikte kontrol ettikleri toplam paya oranı ölçüsünde ortaklığı birlikte kontrol eden her bir hissedarın dahil olduğu risk grubuna kullandırılmış sayılır.

o Bir gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubuna öz kaynakların %10'u veya daha fazlası oranında kullandırılan krediler büyük kredi sayılır ve bunların toplamı öz kaynakların 8 katını aşamaz. o Bir risk grubuna kullandırılan kredilerin teminatını oluşturmak üzere aynı risk grubuna dahil gerçek veya tüzel kişilerden kabul edilen aval , garanti ve kefaletler risk grubuna ait kredi sınırlarının hesabında dikkate alınmaz.

o Gayrınakdi krediler , vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler , kabul edilen aval , garanti ve kefaletler , kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlarla gerçekleştirilen işlemler , Kurulca kabul edilecek ülkelerin merkezi yönetimleri , merkez bankaları ve bankaları ile yapılan işlemler veya bunlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono , tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları , verilen diğer garantiler karşılığı yapılan işlemler kredi sınırlarının hesabında Kurulca belirlenen esaslar ve oranlar dahilinde dikkate alınır.

o Bu madde hükümleri , ana ortaklık bakımından konsolide esasa göre uygulanır.

Aynı kanunun takip eden 55.maddesinde ise yukarıdaki sınırlamalara tabi olmayan işlemler sıralanmıştır :

o Karşılığı nakit , nakit benzeri kıymet ve hesaplar ile kıymetli maden olan işlemler

o Hazine Müsteşarlığı , Merkez Bankası , Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'yla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono , tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan işlemler

o Merkez Bankası nezdindeki piyasalarda veya kanunla teşkilatlanmış diğer para piyasalarında yapılan işlemler

o Aynı kişi ya da aynı risk grubuna yeni kredi tahsisi halinde daha önce yabancı para cinsinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredilerin , müteakiben tahsis edilen kredinin kullanılmaya başlandığı tarihteki cari kurdan dikkate alınması kaydıyla çek ve kredi kullandırmaları hariç, kredilerde kur farklarının doğurduğu artışlar ile vadesi geçmiş kredilere tahakkuk ettirilen faiz , kar payı ve diğer unsurlar

o Her türlü sermaye artışı nedeniyle bedelsiz edinilen ortaklık payları ile ortaklık paylarının herhangi bir fon çıkışı gerektirmeyen değer artışları

o Kurulca belirlenecek esaslar dahilinde bankaların kendi aralarındaki işlemler

o Kurulca belirlenecek esas ve süreler çerçevesinde elden çıkarılması kaydıyla halka arza aracılık yüklenimleri kapsamında edinilen ortaklık payları

o Öz kaynak hesabında indirilecek değer olarak dikkate alınan işlemler

o Kurulca belirlenecek diğer işlemler

Kanununun 54.maddesinde düzenlenen sınırlamalara tabi değildir (Karaköse,2000:2).

3.2 Kredi Türleri

Kredi sınıflandırma yaklaşımlarında uluslararası bir fikir birliğinden bahsetmek mümkün değildir. Kredilerin sınıflandırılması ile ilgili yaklaşımlar ya yönetsel bir

sorumluluk ya da yasal olarak düzenlenmesi gereken bir durum olarak düşünülmektedir.

G-10 ülkelerindeki banka düzenleme otoriteleri, ABD ve belli ölçüde Almanya belirli bir kredi sınıflandırma yöntemi kullanılmaktadır. Detaylı kredi sınıflandırma düzenlemesi olmayan ülkelerde normal olarak banka yöneticileri, kredilerin sınıflandırılması için gerekli iç politika ve prosedürleri geliştirmekten sorumludur. Bu ülkelerdeki yaygın görüşe göre, denetim otoriteleri ve bağımsız denetçiler dahil olmak üzere üçüncü taraflar bu süreçte sadece bankalar tarafından geliştirilen politikaların yeterliliği ve bu politikaların tutarlı bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı konularında görüş bildirmek suretiyle yer almalıdır.

Bankacılık sektöründe , müşterilere tahsis edilen kredileri belli unsurlara göre ayırma tabi tutmak oldukça güçtür. Çünkü bir kredi 12 ay vadeli tahsis edildiğinde kısa vadeli , 24 ay vadeli tahsis edildiğinde uzun vadeli olarak kabul edilmekte , başka bir deyişle aynı tür kredi hem uzun hem de kısa vadeli olabilmektedir. Bununla birlikte genel kabul görmüş şekliyle kredileri vadelerine , niteliklerine ,veriliş amaçlarına ve teminatlarına göre ayırmak doğru olacaktır.

KREDİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Tablo 7 : Kredi Türleri

Nitelik Açısından	Vadeleri Açısından	Veriliş Amacı Açısından	Teminat Açısından
Nakdi Krediler	Kısa Vadeli Krediler	Yatırım Kredileri	TeminatsızKrediler
Gayrınakdi Krediler	Orta Vadeli Krediler	Donatım Kredileri	Teminatlı Krediler
	Uzun Vadeli Krediler	İşletme Kredileri	

www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar,12.12.2011

3.3 Kredilerin Sınıflandırılması

3.3.1.Nitelikleri Açısından Krediler

3.3.1.1.Nakdi Krediler

Nakdi kredi bankanın belirli koşullarla belirli bir miktar parayı , faiz veya faiz ve komisyon karşılığında müşterisine ödünç vermesidir. Nakdi krediler TL olarak kullanılabilir gibi yabancı para üzerinden de kullanılabilir.

3.3.1.2.Gayrinakdi Krediler

Bir bankanın , bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi konusunda müşterisi lehine gerçek ve tüzel kişilere taahhütte bulunması , garanti vermesi , taahhütte bulunan kişilerin bu taahhütlerini kararlaştırılan koşullara uygun olarak yerine getireceklerini ,veya borçlandıkları paraları vadelerinde ödeyeceklerini temin etmek üzere , bankaca karşı tarafa hitaben taahhütte bulunulması , garanti verilmesi tarzında kullanılan kredilerdir.

Gayrinakdi kredilere teminat mektupları , kefalet , aval , ciro , ithalat akreditif kredisi , harici garanti kredisi örnek gösterilebilir.

Gayrinakdi kredilerde müşteriye geri almak üzere ödünç para verilmesi söz konusu değildir. Ancak garanti edilen işin yapılmaması veya borcun ödenmemesi halinde banka ; garanti verdiği gerçek veya tüzel üçüncü kişiye taahhüt edile tutarların ödenmesi riskini üstlenmektedir.

Gayrinakdi kredilerde bankalar , risk nakde tahvil olana kadar mali itibarını ,piyasada isminin yaratmış olduğu güveni müşterisine kullanılmakta , bunu karşılığında müşterisinden komisyon geliri elde etmektedir. Burada risk nakde dönüşüncüye kadar faiz geliri söz konusu değildir.

Gayrinakdi kredilerin finans sektöründe en çok karşımıza çıkan örneğini teminat mektupları oluşturmaktadır. Kural olarak teminat mektubu , muhatabın uğrayacağı muhtemel bir zararın tazmini için verilir. Her teminat mektubu mutlaka belirli bir riski garanti etmelidir. Her türlü borç veya fiil , garanti edilen riskin konusu olabilir. Banka , teminat mektubu ile , muhatabın zararını tazmin etmeyi taahhüt eder. Bu şekilde kredili müşteri , bankanın isim ve prestijinden yararlanarak nakit teminat vermekten kurtulur , banka da vermiş olduğu teminat mektubu karşılığında müşterisinden bir komisyon almaya hak kazanır ; ancak bir tazmin halinde aldığı toplam komisyonun çok daha üstünde bir tutar olan teminat mektubu tutarını ödeme riskini üstlenir.

Teminat mektuplarının kefalet akdi olmadığı , bir garanti sözleşmesi olduğu unutulmamalıdır. Çünkü garanti sözleşmelerinin hukuki yapısı gereği borçlu yani teminat mektubunu düzenleyen banka , mektubun tazmin talebi sırasında lehbara ait def'ileri ileri sürerek ödemedi kaçınmayacaktır. Bu bağlamda teminat mektupları kefalet sözleşmelerinden daha kapsamlı ve daha bağlayıcıdır (www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar).

3.3.2.Vadeleri Açısından Krediler

3.3.2.1.Kısa Vadeli Krediler

İşletmelerin kısa vadeli fon ihtiyaçlarının karşılanmasında , bir yıl veya daha kısa süreler için kullanılan , kendi kendini likide eden kredilerdir. Kısa vadeli krediler uzun vadeli kredilere göre daha az risk taşıması ve maliyetlerinin nispeten düşük olması sebebiyle uygulamada daha fazla yer almaktadır. Cari hesap kredisi , pay senedi ve tahvil karşılığı kredi , kefalet mukabili kredi , çek/senet karşılığı kredi

, Türk Eximbank kredileri gibi birçok şekli olabilen kısa vadeli kredilerin temel amacı genellikle işletmelerin çalışma sermayesinin açıklarının finansmanıdır (Akgüç,1976:10).

3.3.2.2.Orta Vadeli Krediler

İşletmelerin , kuruluşu ,modernizasyon giderleri ve işletme sermayesi açıklarını karşılamak amacıyla 1 – 5 yıl vade ile aldıkları kredilerdir. Ülkemizde kredinin sağlam teminatlara bağlanması gerekliliği ön planda iken , iktisaden kalkınmış ülkelerde finans kurumları özellikle orta vadeli kredilerde maddi bir teminat aramaktan çok kredi sözleşmesine özel şartlar ekleyerek firmanın gelir yaratma kapasitesi ve likiditesini olumsuz etkileyecek bazı unsurları ortadan kaldırmak amacı gütmektedirler.Bahsi geçen önlemlerden bazıları aşağıdaki gibidir :

Borçlu firmanın net çalışma sermayesini ve cari oranını belirli bir seviyenin altına düşürmemesi

Borçlanma oranının sınırlandırılması

Öz sermayenin belirli bir oranın altına inmemesi

Firma iktisadi varlıklarının diğer borçlar için teminat oluşturmaması

İktisadi varlıkların çeşitli yollarla elden çıkarılmasının önlenmesi

Firmanın sermayesinin itfa edilmesinin önlenmesi

Kar dağıtımının sınırlandırılması

Firmanın ödenekleri hakkında limit tespiti

Muhasebe ilkelerine uyulması

Başarısız firma yöneticilerinin değiştirilmesi(www.gencbilim.com).

Gelişmekte olan ülkelerde öncelikli hedef krediye güçlü teminatların alınması ve risk doğrultusunda tasfiyenin tortusuzca gerçekleşmesi olarak karşımıza çıkmakta; sosyoekonomik kalkınmasını tamamlamış ülkelerde ise kredi sözleşmelerine yukarıdaki gibi maddeler ilave edilerek kredinin riske dönüşmesini engellemek öncelikli hedef olarak belirlenmektedir.

Orta vadeli kredilerin iş akışı , kısa vadeli kredilere göre daha karmaşık ve uzun zaman alıcıdır. Bu tür krediler her şeyden önce bir fizibilite raporuna dayandırılmalıdır.

Bilindiği gibi fizibilite raporu hazırlanmadan Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik ve Uygulama Bakanlığı'ndan teşvik belgesinin alınması olanaksızdır (Berk,1998:177).

Türk ticaret bankacılığında yaygın bir kullanım alanı bulunmayan orta vadeli kredilere yönelme kalkınma planları döneminde başlamıştır. Bu konudaki istisna satıcı kredileri olarak gösterilebilir. Satıcı kredileri ; herhangi bir nakit ödeme söz konusu olmadan satıcının alıcıya belirli ödeme süresi tanınması şeklinde tanımlanabilir. Kredi kolaylığı sunan satıcı kredileri bir bakıma satışı artırma amacı ile kullanılmaktadır.

Özellikle sermaye yapısı zayıf ve likidite sıkıntısı çeken , kredi kurumlarından borçlanmak için yeterli kredi değerliliğine sahip olmayan küçük ve orta boy işletmeler tarafından kullanılmaktadır (Karaköse,a.g.e:7).

3.3.2.3.Uzun Vadeli Krediler

İşletmelerin kuruluş ve modernizasyon giderlerinin finansmanını teminen 5 yılın üzerinde vadeyle aldıkları krediler uzun vadeli krediler olarak adlandırılmaktadır.

Uzun vadeli kredilerde bankanın fırsat maliyeti ve fonlarını uzun süre bağlama maliyeti kredinin maliyetine , farklı bir ifade ile kredinin fiyatına yansımaktadır. Bununla birlikte krediyi alan işletmenin geri ödemeyi gelecek dönemlerdeki kaynaklarıyla yapacak olmaları ve buradan doğan risk yüzünden bankalar değerlendirmeyi iyi yapmak için uzman bir grup bulundurlar ve bu kredinin fiyatına yansıyan ek bir maliyettir.

Uzun vadeli kredilerde riskin yüksek olması alınacak teminatların , kısa vadeli kredilere oranla daha yüksek olmasına sebebiyet vermektedir.

İşletmeler uzun süreli yatırımlarında benzer kredilerden yararlanmakta, başlangıçta uygulanan ödemesiz dönem onlara zaman tanımaktadır. Uzun vadeli krediler miktarı çok büyük olmadığı sürece diğer finansman kaynaklarına göre daha ucuz maliyetli olmaktadır. Lakin uzun vadeli kredi yabancı para üzerinden kullanıldığında kur garantisinin olmaması kredi müşterisine daha fazla risk yüklemektedir.

Bilindiği gibi ticaret bankalarının temel fon kaynakları ticari mevduat ve tasarruf mevduatlarıdır. Bu mevduat grubu daha çok vadesiz ya da kısa vadeli olmaktadır.

Bankalar kaynakları ile plasman olarak adlandırdığımız kullanımlarının vadelerine uyum sağlamayı temel hedef olarak benimsediklerinden , bir başka deyişle topladıkları yabancı kaynakları likidite derecelerine göre plase etmek zorunda olduklarından orta ve uzun vadeli kredilere büyük ölçüde kaynak ayırmak istemezler. Bu nedenle orta ve uzun vadeli krediler reeskont kaynaklı kredilerdir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bu tür kredilere kendisi de kaynak tahsis ederek ortak olmakta , böylece ticaret bankalarının finanse etmekte zorlandığı uzun

vadeli yatırımların finansmanını kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedir (Belkıs,1990:89).

3.3.3.Veriliş Amaçları Açısından Krediler

3.3.3.1.Yatırım Kredileri

İşletmelere duran varlıklarının finansmanı amacıyla kullanılan kredilerdir.

Genellikle orta veya uzun vadeli olarak kullanılır. Sınai yatırım , ihracat garantili yatırım , yarım kalmış yatırım , gemi inşası , gemi ithalatı , çekici ve treyler yatırımı, gemi inşa tesisleri yapımı gibi bölümlere ayrılabilir (Belkıs,a.g.e:89).

3.3.3.2.Donatım Kredileri

İşletmelere ait bina ve tesislerin genişletilmesi , yenilenmesi , modernizasyonu, makine ve teçhizat sağlanması amacıyla kullanılan kredilerdir. Genellikle orta vadeli olarak kullanılmaktadırlar.

3.3.3.3.İşletme Kredileri

İşletmelerin kısa vadeli kaynak ihtiyaçlarını karşılamak , üretim faaliyetlerini finanse etmek amacıyla kullanılan kredilerdir.Genellikle kısa ve orta vadeli olarak kullanılırlar. Başka bir ifade ile ; genellikle işletmelerin çalışma sermayesi açıklarının finansmanını teminen , dönen varlıkların güçlendirilmesi amacıyla kullanılan kredilerdir.

3.3.4.Teminatları Açısından Krediler

3.3.4.1.Teminatsız Krediler

Teminatsız krediler , sadece kredi müşterisinin kredi değerliliğine güvenilerek, imzası karşılığında ve başka bir teminat alınmaksızın tahsis edilen kredilerdir. Bankalar açısından büyük risk unsuru içerdiğinden bu tür krediler ya piyasa tarafından iyi tanınan kişi ve kuruluşlara ya da ilgili finans kurumu ile uzun yıllardır , herhangi bir ödeme sıkıntısı yaşamadan çalışılan tanıdık müşterilere tahsis edilmektedir.

Açık kredinin kredi müşterisi açısından değerlendirilmesindeki en önemli sakınca kısa sürede geri ödeme zorunluluğudur. Bu tek sakıncaya karşın , teminat gösterme zorunluluğunun bulunmaması , maliyetinin düşük olması , piyasada itibar sağlaması ve krediyi her an kullanabilme olanağının bulunması firmalar açısından tercih edilmesine yol açmaktadır (Berk,1998:166).

3.3.4.2.Teminatlı Krediler

a) Şahsi Teminatlı Krediler : Kredi müşterisinin imzası ile birlikte kefil veya kefillerin imzalarının da kredi sözleşmesinde bulunması gereken kredilerdir. Kefalet mukabili kredi , çift imza teminat mektupları şahsi teminatlı kredi türlerindedir.

b) Maddi Teminatlı Krediler : Kredi vermeye yetkili kurumlar tarafından kabul edilebilme şartlarını taşıyan maddi kıymetlerin teminata alınması karşılığında tahsis edilen kredilerdir.

Maddi teminat karşılığı kullanılan kredilerde , diğer kredilere nazaran , özellikle istihbarat ve mali tahlil çalışmaları esnasında müşterilere karşı nispeten esnek davranmak gerekmektedir. Sektörde faaliyet gösteren bazı finans kuruluşları ,

nakit ya da likiditesi yüksek teminatlar dahilinde çalışmayı kabul eden müşterilerle istihbarat ilişkisine girmemeye özen göstermektedirler (Seyidoğlu,2001:376).

3.3.5.Kredi Kartları

Kredi kartı sistemi , paranın taşınması yükünü ve çalınıp kaybedilmesi riskini ortadan kaldırmak amacıyla , ticari işletmeler ile önceden yapılan anlaşmalara istinaden kart sahibinin ödemelerini bu kart vasıtasıyla yapması ve başka bir şart aranmaksızın üye işyeri tarafından kabul edilmesi esası üzerine kurulmuştur.Buna göre kredi kartını çıkartan kurum , bir yandan kart sahibi olmak isteyen kişiler ile diğer yandan mal veya hizmet sunan ticari işletmelerle üyelik sözleşmesi imzalayarak sistemi organize etmektedir.

Kart hamilinin kredi kartı kullanması , alışveriş tutarına herhangi bir komisyon veya fark ilavesi yapılması anlamına gelmemektedir. Nakit ödemede ne tutar ödeniyorsa kredi kartı ile yapılan ödemelerde de aynı tutar ödenecektir. Ancak taksitli alışveriş yapılması veya nakit çekilmesi durumunda , banka tarafından tespit edilmiş tutarda faiz ödenmesi gerekmektedir (Ispartalı,2001:2).

3.4 .Kredi Riski

Kredi Riski ; banka müşterisinin sözleşme gereklerine uymayarak yükümlülüğünü kısmen veya tamamen , zamanında yerine getirememesinden dolayı bankanın karşılaştığı durumu ifade etmektedir ve kredi riski yönetiminin amacı bankanın kredi riskini ölçmek ve risk düzeyine uygun şekilde fiyatlama yaparak riske ayarlı getiri oranının en üst düzeye çıkarılmasıdır (www.riskyonetimi.com/krediriski.asp).

Gelişmiş ülkelerde ticari bankaların almış oldukları en büyük risklerden biri olan kredi riskinin geçmişte bankalar arasındaki geleneksel tanımı , müşteriye kullandırılan bir kredinin problemlili hale gelmesi yani karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getiremeyerek krediyi geri ödememesi ile sınırlı kalmıştır. Bu riskten kaçınmak için geleneksel yaklaşımda bankalar ilk aşamada öncelikle “iyi kredi” verme üzerine yoğunlaşmıştır. Bankalar bünyelerinde kredi tahsis , onay ve izleme sürecini çeşitli kontrol noktaları koymak suretiyle oluşturmuştur. Bu süreç içinde bankalar , her bir firmayı tamamen kredi ve piyasa konusunda tecrübeli uzmanlarının firma hakkındaki istihbarat ve görüşlerine dayalı olarak değerlendirmişlerdir. Buna bağlı olarak genelde piyasada “iyi” olarak tanınan büyük ya da orta ölçekli şirketler bankaların kredi tahsis etmek istediği firmalar olmuş , diğer firmalarla ise risk değerlendirmesi sağlıklı olarak yapılamadığı için kredi riskine girilmemesi tercih edilmiştir.Kredi riskinin müşteriden alınarak,başka bir süje üzerine aktarılmasıdır.Kredinin anapara veya faizinin ödenmediği durumlarda,bankalarının zararını tanzim edecek bir teminatın alınması şeklinde olur.Teminatlar kredi kullanan veya 3.bir kişi tarafından sağlanabilir(Kaval,2000,61).

Bankalar tahsis ettikleri kredileri güvence altına almak amacıyla borçlu firmadan güçlü teminatlar istemek suretiyle kredi riskine karşı korunma yoluna gitmiştir. Alınan teminatlar belirli marjlarla girilen riskin üzerinde tutulmuş, teminat miktarı azaldığında firmadan kredi riskinin azaltılması talep edilmiştir.

Kredi fiyatlaması ile firmanın krediyi geri ödeyememe riski dikkate alınmadan sadece fonlama maliyeti üzerine belirli bir spread eklenerek belirlenmiş ve kredi vadesi boyunca bu spread sabit tutulmuştur. Dolayısıyla piyasa koşullarına bağlı olarak fiyat açısından rekabet yaratılmıştır.

Geleneksel yaklaşımda bir müşterinin borcunu ödemeyerek temerrüde düşme riski rastlantısal bir olay olarak algılanmış , temerrüt olasılığının istatistiksel analizi konusunda yapılan çalışmalar çok kısıtlı kalmıştır. Bankalar kredilerini vade sonuna kadar bilançolarında taşımak zorunda olduklarından ve geri ödemeleri sadece borçlanandan tahsil edebildikleri için kredi riskine girilen firma zor duruma düştükten sonraki takip ve izleme aşamaları üzerine daha sık vakit harcanmıştır. Tahsili mümkün olmayan alacaklar karşılık ayırmak suretiyle bilanço ve kar-zarar hesaplarına yansıtılmıştır (Active Bankacılık Finans Dergisi,2011:18).

1980’li yılların sonlarına doğru ve 1990’lı yılların başında farklı ülkelerden birçok bankanın , ekonominin hızlı büyüme gösterdiği dönemlerde yüksek karlar, daralma gösterdiği dönemlerde ise önemli ölçüde zarar beyan etmeleri üzerine benzer ekonomik dönemlerde aynı sektör ya da gruptaki firmaların güçlendiği veya zayıfladığı , kredilerin birbiriyle olan korelasyon etkisinin dikkate alınmadığı, dolayısıyla geleneksel kredi riski yaklaşımının yeterli olmadığı tartışmalarını doğurmuştur. Bu dönemde aşağıda belirtilen nedenlere bağlı olarak kredi risk ölçümü, yönetimi ve analizlerinin önemi artmıştır.

- o Globalleşme ve özellikle yaşanan ekonomik durgunluk ile birlikte firmalar rekabet edemez duruma düşmüşler , buna bağlı olarak iflaslar gündeme gelmiştir.

- o Özellikle sermaye piyasalarının hızlı gelişimi ile birlikte büyük firmaların yanında orta ölçekli firmaların da sermaye piyasalarından direkt olarak kaynak temin edebilme imkanı artmıştır. Bu durum daha çok iç piyasada çalışan küçük ölçekli firmaların bankalar ile kredi ilişkisine girmelerine neden olmuştur.

- o Finans sektöründe yaşanan rekabetin hızla artmasıyla birlikte müşterilere uygulanan marjlar hızla daralmış ve risk getiri ilişkisi daha da önem kazanmıştır.

o Türev ürünlerin hızla artmasıyla bankaların taşımış oldukları kredi riski bilançoda yer alan risklerin çok üzerine çıkmıştır.

o Teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte , veri toplama ve biriktirmenin kolaylaşması ve buna bağlı yeni modeller ve tekniklerin hayata geçirilmesi kredi portföy analizlerinin önemini arttırmıştır.

Bu gelişmeler ışığında etkin kredi riski yönetimi , müşteri verimliliğinin ön plana çıktığı , kredilerin bir portföy olarak izlendiği , portföyün beklenen değerinden ne kadar sapabileceğinin istatistiksel yöntemler ile hesaplandığı , risk-getiri ilişkisinin ölçüldüğü , sermaye ile ilişkilendirildiği ve kredi fiyatlamasında risk unsurunun dikkate alındığı daha kapsamlı bir yaklaşım olarak benimsenmiştir (www.gençbilim.com/odev/odevgoster.php?il=istanbul=bahcelievler&id=1261).

Kredi riski; tahsil edilebilir değerler dikkate alındıktan sonra karşı tarafın ödemelerini yerine getirememesinin yarattığı zararlar ilintili risktir ve aşağıda detaylandırılan unsurlardan oluşmaktadır.

Bankacılık sisteminde yapılan düzenlemelerden sonra , kredi taleplerinin eskisi gibi değerlendirilmesi mümkün ve doğru olmayacaktır. Daha önce teminata dayalı olarak kredi kararı verilebilirken yeni dönemde firma performansı , basta nakit akım olmak üzere mali tablolar ve bilanço analizleri ön plana çıkacaktır (www.tbb.org.tr/turkce/konferans/eo1806.doc). Bütün bunlardan sonra kredi riskinin gerçek anlamda ölçülmesi mümkün olacaktır. Türk bankacılık kesimi konsolide bilançosunun en dikkat çekici özelliklerinden birisi pasifinin kısa vadeli kaynaklardan , aktifinin ise uzun vadeli varlıklardan oluşmasıdır. Bu özelliği

itibariyle aktif-pasif riskinin yönetiminde likiditenin özel önem taşıyan bir yanı mevcuttur (Bankacılar Dergisi , TBB ,2004 ,48 , s.22).

3.4.1. Ülke Riski

Uluslar arası kredi işlemlerinde krediyi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik , sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğün kısmen veya tamamen zamanında yerine getirilememesi ihtimalini ifade eder. Sınır ötesi finansal işlemlerde , karşı ülkeyi olumsuz yönde etkileyen olayların yaratacağı zarar olasılığıdır. Örneğin ; karşı ülkenin kredi notunun düşmesi ya da ulusal mevzuatta değişiklik yapılması gibi.

3.4.2 Temerküz Riski

Bir portföyde risk ve getiri dengesi açısından optimizasyonun sağlanamaması , portföyün değişimlerin etkisine maruz kalması , portföyün gerektiği gibi çeşitlendirilememesi riskidir. Örneğin ; kredi portföyünün ağırlığını otomotiv sektörüne plase eden bir finansal kuruluş , hükümetin araç satışlarına ek vergi getirmesi dolayısıyla zor durumda kalan firmalardan kredi taksitlerinin tahsilinde sorun yaşayabilir.

3.4.3 Karşı Taraf Riski

Karşı tarafın bir sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek istememesi veya yerine getirememesi nedeniyle ortaya çıkan risktir.

3.4.4 Kredilendirme Riski

Tahsis edilen kedi türünün müşteri ihtiyaçları ile uyuşmaması riskidir. Bu risk yetersiz istihbarat , fizibilite ve mali tahlil çalışmaları sonucu ortaya çıkabilmektedir.

3.4.5 Teminat Riski

Kredinin güvencesi olarak alınan gayrimenkul ipoteği , araç rehni gibi teminatların , paraya çevrilmesi durumunda kredi tutarını karşılayamaması halinde ortaya çıkan risktir. Bu sebeptendir ki bankalar taşıt kredilerinde beş yaşından daha eski araçları kredilendirmemekte , konut kredilerinde ise hem alınacak gayrimenkulun %75'lik bölümünü kredilendirmekte hem de ekspertiz bedeli nispeten düşük belirlenmektedir.

3.4.6 İzleme Riski

Kredinin müşteriye tahsis edilmesinden sonra takibinin gerekli derecede yapılmaması ve kötüleşen unsurların tasfiye edilmemesini ifade eder. Kredi ilişkisinde banka aleyhine bir durum oluştuğunda ya risk bakiyesi tasfiye edilmeli ya da ilave teminatlar sağlanmalıdır.

3.4.7 İşlemin Sonuçlandırılmaması Riski

Ödeme ve takas sisteminde meydana gelebilecek bozulma , durma ve çökmeden kaynaklanır. Yetersiz altyapı ya da vergi , SSK primi ödeme günlerinde meydana gelen yoğunluk bankaların işletim sistemlerinde sorunlar yaratabilmektedir.

3.4.8 Vade Riski

Firmalar için büyük bir problem teşkil eden ve işletme sermayesi açığı olarak bilinen , kısa vadeli yabancı kaynaklar ile duran varlık yatırımı yapmak durumudur.

Kredi geri ödemesi geldiğinde , yapılan uzun vadeli yatırım henüz firmaya nakit akısı sağlayacak aşamada olmadığından ödemeler aksayabilmektedir.

Bankalar ve kredi vermeye yetkili diğer finans kurumları , kredilendirme sürecinin değerlendirme aşamasında yukarıda değinilen risklerin her birini gerek müşteri ile yapılan birebir görüşme , gerekse istihbarat ve mali tahlil çalışmaları esnasında ayrıntılı olarak incelemek ve özellikle müşteri ihtiyacı ile tahsis edilen kredi türü ve vade uyumu konusunda ayrıca özenli olmak durumundadırlar.

3.5 Riskin Yansıtılması , Sınırlandırılması ve Farklılaştırılması

Kredi riskinin müşteriden alınarak,başka bir süje üzerine aktarılması mümkündür.Kredinin anapara veya faizinin ödenmediği durumlarda,bankalar zararını tanzim edecek bir teminat alınması şeklinde olur.Zararı kısmen yada tamamen temin edebilirler. Genellikle maddi teminatlara başvurulur. Gayrimenkul,menkul ipoteği işletme rehni gibi.Bir diğer risk çözümleyicisi de aynı tutarda fonun veya mevduatın küçük miktarlarda çok sayıda kişiye kullandırılmasıyla batma riskini azaltarak risk dağıtılmasıdır.Bir bankanın verebileceği kredi miktarına alt değil üst sınır konularak bankanın kurum riski azaltılır.Eğer bankanın verdiği kredi öz sermayesinin %10unu geçiyorsa büyük kredi sayılır.Büyük krediler toplamı öz sermayesinin 8 katını aşamaz (Kaval,2000:61-62).

3.6 Türk Bankacılık Sektöründe Kredilendirme Süreci

Para , kredi , sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu alandaki her türlü gereksinimlerini karşılama faaliyetlerini temel uğraş konusu seçen ekonomik birimler olan bankalar ülkemizde özellikle Cumhuriyet Dönemi'nden sonra gelişme göstermiştir. Daha önceki dönemde bankacılık hareketleri ise sadece Osmanlı İmparatorluğu'na borç bulmak ve geri ödenmesini sağlamak gibi bir faaliyetten ibaret olmuştur (Takan,2002:2).

Mal ve dövizlerin bankaya bırakılma durumunda para kesin olarak yaratılmış ve bankanın para yaratma keyfiyet satıcıların serbest idaresine bırakılmıştır.(Parasız,2007:37)

Türk bankacılık sektörünün yakın geçmişi incelendiğinde , faaliyet gösteren bankaların yakın aralıklarla krizlere maruz kaldığı , krizlerin tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sektörünü de derinden etkilediği görülmektedir.

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz ve daha sonra alınan 5 Nisan kararları sonucu özellikle döviz borcu yüksek bankalardan Marmara Bank , TYT Bank , İmpex Bank'ın faaliyetleri durdurulmuştur. 1994 kriziyle zor bir döneme girmelerine rağmen bankalar dış yükümlülüklerini zamanında karşılamışlar ve kendi risklerinin ülke riskine dönüşmelerine engel olmuşlardır. 1994 yılında bankacılık sistemi \$ 7 milyar üzerinde dış borç ödemiştir (Parasız,2000:113).

1998 yılında yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Rusya krizi ile finansal piyasalarda sağlanan denge yeniden bozulmuş , faizler tekrar yükselmeye başlamıştır. Bu olumsuz etkiler nedeniyle yurt dışından sağlanan kaynakların sınırlanması ve sanayi sektöründeki daralmaya bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması bankaların

aktiflerini bozmuştur. Bankacılık sektöründe gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı bir önceki yıla göre %2,3'ten %7,2'ye yükselmiştir (TBB,1998:40).

Son olarak “Kara Çarşamba” olarak da adlandırılan Cumhuriyet tarihinin en büyük krizi olan Şubat 2001 krizini takiben Türkiye ekonomisi yılın ilk dokuz ayında yüksek oranda bir küçülmeye karşı karşıya kalmıştır.

2001 yılı Ocak ve Şubat aylarında faiz oranları ile kur hedefleri arasındaki uyumsuzluk ve kamu borç stokunun sürdürülebilirliğine yönelik endişeler mevcut kırılganlığı arttırmıştır. Merkez Bankası yüksek seviyedeki döviz talebine karşı öncelikle likiditeyi kontrol etmeye çalışmış ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı ve yüksek faiz oranları özellikle kamu bankalarının aşırı düzeydeki borçlanma ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 22 Şubat 2001 tarihinde, uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır (www.bddk.org.tr/turkde/yayinlarveraporlar/rapor/bddk.YR.2001.pdf).

Şubat 2001'de Ulusal Bank , 15 Mart 2001'de de İktisat Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Ulusal Bank daha sonra Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu'nun 20 Mayıs 2001 tarihli kararı ile kapatılmıştır (www.ceterisparibus.net/banka_finans/makaleler.htm).

Özellikle 1990'lı yıllarda sektörün gelişimine paralel olarak artan banka sayısı 2001 krizinden sonra , gerek alınan önlemler neticesinde bankaların TMSF'ye devredilmesi , gerekse birleşmeler ve devralmalar nedeniyle azalış trendine girmiştir.

Öyle ki ; 1999 yılında sektörde 81 adet banka faaliyet gösterirken bu sayı 2000 yılında 79 , 2001 yılında 61 , 2002 yılında 54 ve 2005 yılında 47 adede gerilemiştir.2011 yılında bu rakam 49 olarak belirlenmiştir.

Kredi sürecinde başta özel bankalar olmak üzere kredi vermeye yetkili tüm finansal kuruluşlar , yasal yükümlülükler ve banka iç tüzükleri de dikkate alınarak kredi tahsis edilmeden önce firmalar ve ortakları hakkında yasal takip olup olmadığını , kayıtlı taşınmazlar üzerinde herhangi bir takyidat olup olmadığını , ilgili banka nezdinde mevcut kredileri varsa kredi değerlendirme puanlarını , gerek Merkez Bankası , gerek tapu müdürlükleri gerekse banka kayıtlarından kontrol etmekte ; firmanın mali verilerinin toplanarak bir sistem içerisinde raporlanmasından oluşan mali tahlil çalışmalarının sonuçlarını dikkate almakta , olumsuz bir tespit varsa kredi tahsis edilmemektedir. Bunlara ilaveten başvuruda bulunan firmanın faaliyet gösterdiği sektör ile ilgili de inceleme yapılmakta , hatta kredinin türüne göre gelecek yıllara ilişkin beklentilere de değinilmektedir.

Yukarıda değinilen çalışmalar sonucunda tahsis edilen bir kredinin tasfiye olunacak alacaklar hesabına intikalini ilgili bankanın , kredi sürecinde gerçekleştirdiği idari ya da teknik hatalara bağlamak yanlış olacaktır. Bunun nedenini sektörde ya da genel ekonomide yaşanan ani değişikliklerde , firma yönetiminin kötü niyetli oluşunda ya da banka dışından kaynaklanabilecek faktörlerde aramak gerekmektedir.

Bankalar mevduatın yükümlü olduğu oranda bulundurmamak zorunda oldukları için sınırlı sayıda yatırım enstrümanına yatırabilir. Bu kaynakları iyi getirili yatırım araçlarında tutma imkanı olması durumunda bu yükümlülüklerin karlılığa olumsuz etkisi olacak ve dolayısıyla dağıtacağı kredilerin fiyatlandırmasında da daha yüksek tutulması sonucu ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla banka bu aktif kaynaktan beklediği getiriyi elde edemediği için karlılık hedeflerini tutturabilmek ve mevduat için katlanmak zorunda olduğu giderleri karşılamak maksadıyla dağıtacağı kredilerin

fiyatlamasını daha yüksek yapmak durumunda kalacaktır.Eğer banka dönemi karla kapatmışsa dağıtabileceği kar miktarını azaltmaktadır.Böylece dağıtılmayan karlar bünyede kalmakta böylece bankanın mali yapısı güçlenmektedir.Zaten Karşılıkların amacı da budur.Bankanın daha az karlı görünmesi sadece dışa karşı itibarını düşürmekte ancak ihtiyatlılık politikası nedeniyle ileride oluşabilecek tehlikelere karşı önlem olmaktadır.Ancak bilançonun kredi karşılıklarının etkisiyle zarara dönmesi yada zararın artması öz kaynak miktarının azalması sonucunu doğuracağından Bankalar Kanununa göre öz kaynak miktarına bağlı olarak üst sınırı belirlenen bankanın verebileceği kredi(Madde 54),edinebileceği iştirak(Madde 56) ve iktisap edebileceği gayrimenkul(Madde 57) limitlerini aşağıya çekecektir.Eğer banka karı dağıtmayıp yedek akçe hesabına yatırmışsa Bankalar Kanunu'nu 54.maddeye göre verebileceği kredi sınırını ve diğer öz kaynak sınırlamasına bağlı alanlara yapacağı yatırım maksimum sınır arttıracaktır (Sayım,2006:57).

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze , özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında , sektörün karşılaştığı başlıca sorunlar ; ekonomik istikrarsızlık , mali riskler , yüksek kaynak maliyeti , haksız rekabet koşulları , hızlı teknolojik gelişmeler , öz kaynakların yetersizliği ve yeniden yapılanma sorunlarıdır (Parasız,2000:125).

Finans sektöründe , tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de kredi ilişkisi , müşterinin ilgili birime başvurusu ya da pazarlama görevlisinin bizzat müşteriye ulaşmasıyla başlamakta ve kredinin ödeme planındaki koşullar çerçevesinde itfasıyla son bulmaktadır. Kredi sözleşmesi ile kararlaştırılan şartların süreç içerisinde müşteri tarafından ihlali , başka bir deyişle ödeme yetersizliği kredi

ilişkinin ya kanuni takip aşamasına getirmekte ya da yeni bir ödeme planına bağlanmasıyla sürecin devam etmesine sebebiyet vermektedir.

Kredi ilişkisi banka açısından risk ve müşteri açısından faiz gideri unsuru içerdiğinden her iki taraf içinde özenli davranmayı gerektiren bir süreçtir. Kimi zaman bankalar daha ön görüşme aşamasında krediyi reddetmekte , kimi zaman da müşteri limit tahsisinden sonra bile kullanımdan vazgeçebilmektedir.

Bazı durumlarda ise müşteri gerekli gelir düzeyinde süreklilik sağlayamadığından ödemelerini aksatmakta ve yasal takibe maruz kalmaktadır. Burada istisnai durum Londra Yaklaşımı'na paralel olarak ülkemizde çok sayıda firma İstanbul Yaklaşımı'na dahil edilerek ya yeniden kredilendirilmişler ya da mevcut kredileri yeni bir ödeme planına bağlanmıştır. Ülkemizde , bankacılık sektöründe başvuru ile başlayıp ödeme ile sonuçlanan kredi süreci genellikle ;

- _ Kredi başvurusu
- _ İstihbarat çalışması
- _ Kabul / Red kararı
- _ Kredinin izlenmesi
- _ Kredi ilişkisinin sona ermesi
- _ Yasal takip

– Yeniden yapılandırma aşamalarından oluşmaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde ilgili basamaklar tüm ayrıntıları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

3.7 Kredi Sürecinin Aşamaları

3.7.1 Kredi Başvurusu

Finansal kurumlar ile müşteriler arasındaki kredi ilişkisi , müşterinin banka şubesi ya da telefon bankacılığı , internet bankacılığı gibi yeni gelişmekte olan metodlar ile genel müdürlük birimlerine , finansman ihtiyacını ilgili kurumdan karşılamak istediğini beyan etmesi , bildirmesi ile başlamaktadır.

Teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin bankacılık sektörüne yansması sonucunda ortaya çıkan telefon bankacılığı kanalı ile ya da internet aracılığı ile kredi başvurusu , müşteriler açısından büyük kolaylıklar yaratıyor olsa da birebir görüşmenin sağladığı imkanları da ortadan kaldırmaktadır.

Başvuru aşaması , kredi ilişkisi için gereken belge ve hesap özetlerinin (ticaret sicil gazetesi , vergi levhası , faaliyet belgesi , bilanço , gelir tablosu ve mali tablo ekleri) ilgili birime teslim edilmesiyle son bulur. Bundan sonraki asama özellikle mali tabloların düzenlenerek sistemli bir şekilde yorumlanmasından ibaret olan istihbarat aşamasıdır.

3.7.2 İstihbarat Çalışması

Bankaların iktisadi hayattaki en temel işlevi , gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarının ekonomide ihtiyaç duyulan alanlara aktarılmasına aracılık etmek ve en önemli sorumlulukları da bu fonların aktarıldıkları kesimlerden vadelerinde geri alınarak tasarruf sahiplerine iade edilmesini sağlamaktır. Ayrıca burada önemli olan söz konusu kaynakların doğru alanlarda ve etkin olarak kullanılmasını sağlamaktır.

Bankalar müşterilerine nakdi kredi kullandırabildikleri gibi müşterilerinin üçüncü kişilere karşı taahhütlerini garanti altına almak suretiyle de onları

kredilendirebilmektedirler. Bankalar bu tür garantilerde müşterilerin belli yükümlülükleri yerine getirmemesi durumunda üçüncü kişilerin zararlarının tazminini taahhüt ederek nakdi kredilerde olduğu gibi kaynaklarının bir kısmını riske ederler.

Taahhüdün müşteri tarafından yerine getirilmeme veya nakdi kredinin geri dönmeme olasılığı ile bankaların karşı karşıya kaldıkları bu risk mali analiz ve istihbarat çalışmaları ile ölçülmeye ve azaltılmaya çalışılır. Bu risk aşağıda belirtilen çeşitli sebeplerden kaynaklanabilmektedir :

- i. Geleceğin sıhhatli bir biçimde tahmin edilememesi
- ii. Yangın , su baskını , deprem gibi doğal yıkımlar
- iii. Kredilendirilen firmanın üretmiş olduğu mal ve hizmetlere karşı tüketici talebinde meydana gelebilecek değişmeler , başka bir ifade ile ticarete konu mal ya da mamulün demode olması
- iv. Üretim ve dağıtım metodlarında teknolojik değişme ve gelişmeler sonucu kredi alan firmanın rekabet gücünün zayıflaması
- v. Genel ekonomik hayatta yaşanan gelişmelerin firmaların satışları ve karlılıkları üzerindeki olumsuz etkileri
- vi. Hükümetlerin , kredi alan firmaların ödeme güçleri üzerinde olumsuz etkileri olan kararları
- vii. Kredi alan firmaların izledikleri temel politikalar ; finansman , üretim , pazarlama , gibi konularda meydana gelen yönetim hataları
- viii. Kredi alana ait kişisel faktörler , başvuru sahibinin geri ödeme kabiliyetinin zayıf oluşu

ix. Uluslar arası uyuşmazlıklar sonucu firmaların zarara uğramaları (Akgüç,1997:14).

Bankaların ve kredi vermeye yetkili finans kurumlarının , yukarıda sayılan nedenlerden herhangi birinin / birkaçının varlığını tespit ederek kredi ilişkisine girilmesinin uygun olmayacağı veya devam eden kredi ilişkisinde teminat güçlendirilmesinin veya riskin zamanla tasfiyesinin gerekliliğini belirlemeyi görev edinen departmanları mevcuttur ki bu departmanlar mali tahlil , mali analiz , istihbarat birimleri veya müdürlükleri olarak anılır.

İsimleri kurumlar arası farklılık gösteriyor olsa da ilgili birimlerin temel görevi kredi analizidir ve kredi analizinde amaç ; borçlunun kredi sözleşmesine uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesinin olup olmadığını saptamak olmakla beraber diğer amacı da firmanın finansman gereksinimine doğru teşhis koymak ve firmanın ihtiyacına uygun düşecek tutar ve vadede kredi verilmesini sağlamaktır (Akgüç,1997:2).

Bir firmanın finansman ihtiyacı çok çeşitli nedenlerden doğabileceği gibi başlıca nedenler aşağıda sıralanmıştır :

1. *Firmanın Süratle Büyümekte Oluşu* : Hızla büyüyen bir firma her ne kadar kaynak yaratabiliyor olsa da veya öz kaynak yapısı güçlü ise de , geçici bir süre için de olsa büyümenin getirdiği finansman ihtiyacının karşılanması gereği doğar. Şüphesiz ; büyüyen , kaynak yaratma kapasitesi artan firmaların kredilendirilmesi bankalarca arzu edilmektedir. Bu şekilde bankanın bir yandan kredilendirme riski azalırken diğer yandan gittikçe büyüyen bir plasman ve mevduat müşterisi kazanma olasılığı artacaktır.

2. *Firmanın Kar – Zarar Pozisyonu* : Firmanın zarar etmesi veya yeterli ölçüde kar yaratamaması finansman ihtiyacı doğurabilir. Zarar eden bir firmayı kredilendirmek , finansman kurumlarınca verilmesi güç kararlardan biridir. Zarar eden firmaların kredilendirilmesi hususu ile ilgili sağlam bir dayanak bulmak , bu kararı sağlıklı bir temele oturtmak gerekir. Bu bağlamda firmanın zarar etmesinin nedenleri araştırılmalıdır.

Örneğin ; yönetim hatalarından , firmanın durgun veya gerileyen bir sektörde faaliyet göstermesinden kaynaklanan zarar ile faaliyetine yeni başlamış yatırım aşamasındaki bir firmanın , bilanço döneminde zarar açıklamış olması mali analist tarafından farklı yorumlanmalı yatırım aşamasındaki firmaya nispeten ılımlı yaklaşılması gerekmektedir.

3. *Aşırı Ölçüde Kar Dağıtım Yapılması* : Firmaların yarattığı kaynaklara oranla daha büyük miktarlarda kar dağıtım yapması ek finansman ihtiyacı doğurmakla beraber uygulamada çok sık karşılaşılan bir durum değildir.

4. *Firma Ortaklarının Şahsi Finansman İhtiyaçlarını Firma Varlıklarından Karşılama* : Firma sahip veya ortaklarının araç , gayrimenkul alımı için gerekli olan finansman ihtiyaçlarını firma varlıkları ile karşılamaları , başka bir ifade ile firmadan nakit çekişleri finansman ihtiyacı doğurabilir.

Mali analist , mali tablolar üzerinden çalışma yaparken bilançoda , aktif – pasif büyüklüğüne göre dikkate değer oranda “ortaklardan alacaklar” kalemi tespit ederse kesinlikle firmadan detayı hakkında bilgi edinmeli , ilgili tutarın firmaya dönüp dönmeyeceğini ve ne amaçla kullanıldığını öğrenmelidir.

5. *Firmanın Sabit Kıymet Yatırımları İle Yabancı Kaynak Vadesi Arasındaki Uyuşmazlık* : Özellikle üretici firmalarda makine teçhizat gibi veya firmaya

sağlayacağı ek nakit akışları kısa sürede gerçekleşmeyecek olan yatırımların , kısa süreli yabancı kaynaklarla fonlanması yani ; firma bilançosunda “dönen değerler” olarak izlenen likit ya da likiditesi yüksek değerlerin kısa vadeli yabancı kaynakları karşılayamaması durumunda işletme sermayesi açığı oluşacak ve ek finansman ihtiyacı doğacaktır. Bu nedenle sabit kıymet yatırımlarının orta ve uzun vadeli kredilerle finanse edilmesi ilkesi benimsenmelidir.

6. *Mevsimsel Hareketler* : Tarım sektörü başta olmak üzere iş hacimleri mevsimsel hareketlerin etkisi altında bulunan firmaların , faaliyetlerin arttığı dönemlerde finansman ihtiyaçları doğmakta , stokların satılması ve alacakların tahsil edilmesini takiben finansman ihtiyacı azalmaktadır.

Mevsimlik hareketlerin doğurduğu finansman gereksinimi , finansman kurumlarının , stok temini veya kredili satışların finansmanı için firmalara kısa vadeli kredi tahsis edilmesiyle giderilmektedir.

Bir firmanın finansman ihtiyacının hangi sebeplerden kaynaklandığı mali analistin , firma hesap durumu belgeleri üzerinden yapacağı çalışma ile saptanabilir.

Ancak bazı hallerde sadece mali veriler üzerinden yapılan masa başı çalışması , finansman ihtiyaçlarının nedenlerini belirlemede yetersiz kalabilmektedir. Bu gibi durumlarda firmanın iş yeri ziyareti ve firma ortakları veya yöneticileriyle yapılacak olan karşılıklı görüşme ön plana çıkmaktadır. Mali tablolarda görülmeyen bazı hususlar ancak iş yeri ziyaretleri sırasında anlaşılabilir. Karşılıklı görüşmeler firmanın sahip veya yöneticilerinin , zihinlerinde şekillenmiş olmakla beraber kelimelerle ifade edilmemiş politikaların anlaşılmasına olanak vermektedir (Akgüç,1997:5).

Kredi analizinde temel amaç bankaların kredilendirmeden doğan riskini azaltmak değil firmaların kredi ihtiyaçlarının hangi nedenlerden doğduğunu tespit etmek yoluyla firmaların bir bakıma finansal danışmanlığını üstlenerek ihtiyaca uygun miktar , tür ve vadede kredi plase ederek firmaların faaliyet gösterdiği sektörün gelişimine ve dolayısıyla genel ekonomik sistemin gelişimine katkıda bulunmak olmalıdır. Bu temel amaçtan hareketle mali analist ve hatta kredi vermeye yetkili kişi / birimler aşağıda sıralanan faktörleri kredi analizi aşamasında dikkate almak durumundadırlar.

3.8 Kredi Analizinde Dikkate Alınacak Faktörler

3.8.1 Kişisel Faktörler

Kredi talep edenlerin kişisel nitelikleri kredi analizlerinde büyük önem taşımaktadır. Bankaların verdikleri krediyi emniyette hissedebilmeleri için müşterilerin dürüstlüğü , teşebbüs kabiliyetleri , borç aldıkları fonları verimli bir şekilde kullanarak belirli bir süre sonra geri ödeyebilecek mali güce sahip oldukları konularında güvenleri olmalıdır. Kredi müşterisi iyi niyetten veya borçlarını geri ödeme konusunda gerekli çabayı göstermekten yoksun olduğu takdirde bankalar ne kadar maddi teminat sağlamış olurlarsa olsunlar kredilerin geri ödenmesinde büyük problemlerle karşılaşabilirler.

Bankacılık sektöründe çok sık kullanılan ve tüm kişisel nitelikleri kapsayan “kredi karakteri , moralite” kavramları çok geniş kapsamlı kavramlardır ve aşağıdaki hususları kapsar: (İnterbank Eğitim Merkezi Mali Tahlil,1998:2)

o Dürüstlük , doğruluk

o İtçtenlik , açıklık (Firma kredi görüşmeleri sırasında bankaca olumsuz karşılanabilecek faktörleri gizleme çabası içinde olmamalıdır.)

o Bilgi (Firma yetkilisinin firmasının faaliyette bulunduğu endüstri kolu ve ekonomik hayattaki gelişmeler hakkında yeterince bilgi sahibi olması ve bunların ötesinde firması ile ilgili sorunları biliyor olması gerekmektedir.)

o Yetenek (Özellikle firma üst kademe yönetiminde yetenekli kişilerin var olup olmadığı inceleme elemanları için önemli bir husustur.)

Yukarıda sözü edilen niteliklerin sayısı arttırılabilir. Kişinin moralitesi hakkında en iyi değerlendirme yöntemi kişinin geçmişini , geçmişteki davranışlarını incelemektir. Geçmişteki tutum ve davranışlar , gelecekte de nasıl davranılacağı hakkında mali analiste fikir verebilmektedir.

3.8.2 Mali Faktörler

Kredi riski faktörlerinden biri olan mali faktörler , firmaların mali tablolarının tahlilini ve yorumunu kapsamaktadır. Mali tablolar analizi ; bir firmanın mali durumunu faaliyet sonuçlarını ve finansal yönden gelişme yönlerini saptayabilmek ve o firma ile ilgili geleceğe dönük tahminlerde bulunabilmek için , mali tablolarda yer alan rakamlar arasındaki ilişkilerin ve bunların zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesidir.

Mali tablolarda yer alan rakamlar arasındaki ilişkiler ve bunların göstermiş olduğu eğilimler incelenirken , aynı iş kolunda benzer firmalar arasında karşılaştırmalar yapmak çoğu kez gerekli olmaktadır. Mali tablo deyimi aşğıdaki tabloları kapsamaktadır (Akgüç,2002:2).

o Bilanço

- o Gelir Tablosu
- o Kar Dağıtım Tablosu
- o Özsermaye Değişim Tablosu
- o Net İşletme Sermayesi Değişim Tablosu
- o Nakit Akım Tablosu
- o Fon Akım Tablosu

Uygulamada temel tablolar olarak nitelendirilen ilk iki tablonun , bilanço ve gelir tablosunun kullanılış çok yaygındır. Öncelikle bilanço ve gelir tablosu olmak üzere tüm mali tablolardaki değişme ve gelişmeleri inceleyerek yorumlayacak olan mali analist , kredi talep edenin gelir yaratma kapasitesi ile öz sermaye durumuna ışık tutmaya çalışmalıdır.

Kredi talep edenin yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilme kapasitesi veya gücü , yükümlülüklerini karşılamaya yetecek tutarda gelir yaratmasına bağlıdır.

Kredi müşterisinin moralitesinin yüksek oluşu beklenen kişisel niteliklere sahip olması çok önemli olmakla birlikte kredi karakteri her yüksek olan müşterinin geri ödemeleri düzenli olmayabilir. Çünkü gelir yaratmak , kişisel niteliklerden çok faaliyet gösterilen sektör , üretilen mamul ya da ticareti yapılan emtianın moda- demode oluşu , hitap edilecek potansiyel pazar , dağıtım kanalları , pazarlama teknikleri , sahip olunan sınai haklar , personelin nitelikleri ve hatta hükümet politikaları gibi çok çeşitli hususlardan etkilenebilmektedir.

Bununla birlikte kredi tahsis edilen müşterinin , gelir yaratma gücüne sahip olması , sağlanan tüm nakit akışlarının kredi geri ödemesine kanalize edileceği olarak da yorumlanmamalıdır. Firmanın daha önceden almış olduğu borçları

olabileceği gibi başta vergi olmak üzere bazı yasal yükümlülükleri de olabilir. Bu nedenle firma incelenirken , söz konusu borç ve yükümlülükler karşılandıktan sonra kalan net tutar hesaplanmaya çalışılmalı , bu tutarın geri ödemeleri emniyetli olarak karşılayıp karşılayamayacağı tespit edilmelidir.

Bankalar , müşterileri olan firmaların geçmişteki gelir yaratma durumlarını değerlendirirken , incelemelerini , hareketli ve durgun yılları da kapsayacak şekilde geniş dönemler itibariyle yapmalı , mevsimsellik etkisini de dikkate almalıdırlar.

Gelir yaratma durumu ile birlikte firmaların sermaye ve öz varlık yapıları da dikkate alınmalıdır.

Öz sermaye ; işletmelerin varlıklarını tehdit eden beklenmeyen kayıplara karşı bir risk tamponu görevini yerine getirir. Riske göre oluşturulmuş bir öz sermaye sadece kurumu güvenceye almakla kalmaz aynı zamanda finansal sistemin istikrarına da katkıda bulunur.

Öz varlık grubunda , işletme sahibi veya sahiplerinin kuruluş aşamasında veya faaliyet dönemlerinde işletmeye yapmış oldukları sermaye yatırımları ve geçmiş dönemlerde yaratılarak işletme bünyesinde bırakılan fonlar izlenir.

Firmanın ihtiyaç duyduğu iktisadi varlıkların edinilmesinde bir finansman kaynağı olmasının ötesinde , güçlü bir öz sermaye yapısı firmanın alacaklıları için de bir güvence unsuru oluşturur. Firmanın uğrayabileceği muhtemel zararların işletme bünyesinden karşılanabilmesi ve üçüncü kişilerin bu tür zararlardan etkilenmemesi veya az etkilenmesi , güçlü bir öz sermayenin varlığı ile daha fazla teminat altına alınmış olur. Bu nedenle bankalar kredi taleplerini değerlendirirken öz sermaye yapılarına büyük önem vermektedirler.

Şahıs ve sermaye şirketlerinde ortakların sorumlulukları hukuki açıdan farklılık arz edeceğinden , öz sermaye yapısının değerlendirilmesinde şirket tüzel kişiliğinin de dikkate alınması gerekmektedir. Şahıs şirketlerinde ortaklar şirket alacaklılarına karşı tüm mal varlıkları ile sınırsız sorumludurlar. Bu nedenle söz konusu firmaların bilançolarındaki veriler dışında firma sahibinin veya sahiplerinin kişisel varlıkları , borçları , firma dışından elde ettiği diğer ticari kazanç veya gelirlerin de değerlendirilmesi ve bunun yapılabilmesi için de firmaların sınırsız sorumlu ortaklarından gelir , servet ve mali yükümlülük bilgilerinin istenmesi gerekmektedir.

Firmaların sermaye yapısı incelenirken ; öz kaynakları oluşturan tüm alt kalemler birlikte dikkate alınmalıdır. Çünkü ; sermayesi birbirine denk olan iki firmadan birinin , diğerine göre öz kaynak yapısı çok daha güçlü görünebilir. İşte bu noktada öz varlıklardaki artışın sermaye artışı ya da elde edilen karın firma bünyesinde tutulması , başka bir ifade ile otofinansmandan mı kaynaklandığı veya maddi duran varlık yeniden değerlendirme artışları gibi kaydi fonlardan mı kaynaklandığı ayrıntılarıyla incelenmelidir.

3.8.3 Ekonomik Faktörler

Bu başlık altında , ekonomik hayattaki dalgalanmalar , hükümetlerce izlenen politikalar , firmanın faaliyette bulunduğu sektördeki gelişmeler gibi borçlunun kontrolü dışında gerçekleşmekle beraber , gelir yaratma kapasitesini , dolayısıyla borç ödeme gücünü doğrudan etkileyen faktörler sıralanabilir.

Ekonomik hayattaki dalgalanmalar firmaların gelir yaratma kapasitelerini etkileyebilmektedir. Ancak sektörlerin devresel (konjonktür) hareketlerden etkilenme dereceleri birbirinden farklıdır. Devresel hareketlere karşı duyarlı endüstri

kollarında faaliyette bulunan firmaların ürettikleri mal ve hizmetlere karşı talep , refah devrelerinde çok canlı olduğu halde , durgunluk dönemlerinde nispeten daha fazla azalış gösterebilmektedir (Akgüç,1977:14).

Sektörlerin büyüme hızı , teknolojik yenilikler , ilgili sektörde üretilen mallara karşı talep değişimleri , yeni dağıtım metodları hakkında bilgi sahibi olmak kredi taleplerinin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Hızla gelişen sektörlerde faaliyet gösteren firmalar , uygulanan yeni teknolojiler, üretim ve dağıtım metodları sayesinde büyük karlar elde edebilmektedirler. Bu nedenle gelişmekte olan sektörlerde faaliyet gösteren firmaların finansmanı daha az riskli olup firmaların beklentilerin üzerinde elde ettikleri karlar ,kredilendirme sürecinde yapılan değerlendirme hatalarını kapatabilmektedir. Ancak burada en önemli kaos , firmaların yapmış oldukları sabit yatırımların bir süre sonra ekonomik açıdan verimsiz hale gelme olasılığıdır. Çünkü hızla gelişen teknoloji , bugün büyük zaman ve kaynak ayrılarak kurulan üretim tesislerinin kısa bir zaman sonra demode olmasına sebep olabilmektedir.

Hükümetlerce izlenen ekonomi politikaları ,alınan ekonomik kararlar ,çıkarılan yönetmelikler , vergi kanunlarında ve iş hukukunda yapılan değişiklikler , kurumsal reformlar da firmaların gelir yaratma kapasitesini etkileyebilmektedir. Gider vergileri içeriğinde yapılan değişiklikler ,dış ticaret uygulamaları , gümrük vergisi oranlarında yapılan düzenlemeler , ihracatta vergi iadelerinin azaltılıp yükseltilmesi , yeni yatırımlara teşvik tedbirleri , fiyatların hükümetler tarafından dondurulması veya serbest bırakılması , işçilere ödenecek sabit ücret ve kıdem tazminatlarının ılımlı ölçülerde saptanması , devalüasyon vb. kararlar ve önlemler firmaların gelir yaratma düzeylerini büyük ölçüde etkileyebilmektedir (Akgüç,1977:13).

Bir ekonomide mali kesimdeki genişleme ve daralmalar pek çok şeyin göstergesidir. Örneğin, Mevduat hacmindeki artış, tasarrufların artmakta olduğunu gösterir. Bu artışa, ticari şirketlere yönelik banka kredilerindeki bir artış da eşlik ediyorsa tüketimden yatırıma doğru bir kayma olduğu tahmin edilir. Bu gelişmenin piyasayı canlandıracağı anlaşılır. Buna karşın bireysel kredilerde bir artış varsa, başkalarının yaptığı tasarrufları başkaları tüketim amaçlı kullanıyor demektir. Bunun etkisi uzun ve dolaylı olarak etki gösterir (Eğilmez,2005:318).

3.8.4 Diğer Faktörler

Kredi analizlerinde göz önünde tutulacak etkenler kredi talep edenin kişisel nitelikleri , mali faktörler ve ekonomik faktörler olmakla birlikte ; kredi talep eden firmanın hukuki yapısı , alınacak teminatlar , kredi isteğinin bankanın kredi politikalarına uyumu , verilecek kredinin bankaya sağlayacağı verim gibi faktörler de dikkate alınmalıdır.

Kredi analizlerinde ,göz önünde tutulması gereken ve dört başlık altında toplanan faktörlerden birinin diğerine göre daha önemli olduğu gibi bir sonuca varmamak gerekir. Örneğin ,tarım sektöründe faaliyet gösteren bir firma incelenirken ekonomik faktörler içerisinde değinilen devresel hareketler ön plana çıkarken , dayanıklı tüketim malları üretimi ve ticareti ile iştiğal eden bir firma incelenirken mali faktörler öncelikle dikkate alınmalıdır.

Kredilerdeki verimsizleşmenin zamanında belirlendiğini garanti altına almak için krediler raporlama belirlendiğini garanti altına almak için krediler raporlama tarihindeki ekonomik ve diğer durumları göz önüne alarak kredi kalitesi açısından yıllık ve ara raporlarda gözden geçirilir.

Kredilerin değerlendirilmesi borçlunun kredibilitesine dayandırılır. Dayanak noktası borçlunun krediyi geri ödeyebilme gücüdür. Borçlunun ödeme kayıtları, mali durumu kaynakları, borç servis kapasitesi, mali performansı, net varlığı gelecekte olabilecek değişimler, mali sorumlulukları, garantör destek olanağı nakit akımı teminatlarınca korunma derecesi ülke riski göz önüne alınır (Sayım, 2006:47).

3.9 Kabul/ Red Kararı

Kredi talep eden ile yapılan ön görüşme ve istihbarat çalışması sonrasında oluşturulan raporun incelenmesiyle kredi sürecinin kabul ya da reddedilmesi aşamasına gelinir. Kredi taleplerinin değerlendirilmesinden sonra , kredi talep eden firmaya talep ettiği kredi tahsis edilir ya da kredi talebi reddedilir. Bu durum kredi analizi sonucu ortaya çıkmaktadır. Red nedenleri ,kredi talebinde bulunan müşteriye ilişkin olabileceği gibi bankanın kredilendirme prensiplerine ya da mevzuata ilişkin olabilir (Ilık, 2004:19).

Kredi talebinde bulunan kişi ya da firmadan kaynaklanan nedenler ;

_ Firmanın hukuken borçlanma ehliyetinin olmaması ya da talebin firma yetkililerince yapılmamış olması

_ Firmanın likidite durumunun borç ödemeye elverişli olmaması

_ Firmanın geçmiş yıllardaki faaliyet sonuçlarının yetersiz ya da başarısız bulunması

_ Firmanın öz sermaye yapısının yetersiz bulunması , borçlanma oranının yetersiz olması

_ Firma yöneticilerinin yeteneklerinin işi yönetmek için yeterli seviyede görülmemesi

_ Firmanın gelecek yıllarda yaratacağı fonlarla alacak olduğu krediyi geriye ödeyememe olasılığının bulunması

_ Firmanın konjonktürel hareketlerden büyük ölçüde etkilenmesi , satış hacmi ve faaliyet sonuçlarının istikrarsızlığı

_ Firmanın geçmiş dönemlerde borçlarını ya da banka kredilerini geri ödemedeki gösterdiği gecikmelerin ve protestoların olması

_ Talep edilen kredi için gösterilen teminatların banka tarafından istenmiş olan tutar veya nitelikte olmaması

_ Firmanın yeni kurulmuş olması ,başarılarının henüz mali tablolara yansımamış olması , o iş kolundaki tecrübe ve başarı durumları hakkında duyulan kuşku , projelerin karlı görülmemesi

_ Yapılan istihbarat sonucunda firmanın sahip ve yöneticilerinin moralitelerinin düşük olduğunun tespit edilmesi

Bankanın kredi politikasına ilişkin red nedenleri ;

_ Talep edilen kredinin vadesinin bankanın öngördüğünden uzun oluşu

_ Talep edilen kredi tutarının yüksek oluşu

_ Talep edilen kredinin bankanın verdiği kredi türlerinden olmayışı

_ İş kolunun bankanın kredi verdiği sektörlerden olmayışı

_ Talep edilen kredi türünün randımansız oluşu

_ Bankanın döviz veya YTL pozisyonunun uygun olmaması

Mevzuata ilişkin red nedenleri ;

_ Talebin geçerli mevzuata örneğin ; Bankalar Kanunu'na uygun olmaması

_ Kredinin kullanılabilmesi için yetkili mercilerden alınması gereken iznin alınmamış olması

Yukarıda sayılan nedenlerden birinin ya da birkaçının mevcudiyetinin tespiti halinde talep edilen kredi reddedilmektedir.

Kredinin yasa ,mevzuat ve banka politikalarına uygun olduğu belirlenip kullandırılması aşamasına gelindiğinde karşımıza iki sistem çıkmaktadır : Birinde merkezilik vardır ve kredi yöneticisi kredi teklifini hazırlayıp onay yetkisine sahip makama sunar. Bu sistemde nesnelliğin sağlanması gibi bir avantajın yanında tüm yükün onay merkezine yığılması ve işlemlerin yavaşlaması gibi bir de dezavantaj vardır.

Diğer sistemde ise kredi talep eden kişi doğrudan krediyle ilgili en fazla bilgi ve yetkiye sahip olan kişiyle temas kurar ve karar veren kişi kredi yöneticisidir. Bu sistemin avantajı ise cevapların çabuklaştırılmasını sağlayabilmesidir. Bunun yanında organizasyon içindeki uygulamalarda kontrol kaybına neden olabilmektedir. Bu iki yönetim arasında , her kademeye tecrübeleri çerçevesinde yetkiler veren ve krediyi onaylayacak kredi müdürlükleri , kredi komitesi ve yönetim kurulu bulunan bir sistem daha vardır.

www.gençbilim.com.tr/odev/odevgoster.php?il=istanbul_bahcelievler&id=12

615)

Ön görüşme ve istihbarat çalışması sonrasında kişi / firmanın kredilendirilmesinde bir sakınca görülmez ise ;şube yetkisinde kullanılan kredilerde Şube İçi Kredi Komitesi ,bölge müdürlüğü yetkili kredilerde Bölge Müdürlükleri , otorize kredilerde ise Ticari Krediler Müdürlüğü , Kredi Komitesi ya da Yönetim Kurulu tarafından kredi onayında öngörülen şartların yerine getirilmesinden sonra , kredilendirilen firma ile sözleşme veya taahhütname düzenlenerek kredi işlemi başlatılır.

Kredi kararında uyulması gereken ilkeler su üç noktada özetlenebilir:
(Berk,1998:158)

□Kredi yöneticisinin amacı kötü kredilerin sayısını minimum kılmak değil , beklenen karı maksimum kılmaktır.

□Tehlikeli krediler hakkında ayrıntılı analiz yapmak , küçük ve açık krediler için fazla zaman kaybetmemek gerekir.

□Kredinin kullanılacağı alan ya da finanse edilen proje mutlaka değerlendirilmelidir.

Nakdi kredilerde kredinin kullandırılması , kredi hesabından firmaya nakit ödemenin yapılması ile olur. Bu ödeme şekli firmanın banka nezdindeki ticari mevduat hesabına yapılabileceği gibi kasadan ödeme de yapılabilir. Gayri nakdi kredilerde ise bir teminat mektubunun düzenlenmesi, bir akreditifin açılması, bir poliçeyi kabul veya bir poliçeye aval verilmesi ile olabilmektedir.

3.10 Kredinin İzlenmesi

Kredi başvurusunun yetkili birim tarafından kabul edilerek tahsisinden sonraki en önemli aşamalardan biri de kredinin takip edilmesidir. Kredinin tahsisi ile geri dönüşü arasındaki sürede kredi izlemeden sorumlu yönetici , müşteriyi izlemek ve kredi ilişkilerini gözden geçirmek durumundadır. Kredi izlemek bankaya , sorun yaratan kredilerin çözümü için önlemlerin vaktinde alınması , müşterinin sözleşmeye uygun hareket edip etmediğinin belirlenmesi ve banka sermayesinin zararlar için yeterli olup olmadığı konusunda fikir edinilmesi gibi avantajlar sağlar. Kredilerin izlenmesinin batık kredilerin azaltılması amacı yanında mevcut diğer amaçlarını şöyle sıralayabiliriz: (Karaköse,a.g.e:27)

_ Gerçek veya olası zararların olabildiğince erken teşhisi

_ Kredi yetkililerine kredilerin gözlenmesi ve sorunların raporlanması için destek vermek

_ Tek tip dokümantasyon oluşturmak

_ Kredi politikalarının, banka mevzuatının ve düzenlemelerinin takip edildiğine emin olmak

_ Kredi portföyünün genel durumu hakkında yönetime bilgi vermek

_ Batık kredi karşılıklarını ayırmak.

Kredilerin izlenmesi konusunda bazı aşağıdaki yöntemlerden bahsetmek mümkündür

(www.gençbilim.com./odev/odevgoster.php?il=istanbul_bahcelievler&id=13607,).

Ara finansal tabloların değerlendirilmesi yönteminde amaç , firmanın yeni risk derecesinin belirlenmesi ve bugünün koşullarında aynı kredinin tahsis edilip edilmeyeceğinin tespitine çalışılmasıdır. Burada firmaların ara dönemlerde finansal tablo hazırlamamaları gibi bir sorun vardır ki bu durumda iş koluna, faaliyet türüne uygun olarak yeniden değerlemede kullanılacak özel amaçlı raporlar düzenlenebilir.

Özel amaçlı raporlar, ara dönemler itibariyle finansal tabloların elde edilemediği durumlarda, dönem içinde örneğin satış hacmini belirleyen harcamaların dökümü ya da yatırımların detaylarını içeren raporlar şeklinde olabilir.

Firma ziyaretleri, izleme için yapılması mecburi bir aşamadır. En ayrıntılı analiz bile firma ziyaretleri olmadan eksik kalacaktır. İzlemede firma ziyaretlerinin sıklığı firmanın riskine bağlı olacaktır.

Kredi koşullarına uygunluğun kontrolü, kredi tahsis edilirken belirlenen koşulların yerine getirilip getirilmediğinin kontrolüdür. Bu koşullardan bazıları, kredi ile yapılacak işler, verilecek teminatlar, vadeler olarak sıralanabilir. Bu koşullardan birisinin bile yerine getirilmemesi çıkması muhtemel sorunların habercisi olabilmektedir.

Bunlar dışında mevduat düzeyinin izlenmesi, limit aşımalarının izlenmesi, protestoların izlenmesi gibi yöntemler de kullanılabilir. İzleme aşamasında , portföyde yer alan kredilerin dağılımının portföyün toplam riskine etkisinin takip edilmesi önemlidir. Belli sektör ya da coğrafi alanlarda yoğunlaşan bankalar , bu alanlardaki gelişmelerin kredi portföyü üzerindeki etkisini belirleyerek gerektiği zaman portföyün bileşiminin değiştirilmesine , kredi koşullarının yeniden düzenlenmesine , belli kredilerin kapanmasına karar verebilirler (Karaköse,a.g.e:27).

Ayrıca bankalar 5411 no'lu Bankacılık Kanunu gereği krediler nedeniyle maruz kalınacak riskleri ölçmek , karşı tarafın mali gücünü düzenli olarak analiz etmek ve izlemek , gerekli bilgi ve belgeleri temin etmek ve bunlara ilişkin esasları belirlemek zorundadır. Kredi müşterileri bu çerçevede konsolide ve konsolide olmayan bazda istenilen bilgi ve belgeleri bankalara vermekle yükümlüdür .¹

El değiştiren satın alma gününün tekrar vadesiz mevduat hesaplarına yatırılmasına paranın geri dönüş oranı denir.Fonların tümünün kaydi para dolaşımı devresi dışına sızması veya banknot olarak bankalardan çekilmesi halinde geri dönüş oranı sıfır olacaktır(Parasız,2007:39).

¹ Resmi Gazete'nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25893 mükerrer sayılı nüshasında yayınlanan ve 29.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 no'lu Bankacılık Kanunu 52.madde

3.11 Kredi İlişkisinin Sona Ermesi

Taşıt kredisi, konut kredisi gibi bireysel kredilerde ve kobi kredileri gibi taksitli ticari kredilerde sözleşmede önceden belirlenen koşullara uygun olarak son taksidin müşteriden tahsili ile kredi ilişkisi son bulmaktadır.

Kefalet karşılığı kredi çek ve senet karşılığı kredi gibi dönerli ticari kredilerde ise teminata alınan çek ve senetlerin tahsilini takiben kredi hesaplarına virman edilmesi ve 3'er aylık dönemlerde devre faizinin tahsilini müteakiben kredi hesapları tortusuzca kapatılmaktadır.

Aval kabul kredileri , teminat mektupları gibi gayrinakdi krediler ise taahhüdün gerçekleşmesi veya üstlenilen işin yerine getirilmesinin ardından müşteriden masraf ve komisyonların tahsil edilmesiyle kredi ilişkisi neticelenmektedir.

Genel olarak bankalar ile müşteriler arasındaki kredi ilişkisinin , firma kuruluşlarında olduğu gibi son bulmayacak düşüncesinden hareketle tesis edildiği varsayımı yaygın olsa da kimi zaman müşterinin yabancı kaynak ihtiyacının dönemsellik arz etmesinden , kimi zaman da borçlunun ödeme gücüne düştüğünün tespit edilerek hesapların yasal takibe intikal ettirilmesinden ötürü kredi ilişkisi sona ermektedir. Burada özel durum; ödeme gücüne düşen firmanın kapsamlı araştırma ve incelemeler sonucu ekonomiye fayda sağlayabileceği ve gerekli nakit akısını yaratabileceğine kanaat getirilen firmaların borçlarının yeniden yapılandırılmasıdır.

3.12 Yasal Takip ve Yeniden Yapılandırma

3.12.1 Yasal Takip

Ekonomide yaşanan olumsuzluklar , kişi ya da firma sahip , yöneticilerinin negatif moraliteleri kredilerin itfasında zaman zaman aksamalara yol açmakta ve finans kurumları ilgili kredileri yasal süreçlerin sonunda “sorunlu krediler” grubuna alarak kanuni takip başlatmaktadırlar.

Sorunlu krediler faiz ve anapara tahsilatında zorlukla karşılaşılan veya karşılaşma potansiyeli bulunan kredilerdir. Dönem faizi tahsil edilmesine rağmen firmanın durumunda bozulma emareleri görülmesi, ileride hem dönem faizlerinin hem de anaparanın tahsil edilememe riskini doğuracaktır. Bu nedenle verilen kredide bugün için sorun bulunmamakla birlikte gelecekte risk ihtimali varsa bu tür kredileri de sorunlu krediler kategorisine sokmak gerekir.

Sorunlu kredilerin toplam banka kredilerinin belirli ve özellikle yönetilebilir bir oranını geçmemesi gerekir. Aksi takdirde bu krediler bankanın mali bünyesinde önemli hasarlara yol açarak bankayı taahhütlerini yerine getirememe gibi çok olumsuz bir sonuca sürükleyebilir. Bankalar bilanço yapıları gereği diğer finans kurumlarına oranla daha hassastırlar (Boyoğlu,2002:9). Firmaların kullandıkları kısa vadeli kredilerle yatırım yapmaları , firmaların alacaklarını tahsil edememeleri, firmaların aşırı borçla çalışmaları , firma yönetim ve ortaklık yapısından kaynaklanan sorunlar , firma sahiplerinin aşırı büyüme hırsları , firma sahiplerinin olumsuz moraliteleri , firma ve çalışanlarının yeterince denetlenmemeleri , riske girmeden önce firma ile ilgili olarak yeterince araştırma yapılmaması , kredi tahsis şartlarına uyulmaması , alınan teminatlarda hukuki eksikliklerin olması , döviz kredilerinde teminatların zaman içerisinde erimesi , siyasi ekonomik istikrarsızlıklar

, yüksek enflasyon ve faiz oranları vb. daha birçok neden normal seyrini sürdüren kredilerin “sorunlu” hale gelmesine sebebiyet vermektedir.

Bankalar kredi kullanırken kredilerin geri dönebilirliği için tasarruf sahiplerinin tercihlerini yakından izlemek ve davranışlarındaki muhtemel değişikliklerin neden olabileceği olumsuzluklar için önceden gerekli önlemleri almak durumundadırlar.

Alacakların zamanında tahsil edilememesi bir banka açısından ciddi sıkıntılara yol açar , banka sistemi açısından ise sistemik krizlerin ana nedenidir. Bankalar vadesinde tahsil edemedikleri alacakları için karşılık ayırmak durumundadırlar (Bankacılar Dergisi , TBB ,2004:116). Bir banka kredi tahsis ederken daima çok yüksek ve çok düşük risk arasında bir orta yol bulabilmelidir. Eğer banka çok düşük düzeyde risk üstlenmeyi tercih ediyorsa doğal olarak pazardaki önemli pek çok fırsatı elinden kaçıracaktır. Öte yandan pazarda kaçırılan fırsatların maliyeti batan bir krediden çok daha az soruna neden olacaktır.

Yüksek riskli ve sorunlu kredilerin bankaya maliyetleri şöyle sıralanabilir:

_ Sorunlu kredilere tahsis edilen fonlar daha yüksek getirili alternatif alanlara yönlilemeyecektir.

_ Sorunlu krediler daha yakın ilgi ve takip gerektireceğinden daha yüksek idari giderlere yol açacaktır.

_ Sorunlu krediler yöneticilerin zamanlarını daha verimli alanlarda kullanmalarını engelleyecektir.

_ Bankanın imajı ve piyasadaki ismi zedelenecek , bu da bankanın büyümesini ve gelişmesini olumsuz etkileyecektir.

_ Sorunlu krediler hukuki konularda önemli ölçüde uzmanlığı gerektirmekte ve yüksek düzeyde hukuki giderlere neden olmaktadır.

_ Sorunlu kredi miktarı yüksek olan bankalarda , düşük getiri ve sınırlı büyüme çalışanların moralini olumsuz olarak etkileyecektir (Ekşioğlu,1999:45).

Sorunlu krediler ile ilgili düzenleme 1.1.2000 tarihinde yürürlüğe giren “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkındaki Karar” ve bu karara ilişkin “1 Sayılı Tebliğ”dir. Karar’ın 3. maddesine göre bankalar yurt dışı şubeleri dahil kredilerini ve diğer alacaklarını geri ödenebilirliklerine ve borçluların kredi değerliliklerine göre aşağıdaki gibi gruplandırmak zorundadırlar.

- 1.Grup – Standart Nitelikli Krediler ve Diğer Alacaklar.
- 2.Grup – Yakın İzlemedeki Krediler ve Diğer Alacaklar.
- 3.Grup – Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler ve Diğer Alacaklar.
- 4.Grup – Tahsili Şüpheli Krediler ve Diğer Alacaklar.
- 5.Grup – Zarar Niteliğindeki Krediler ve Diğer Alacaklar.

3.grup , 4.grup ve 5.grup krediler altında izlenen tüm alacaklar donuk alacak olarak kabul edilmektedir.

Sorunlu hale gelen canlı bir kredinin ne zaman ve hangi durumlarda donuk kredilere aktarılacağı daha önce bahsedilen Karar ve Tebliğ’de açıklanmıştır. Nitekim Karar’ın 3.maddesinde anapara ve/veya faizin tahsilinin ödenmesi gereken tarihten itibaren 90 günden fazla geciktiği görülen kredilerin donuk krediler grubunda izleneceği belirtilmiştir. Kredilerin temerrüde düşmesi olarak da tanımlanan bu hususun kredi türlerine göre açıklaması da aşağıdaki gibidir :

Borçlu cari hesap şeklinde çalışan krediler ; dönem faizleri ile fer'ilerinin 90 günden fazla sürede ödenmemesi , borcun hesabın kat'ından veya vadesinden itibaren 90 günden fazla sürede ödenmemesi , anapara veya faizin yeni kredi ile finanse edilmesi, hesap limitinin 90 günden fazla sürekli olarak aşılması durumunda temerrüde düşmektedir.

Diğer ticari krediler ; iskonto istira gibi diğer ticari krediler anapara ve faizin ödenmesi gereken tarihten itibaren 90 günden fazla bir sürede ödenmemesi durumunda temerrüde düşerler.

Gayrınakdi krediler ; tazmin ya da nakde dönüştükleri tarihten itibaren 90 günden fazla sürede ödenmezlerse temerrüde düşerler.

Tüketici kredileri ; bir taksidin ödenmesi gereken tarihten itibaren 90 günden fazla sürede ödenmemesi durumunda kredinin tamamı temerrüde düşer.

Kredili mevduat hesapları ; anaparası , faizler aylık olarak ödendiği sürece 1 yıl sonra geri alınmaktadır. Bu nedenle bu krediler 1.yılı izleyen 91.günde ödenmemeleri durumunda temerrüde düşmüş sayılır.

Kredi kartları ; hesap özetlerinde belirtilen son ödeme tarihinden itibaren 91.günde ödenmezlerse temerrüde düşmüş sayılırlar.

Kredinin temerrüde düşmesi ile alacağın muaccel hale gelmesi birbirinden farklı konulardır. Riskin alacağa dönüşmesi , başka bir ifade ile temerrüt , karşılık kararnamesinin getirdiği bir zorunluluk ve idari bir karardır. Alacağın muaccel hale gelmesi ise bankanın müşterisine kullandırdığı krediyi hukuken ne zaman geri isteyebileceğini tayin eden bir kavramdır. Bankanın verdiği nakdi ve gayrınakdi krediyi hukuken geri talep etme hakkının dogmasına “alacağın muaccel hale gelmesi” denir , “riskin alacağa dönüşmesi” daha ziyade kararname ile düzenlenmiş

bir intikal ettirme olayı iken alacağın muaccel hale gelmesi bankaya alacağını talep etme hakkını veren hukuki bir olgudur. Örneğin ; borçlu cari hesaplarda dönem sonu faizinin 3 ay içerisinde tahsil edilememesi krediyi temerrüde düşürür ancak muaccel hale getirmez. Borçlu cari hesaplar usulüne uygun olarak sonlandırılmadığı takdirde cari hesap mukavelesi hükümleri dikkate alınır. Türk Ticaret Kanunu'nun 96.maddesine göre cari hesaplar ; kararlaştırılan müddetin bitmesi , bir müddet kararlaştırılmadığı takdirde taraflardan birinin feshi ihbar etmesi , taraflardan birinin iflas etmesi durumlarında son bulur.

Yukarıda değinilen hüküm göz önüne alındığında , bankanın bir cari hesaptan doğan alacağının tasfiyesini yani bakiyenin tarafına ödenmesini talep etmesi veya cari hesaptaki ödenmeyen bakiyeden dolayı kanuni takibe geçmesi kesin ve açık olarak cari hesabın sona erdirilmesi ya da uygulamadaki yaygın terimle kat'edilip borçluya ihtar çekilmesi koşuluna bağlıdır. Borçlu cari hesapların muaccel kılınması genellikle diğer kredi türlerinden farklı bir şekilde tamamen bankanın elindedir.

Bankacılıkta asıl hedef krediler batık hale gelmeden , takip aşamasında nasıl rehabilite edileceğinin tespit edilmesidir. Bu konudaki en ilginç örneklerden bir tanesi Malezya'da yaşanmıştır (www.emd.org.tr/ekonom/eko18.htm). Türkiye ile benzer sorunlar yasayan Malezya'da iç ve dış talep düşüşü reel sektörü vurmuş, kredilerde hızlı yavaşlama ve takipteki kredilerde artış yaşanmıştır. Bunun üzerine hükümetten bağımsız bir "Kurumsal Borç Yeniden Yapılandırma Komitesi" oluşturuldu. Dokuz kişilik komitede bankacılar, şirketi yöneticileri ve Maliye Bakanlığı temsil edilmiştir.

Kredilendirme sürecinin yasal takip ile son bulmasına tek alternatif 2000 yılı sonunda ülkemizde yaşanan ve tüm sektörleri etkileyerek çıkmaza sürükleyen

krizden alternatif çıkış yolu olarak üretilen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı , başka bir ifadeyle İstanbul Yaklaşımı'dır.

3.12.2 Finansal Yeniden Yapılandırma Programı

Ülkemizde 2000 yılının sonlarında başlayan ve 2001 yılı genelinde kendini gösteren ekonomik kriz bütün kesimleri etkisi altına almıştır. Bu ortam içerisinde bir sivil inisiyatif örneği olarak Türkiye Bankalar Birliği tarafından oluşturulan “İstanbul Yaklaşımı” gerek çalışma prensipleri , gerekse ortaya koyduğu uzlaşa ve müzakere ahlaki açısından ülkemizin zengin deneyimlerinden biri olmaya adaydır.

Bir dizi ekonomik kriz ,2000 yılı sonlarından başlayarak 2001 yılının başına gelindiğinde finans sektörü ve reel kesimi olumsuz yönde etkilemiş , ülkemiz ekonomisini büyük bir darboğaza sokmuştur. 2001 yılında gayrisafi milli hasıla (GSMH) % 9,5 gerilemiş , aynı yılda özel imalat sanayisi kapasite kullanım oranı Mart ayında en düşük % 62 seviyesine inmiştir (www.tbb.org.tr/turkce/mevzuat/istanbulyaklasimideneyimi,). Daralan iç talep firmaları önemli oranda işçi çıkarmaya zorlamış , bunun sonucu olarak işsizlik aynı yılda 2,3 milyona ulaşarak toplam iş gücünün % 10,6'sını oluşturmuştur. Kriz yatırım ortamını da olumsuz etkileyerek sabit sermaye yatırımlarının reel anlamda % 35 gerilemesine neden olmuştur. Ekonomide yaşanan kötü gidiş bankacılık sektörünü de olumsuz etkilemiş ,toplam kredilerin mevduatlara oranı % 52'den % 36 seviyesine gerilemiştir. Bu olumsuz gelişmelere paralel olarak şirketler bankalara olan borçlarını geri ödemede sorunlar yaşamaya başlamış , bankacılık sektörünün geri dönmeyen kredi stoku giderek artmıştır.

Nitekim 2000 yılı sonu itibariyle % 10,2 olan tasfiye olunacak alacakların kredilere oranı 2001 yılı sonunda % 17 seviyelerine yükselmiştir. Krizin ekonomideki etkilerini hafifletmek ve ekonomideki büyümeyi tekrar sağlayarak sürekli kılmak için acil olarak kapsamlı bir kurumsal sektör yeniden yapılandırma programının uygulanması gereği doğmuştur (Erdoğan,2002:137).

İngiltere Merkez Bankası tarafından uygulanan ve 1990'ların basında yaşanan durgunluk döneminin atlatılmasında çok etkili olan , birçok şirketin varlığını sürdürmesini sağlayan Londra Yaklaşımı'nın türevi olan ve yasal dayanağını 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı konularda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"dan alan Finansal Yeniden Yapılandırma Programı , diğer bir deyişle İstanbul Yaklaşımı , ekonomiye katma değer yarattığına inanılan ve finansal darboğaz yaşayan üretici firmaların fon yaratma kabiliyetleri de dikkate alınarak alacaklı kuruluşlarca uygun görülecek makul bir süreç içerisinde ve makul koşullarla , gerek katma değer yaratmaya devam etmeleri , gerekse öngörülen süreç içerisinde mali kesime olan geri ödeme yükümlülüklerini yerine getirebilmelerine olanak sağlanması olarak tanımlanmaktadır (TBB Sayı:41,2002:13). Ekonomide yaşanan olumsuzluklar paralelinde İstanbul Yaklaşımı'nın uygulamaya alınmasının nedenleri arasında , şirket iflaslarının önlenmesinin yanı sıra grup firmalara kredi tahsis eden banka ve diğer yetkili finans kurumlarının bilançolarındaki bozulmanın önüne geçilmesi de sayılabilir. Zira; tahsil edilemeyeceği kesinleşen krediler "donuk krediler" grubunda takip edileceğinden hem karşılık ayrılması kaçınılmaz olacak hem de bankanın kredi portföyünün kalitesi gerileyecektir.

3.13 Genel Kredi Karşılığı

Genel kredi karşılığı henüz geri ödenmesinde bir sorun beklenmeyen krediler için bu kredilerin toplam tutarı üzerinden mevzuatla belirlenen oranda bankacılık sektöründe verilen kredilerin bir kısmının dönmeme riskinden hareketle ayrılmaktadır. Zararın oluştuğu bilindiğinde hangi krediden oluştuğu bilinmiyorsa Genel karşılıklar oluşturulur.

Genel karşılıkların belirlenmesinde geçmiş deneyimler ve kredi politikasındaki değişimler portföyün yapısı ve hacmi en son belirlenmiş verimsizleşmiş kredilerin önemi miktarı ve kredi yoğunlukları gibi değerlendirme tarihindeki ekonomik ve diğer olaylar hesaba katılır (<http://www.carsambatso.org.tr/BASEL.PDF>. Erişim Tarihi:31.01.2012).

Bankaların aktif kalitesini ölçmek için bir çok rasyo kullanılır. Bu rasyolardan genel karşılıkların problemlili kredilere bölünmesiyle elde edilen rasyo kredi karşılık gücünü gösterir. Aktifteki kredilerin getirileri de kalite yaklaşımı açısından önemlidir. Buradaki risk, belli aktifin yada bir grup aktifin gelecekteki beklenen değerinin düşmesidir.

Bazı rasyolar:

Getirili Oran = $\frac{\text{Toplam Getirili Aktif}}{\text{Toplam Aktif}}$

Krediler Oranı = $\frac{\text{Toplam Kredi}}{\text{Toplam Aktif}}$

Karşılık Oranı = $\frac{\text{Problemlili Kredi Karşılığı}}{\text{Toplam Krediler}}$

Kredi Karşılık Gücü = $\frac{\text{Problemlili Kredi karşılığı}}{\text{Problemlili Kredi}}$

(Babuşçu, 1997:84).

3.14 Kredi Karşılığı Ayırmanın Etkileri

Bankacılık mevzuatı bakımından karşılıkların en önde gelen amacı bankacılık sisteminin istikrarlı bir şekilde güven içinde çalışmasını temin etmektedir. Karşılıkların diğer amacı bankaların sabit varlıkları gibi algılanan kredi ve alacakların gerçek tutarları ile değerlendirilmesine imkan vermek, değerinde herhangi bir aşınma olmuş ise bunu ortaya koyarak sistem katılımcılarına doğru bilgi akışını temin etmek ve katılımcıların sistemi denetlemesine yardımcı olmaktadır (Taş,2000:81).

Krediler için karşılık ayırmanın kurum üzerindeki etkilerini ve meydana getirdiği sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

- Karşılıklar, bankaların muhasebe kayıtlarında üç aylık hesap özetlerinde ve bilançolarında yer alacak, ayrılan karşılık nispetinde bankaların kar payı miktarı sınırlandırılmış olacak.
- Ayrılan Karşılık nispetinde kaynak bünyede kalacağından bankaların mali bünyesi oluşabilecek zararlara karşı güçlü ve hazırlıklı olacaktır.
- Ayrılan karşılıkların bankanın öz kaynaklar arasında yer alması söz konusu olmayacak; bu nedenle öz kaynağa bağlı sınırlamaları içeren verebileceği kredi Bankalar kanununun 54,56,57, maddesinde tutarında artışa yol açmayarak risk artışına neden olmayacaktır.
- Ayrılan karşılık bankanın bilançosunu zararlarla kapanmasına da yol açabilecektir. Bu durumda bankanın öz kaynakları da

düşecek,bundan özkaynağa bağlı sınırlamaları olan ;bankanın verebileceği kredi,edinebileceği iştirak ve iktisap edebileceği gayrimenkullerin tutarları negatif yönde etkilenir

- Muhasebe uygulamaları yönünden Genel kredi karşılıkları olağan üstü yedek akçelere benzetilir.
- Bankalar kanunu kapsamındaki düzenlemede bir krediye karşılık ayrılması hukuksal açıdan o kredinin zarar niteliği kazandığı anlamına gelmez,onun likiditesini kaybettiği ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde kullanılmayacağı demektir (Taş,2000:82).

3.15 Merkez Bankasının Etkinliği

Daha önceki bölümlerde merkez bankası etkinliği ile para politikasının etkinliğinin yakından ilgili olduğundan söz edilmişti. Etkin bir merkez bankası, aktarım mekanizmasının işleyen ve kontrol edilebilir olduğu durumda etkin bir para politikasıyla doğrudan ilişkilidir. Eğer aktarım mekanizması sağlıklı bir şekilde çalışıyorsa para politikası da arzu edilen sonuçlara ulaşmada daha etkili olacak ve böylece politika otoritesi olan merkez bankasının ekonomideki etkinliği sağlanmış olacaktır(<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/per/egitim.pdf>.Erişim Tarihi:18.04.2012).

Diğer taraftan para politikasının etkinliği de merkez bankasının etkinliğine bağlıdır. Merkez bankası seçilen hedeflere ulaşmada kararlı ve ideal manada bağımsız olursa para politikasını yönetmede daha etkili olacaktır.

Merkez bankasının etkinliğinin bağlı olduğu şartlardan biri bağımsız olmasıdır. Ampirik çalışmalar, bağımsızlık ile enflasyon arasında negatif yönlü bir ilişkiye

dikkat çekmektedir. Bu ilişkisi gelişmiş ülkelerde anlamlıdır. Ancak daha az gelişmiş ülkelerde ise merkez bankasının etkinlik kriteri olarak bakılan enflasyon oranları arasında aynı derecede anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum enflasyon olgusunun çok fazla değişkenden etkilenen yapısından kaynaklanmaktadır.

Enflasyonun düşürülmesi aynı anda pek çok alanda doğru politikaların uygulanmasıyla ilgilidir. Bu sebeple bağımsızlık tek başına enflasyonun düşürülmesini garanti etmeyecektir. Ancak önemli faktörlerden biridir.

Bağımsızlık ile işsizlik ve büyüme arasında da doğrudan bir ilişki bulunamamıştır. Ancak enflasyon için söylenenler bunlar için de geçerlidir. Sonuçta ekonomi politikası sadece merkez bankasının elindeki para politikasına bağlı değildir. Pek çok aktör ve bunların kararları bir bütün olarak ekonomiyi etkilemektedir. Bu sebeple bağımsızlık “olmasa da olur” diyerek vazgeçilebilecek bir kavram değildir.

3.16 Kredilendirme ve Basel İlişkisi

Basel II bankacılık düzenlemeleri, Uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlement -BIS) bünyesinde oluşturulan Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision) tarafından uluslararası bankacılık standartları olarak düzenlenmiştir. BIS bünyesinde bulunan Basel Komitesi 1975 yılında G-10 ülkeleri tarafından oluşturulmuştur. Komite, üye ülkeler arasında denetim konularında işbirliğine olanak sağlayacak bir forum oluşturarak, uluslararası bir denetim sisteminin geliştirilmesi ve bankacılık denetim

kalitesinin artırılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaçla, bankacılık sektöründe risk yönetiminin içeriğini yeniden tanımlamakta, mevcut bankacılık piyasa disiplini geliştirerek, bankaların sermaye yeterliliğinin etkinliğini artırmayı sağlayacak düzenlemeler getirmektedir. Bu düzenlemeler yoluyla bankacılık sisteminin yapısının sağlamlaştırılmasının esasında global ekonomideki finansal istikrarı da artıracığı düşünülmektedir (Türker Makalesi,2007:4).

Son yıllarda dünya finans sisteminde yaşanan istikrarsızlıklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal sektörlerinin sağlıklı yapılanması gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır.Küreselleşme ve finansal piyasaların entegrasyonu sonucu risk hacimleri oldukça artmış,karmaşık birçok ürün ortaya çıkmış ve riskin alınıp satıldığı piyasalar hızla büyümüştür.Neticede 30 yılda 150 üzeri kriz yaşanmıştır (Garanti Bankası Risk Yönetim Müdürlüğü,2006:3).

Basel Komitesi tarafından 1988 de yayınlanan “basel-1 standartları” ile bankaların uymaları gereken çalışma kriterleri belirlenmiş ve bankaların krizlere karşı dayanıklılığını arttırmak üzere,banka sermayelerinin ,riskli aktiflere oranının yüzde 8 den az olamayacağını ifade eden sermaye yeterlilik rasyosu getirilmiştir.Zamanla mali piyasaların,daha da gelişmesi ve işlemlerin karmaşıklaşması sonucu BASEL-1 kriterlerinin yetersiz kaldığı görülmüş ve yeni standartlar için çalışma başlatılmıştır.(TBB,yayın no:238,2005:7)

Basel-2- sermaye yeterliliği rasyosu:

Banka sermaye katsayısı(minimum %8)=Toplam Sermaye/Risk Ağırlıklı Aktifler

- Risk Ağırlıklı Aktif: Piyasa Riski,Kredi Riski,Operasyonel Risk

Piyasa Riski (Kısmen değişti)

Kredi Riski (Büyük ölçüde değişti)

Operasyonel Risk (Yeni eklendi)

Basel 2 ilk etapta ,risklerin daha duyarlı ölçülmesi her bankanın risk profilinin ayrı ayrı belirlenmesi banka üst yönetimine düşen sorumlulukların artırılması ve finansla tabloların bankanın gerçek durumunu en iyi biçimde yansıtacak şekilde açıklaması suretiyle finans sektörünün oyuncularını arasında rekabetçi,sağlam istikrarlı bir sektör oluşması hedeflenmektedir (Yayla vd.,2005:5). Basel 2 26.*6.2004 tarihli yeni sermaye uzlaşısına dayalı risk yönetimi ilkelerinden oluşur.

Tablo 8:Basel-2 risk yönetimi ilkeleri(Türkiye İş Bankası Risk Yönetim Müdürlüğü-78.Yayın,2004:19-20).

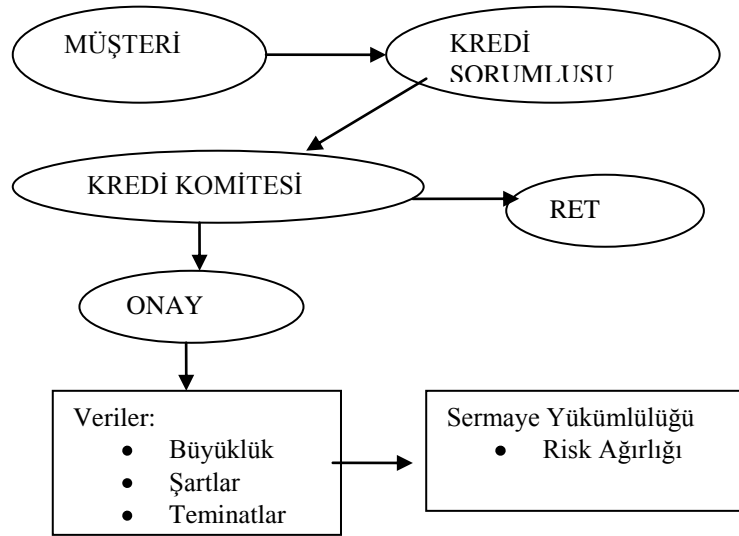
Asgari Yeterliliği	Denetim Otoritesinin Gözden Geçirilmesi	Piyasa Disiplini
1.Kredi Riski 2.Operasyonel Risk 3.Risk azaltma 4.Teminat	1.Sermaye yeterliliği ve risk yönetim süreçleri 2.Sermaye karşılığı düzeyi 3.Sermayenin seviyesinin izlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması	1.Risk yönetimi yaklaşımı 2.Sermaye seviyesi 3.Risk ve işkollarına göre sermaye analizi

Bankaların kredi kullandırırken geçmiş döneme göre daha fazla riske duyarlı olmalarını sağlayan Basel-2 Türkiye’de Ocak 2008’de yürürlüğe girmesi beklenmekteydi.Ancak BDDK’nın 23.7.2007 tarihli açıklamasına göre,Türk Ticaret Kanunu tasarısının yasalaşmaması ve reel sektörü yani KOBİ’lerin derecelendirme uygulamalarını erteleme yönündeki talepleriyle 2009 yılı başlarına ertelendi (www.bddk.org.tr/turkce/Basin_Aciklamaları/349623_07_2007.pdf).

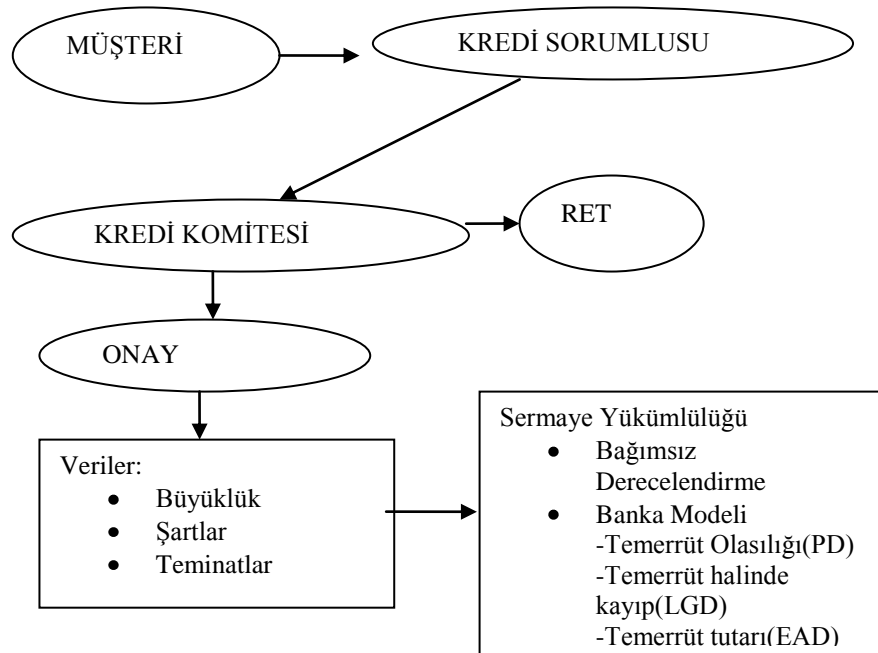
Türkiye’de standart yöntem yaklaşımı ile uygulamaya başlanacak düzenleme, özünde bankaların etkin risk yönetimi uygulamasını ve uluslar arası piyasalarda daha güvenli faaliyet yürütmesini sağlar.Bankaların,Kredilendirme,teminatlandırma ve fiyatlandırma davranışlarında değişimin yolunu açıklar.Bu yeni yapılanmada

piyasa disiplini ve şeffaflığa verilen önem bankalar arası rekabeti de artıracaktır. Türk bankacılık sisteminde uygulamaya konulan Basel-2, bankacılık sisteminin kırılabilirliğini geliştirmiş risk yönetimi ilkeleri ışığında azaltacak, riske hassasiyeti artıracak ve sermayenin çok daha etkin kullanımını sağlayacaktır (Aklın ve Okay, 2008:28).

Şekil-4 :Basel 1-de kredilendirme süreci

Şekil 5-Basel-2 de Kredilendirme Süreci

Kaynak: (Çabukel, 2007:25-26).

Risk Unsurları: Düzenlemeye göre İDD yaklaşımını hesaplamaya yönelik olarak aşağıdaki risk bileşenleri oluşturulmuştur;

- Temerrüt olasılığı (Probability of Default- PD)
- Temerrüt halinde kayıp (Loss Given Default- LGD)
- Temerrüt anındaki bakiye (Exposure at Default- EAD)
- Efektif vade (M)

Belirlenmiş bu bileşenlerin özelliklerine baktığımızda, temerrüde düşme olasılığı daha çok borçlunun kriterlerine göre alacağını geri ödememe olasılığının hesaplanmasını içermektedir. Diğer bileşenler ise daha çok alacakla bağlantılı hesaplanmaktadır. Bu bileşenlerde alacağın özellikleri dikkate alınarak temerrüt halinde ne kadarlık bir alacak bakiyesinin tahsil edilemeyeceği, temerrüt halinde ne kadarlık bir bakiye olacağı, vadeye kadar sürenin etkilerinin tahmini olarak hesaplanmasını hedeflemektedir. İDD sistemi içinde iki farklı hesaplama yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlar; Temel Yaklaşım ve Gelişmiş Yaklaşım'dır. İkisi arasındaki farkı hesaplamada kullanılan düzenekte yer alan ve yukarıda sayılmış olan bileşenlerin, düzenleyici otorite ve banka arasında belirlenme düzeyindeki farklılık oluşturmaktadır. Temel Yaklaşım'da bankalar sadece PD hesaplayacaklardır. Kalan risk bileşenleri Ulusal Denetim Otoriteleri tarafından sağlanacaktır. Gelişmiş Yaklaşım'da ise bankalar tüm risk unsurlarını (PD, LGD, EAD ve M) kendileri hesaplayacaklardır. Basel 1 teminat odaklı-Basel 2 risk odaklıdır (<http://www.carsambatso.org.tr/BASEL.PDF> Erişim Tarihi:12.11.2011).

3.16.1 Denetim Otoritesinin Gözden Geçirme Sürecinin Prensipleri

1 no'lu prensip gereği; “Bankaların, risk profilleri ile ilişkili bütünleşik bir sermaye yeterliliği değerlendirme süreci ile sermaye seviyelerinin korunmasına yönelik stratejileri bulunmalıdır” (BDDK, 2004:217).

Bankalar, belirlenen içsel sermaye hedeflerinin sağlam temellere ve gerekçelere dayandığı ve bu hedeflerin kapsamlı risk profilleri ve mevcut faaliyet çevreleri ile tutarlı olduğunu kanıtlamalıdır.

Banka yönetimi sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi esnasında bankanın faaliyette bulunduğu ekonomik konjonktür konusunda dikkatli olmalıdır. Bankayı olumsuz bir şekilde etkileyebilecek muhtemel olayları veya piyasa koşullarındaki muhtemel değişimleri tanımlayan, kötü ve şiddetli koşulları gösteren ve geleceğe dönük olan stres testleri yapılmalıdır.

Bankaların içsel sermaye değerlendirme sürecinin temel özellikleri şunlardan oluşmaktadır :

- Yönetim kurulunun ve üst düzey yönetiminin gözetimi ve denetimi,
- Sağlam ve güvenilir sermaye değerlendirmesi,
- Risklerin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi,
- İzleme ve raporlama,
- İç kontrol sistemi tarafından kontrolden geçirilmesi (BDDK, 2004:218).

Yönetim kurulu ve üst yönetimin gözetimi; banka yönetimi, bankanın aldığı risklerin niteliği ve seviyesi konusunda ve bu risklerin bankanın yeterli sermaye düzeyi ile nasıl bir ilişkisi olduğu konusunda bilgi ve bilinç sahibi olmakla sorumludur. Banka yönetimi, ayrıca, risk yönetimi sürecinin formal yapısının ve

gelişmişlik düzeyinin bankanın risk profili ve iş planı ile uygunluğunun sağlanmasından sorumludur.

Bankanın mevcut ve gelecekteki sermaye gereksinimlerinin stratejik amaçları ile birlikte analiz edilmesi, stratejik planlama sürecinin olmazsa olmaz unsurlarındandır. Stratejik plan, açık bir şekilde bankanın sermaye gereksinimlerini, beklenen sermaye maliyetlerini, istenilen sermaye seviyesini ve harici sermaye kaynaklarının ana hatlarını göstermelidir. Üst düzey yönetim ve yönetim kurulu, sermaye planlamasını istenilen stratejik hedeflerin elde edilebilmesinde kritik öneme sahip bir unsur olarak görmelidir.

Yönetim Kurulu, bankanın risk alma kapasitesinin (risk tolerans düzeyi) belirlenmesinden sorumludur. Yönetim kurulu banka yönetiminin, muhtelif risklerin değerlendirilebilmesi için gerekli bir yapıyı tesis etmesini, bankanın sermaye düzeyini risklerle ilişkilendirecek bir sistem geliştirmesini ve bankanın içsel politikalara uygun hareket edilip edilmediğinin izlenmesi amacıyla bir yöntem tesis etmesini sağlamalıdır. Yönetim kurulunun, sağlam iç kontrol ve yazılı politika ve prosedürler benimsemesi ve bunları desteklemesi ile yönetimin bunları tüm banka organizasyonuna etkili bir şekilde iletmesini sağlaması aynı şekilde önemlidir (Babuşçu,1997:288).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

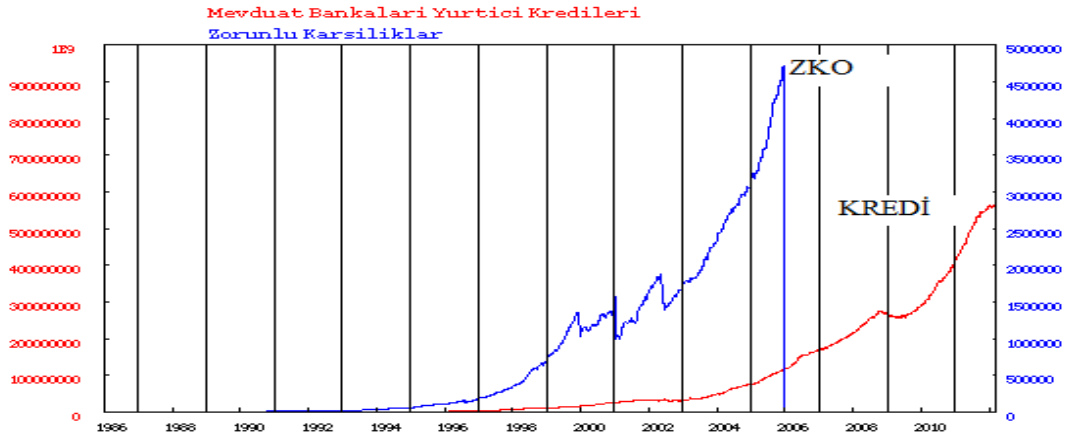
4.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Kesintisiz olarak zorunlu karşılık ayıran tek banka tipi mevduat bankalarıdır.Yatırım bankaları 2005'ten itibaren zorunlu karşılık ayırmaktadır.Bu nedenle mevduat bankalarının zorunlu karşılık ayırımı incelenmiştir.Merkez Bankasının bir para politikası olarak kullandığı zorunlu karşılık ayırmak için kullanılan oran ile bankaların arz ettiği kredi hacminin ne yönde değiştiği bunun piyasaya ne şekilde yansıdığı araştırılmıştır.

Literatür de Bernanke ve Blinder(1992),Kashyap ve Stein (2000),Cengiz ve Duman (2008)).Diğer taraftan para çarpanı mekanizması ile zorunlu karşılıkların kullanımı arasındaki ilişki Carpenter ve Demiralp (2007)'de ve Demiralp (2008)'de Amerika ve Türkiye uygulamaları üzerinden incelenmiştir.

4.2 ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Kesintisiz olarak zorunlu karşılık ayıran tek banka tipi mevduat bankalarıdır.Yatırım bankaları 2005'ten itibaren zorunlu karşılık ayırmaktadır.Bu nedenle mevduat bankalarının zorunlu karşılık ayırımı incelenmiştir. Piyasaların dengeye ulaştığı ;ticaretin artması ve küreselleşmenin başlamasıyla ve ihracat gelirlerinin artmasıyla ,kredi arzını arttırmaya yönelik bankalar özellikle ticaretin yoğunlaşmasıyla 1986 yılından itibaren kendini göstermiştir.Araştırmanın evrenini,1986-2011 yılları arasında ayrılan mevduat bankalarının zorunlu karşılıkları ve mevduat bankalarının kredi hacimleri oluşturmaktadır.Banka bilanço kalemlerinden alınan veriler aylık olarak kullanılmıştır.

Grafik 3.1 Zorunlu karşılıklar kredi hacmi yıllara göre gelişimi

Grafik 3.1'te Zorunlu Karşılıklar ile Mevduat Kredilerinin 1986-2011 yılları arasındaki değişimleri gösterilmektedir.

4.3 ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Piyasalardaki para arzını ve talebini ayarlamayı amaçlayan Merkez Bankası zorunlu karşılık politikasını piyasadaki para arz ve talebini ayarlamak için kullanmaktadır. Kredi miktarını etkileyen bu politikanın tüm arza etki etmesi piyasaları hem durgunlaştırmakta hem de arzı azalttığı için faizleri yükseltmektedir. Bu araştırma da politikanın kredi hacmine etki ettiği hipotezi kurulmuştur. Aynı zamanda kredi hacminin de oranı arttırdığı ya da piyasanın desteklenmesi amacıyla azalttığı, faizlerin bu şekilde kontrol edilmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Fakat zorunlu karşılık ayrılması faiz politikası olarak değil miktar etkisi dolayısıyla maliyet etkisi yaratmak için kullanılmalıdır. Arz edilen kredilerin geri dönüşü olmadığı durumda bankanın sağlam durabilmesi ayırdığı karşılıkların fazlalığına bağlı olmaktadır. Diğer yandan Merkez Bankasından borçlanarak yüksek faiz maliyetine maruz kalacaktır. Ayrılan zorunlu karşılıklar banka bilançosunun aktifinde durduğu için herhangi bir kriz durumunda bankanın batma riskini önler; bu sayede de piyasanın risk arz etmesi durumunda riski azaltmaktadır.

4.4 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yapılmasında veri toplama tekniklerinden biri olan yazılı kaynaklar istatistik sonuçları ve raporlar kullanılmıştır. Uygulamaya geçmeden önce araştırmanın örnekleme en iyi temsil edecek olan örnek kütlesi belirlenmiştir. Araştırmanın ana kütlesi 1986-2011 yılları arasında aylık 312 adet veri olarak belirlenmiştir.

Uygulama sırasında Birim kök testi, Nedensellik Analizi, Regresyon ve Korelasyon Analizleri SPSS.20 ve Eviews.6 istatistik programları yardımıyla yapılmış ve yorumlara yer verilmiştir.

4.5 ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

4.5.1 BİRİM KÖK TESTİ:

Birim kök testleri genel olarak, zaman serilerinde durağanlığın sınanması için kullanılan testlerdir. Serinin birim köke sahip olması, durağan olmadığının işaretidir. Zaman serisinde birim kökün varlığının sınanmasında sıkça kullanılan Dickey-Fuller (DF), Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testleri kullanılır.

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF):

Otoregresif bir modelde yer alan hata terimi otokorelasyona yani ardışık bağımlılığa sahipse DF testi etkin bir test olmamaktadır. Bu sorunu gidermek amacıyla DF testi yerine Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi önerilmektedir. Hata terimlerinin otokorelasyona sahip olması durumunda, zaman serisinin gecikmeli değerleri yardımıyla otokorelasyon ortadan kaldırılabilir. Dickey-Fuller, modelde yer alan bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini bağımsız

değişken olarak modele alan farklı bir yöntem geliştirmiştir. Söz konusu gecikme sayısı ise genellikle Akaike ve Schwarz bilgi kriterlerine göre belirlenebilmektedir.

Bu çalışmada Akaike kriterinde incelenmektedir.

H_0 : Birim kök vardır, seri durağan değildir.

H_1 : Birim kök yoktur, seri durağandır.

H_0 : Zorunlu Karşılıklar fark alınmamış birim köke sahiptir. Dışsal Değişken yoktur.(Sadece zaman kullanılmıştır.) Gecikme Uzunluğu:6 (Maksimum Gecikme Uzunluğu:15)		
		T-İstatistiği
		Olasılık*
Genişletilmiş Dickey Fuller Test İstatistiği		1.583629
Tablo Kritik Değerleri	%1 Hata	-2,572667
	%5 Hata	-1.941867
	%10 Hata	-1.616004

MacKinnon(1996) Tablo-9:Zorunlu Karşılığın birim kök testidir.

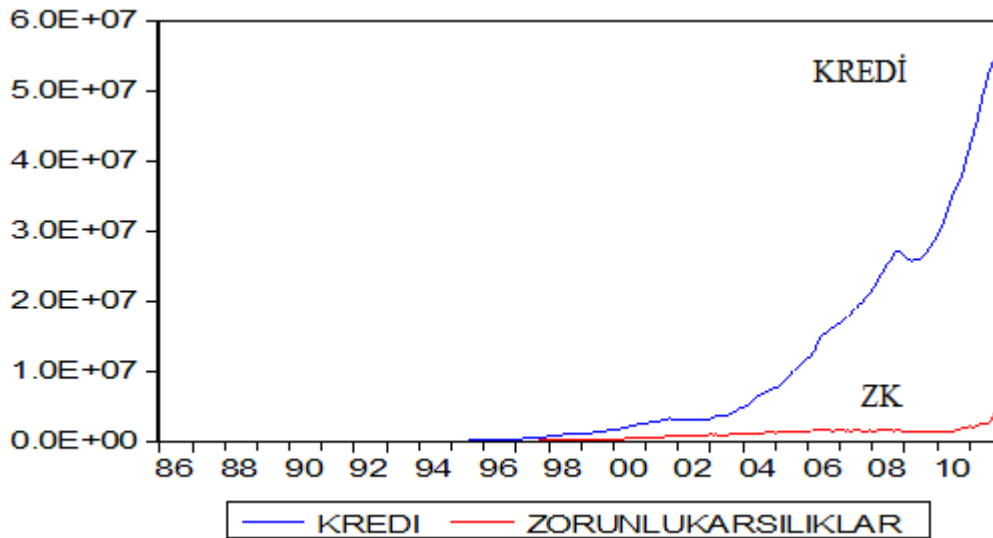
0.05 anlamlılık düzeyinde sabitsiz ve trendsiz kritik değeri (-1.941867)

H_0 : Kredi Hacmi fark alınmamış birim köke sahiptir. Dışsal Değişken yoktur.(Sadece zaman kullanılmıştır.) Gecikme Uzunluğu:1 (Maksimum Gecikme Uzunluğu:15)		
		T-İstatistiği
		Olasılık*
Genişletilmiş Dickey Fuller Test İstatistiği		5.014009
Tablo Kritik Değerleri	%1 Hata	-2,572443
	%5 Hata	-1.941850
	%10 Hata	-1.616015

MacKinnon(1996) Tablo-10:Kredi miktarlarının birim kök testidir.

0.05 anlamlılık düzeyinde sabitsiz ve trendsiz kritik değeri (-1.941850)

Tablo 9 ve 10'da hesaplanan t değerlerinin tablo değerinden büyük olduğu görülmektedir. Bu durumda H_0 hipotezi kabul edilir. Böylece birim kökün olduğu ve durağanlığın sağlanmadığı sonucuna ulaşılır. Durağan olmayan serilere Granger Nedensellik Testi uygulanmadığından serileri durağanlaştırmak için fark alma dönüşümleri uygulanmıştır. Birinci fark alma işlemi gerçekleştirilerek ADF testi her iki seriye tekrar uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre farkı alınmış kredi hacmi serisinin durağan olduğu, ancak birinci farkı alınmış zorunlu karşılıklar serisinin durağan olmadığı sonucu elde edilmiştir. GNT uygulanabilmesi için serilerin uzunluklarının aynı ve durağan olmaları gerekmektedir. Bu nedenle para arzı serisi birinci farkta durağan olmadığından, her iki serinin ikinci farkları alınarak durağan serilere ulaşılmıştır.

Grafik 4.1: 1986-2011 Döneminde Kredi Miktarı ve Zorunlu Karşılık Grafiği

Grafik 4.1 incelendiğinde, Kredi(C_t) ile Zorunlu Karşılıklar (Z_t) zamana göre izlediği yolun benzer olduğu görülmektedir. Kredi Miktarı ile zaman ve zorunlu

karşılık ile zaman arasında ise parabolik bir ilişkinin varlığından bahsedilebilmektedir.

Kredi(Ct) ile Zorunlu Karşılıklar (Zt) Nedensellik Analizi'nin uygulanabilmesi için gerekli olan serilerin durağan olma koşulu, Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi ile araştırılmıştır.

Eğer hesaplanan test istatistiği, tablo değerinden küçükse sıfır hipotezi reddedilecek ele alınan zaman serisinin durağan olduğu sonucuna varılacaktır. Bu gerçekleşmezse, serinin durağan olmadığı sonucuna varılır ve durağanlık sağlanıncaya kadar fark alınır.

H ₀ : Zorunlu Karşılıklar 2.farkı birim köke sahiptir.			
Dışsal Değişken yoktur.(Sadece zaman kullanılmıştır.)			
Gecikme Uzunluğu:4 (Maksimum Gecikme Uzunluğu:15)			
		T-İstatistiği	Olasılık*
Genişletilmiş Dickey Fuller Test İstatistiği		-15.00786	0,0000
Tablo Kritik Değerleri	%1 Hata	-2,57266	
	%5 Hata	-1.941867	
	%10 Hata	-1.616004	

0.05 anlamlılık düzeyinde sabitsiz ve trendsiz kritik değeri (-1.941867)

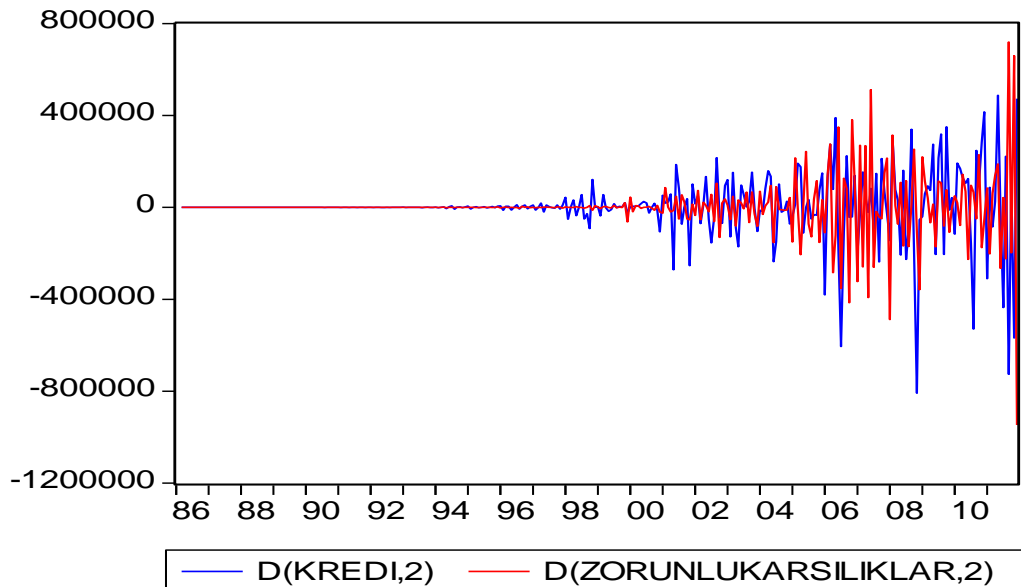
Tablo-11: 2.farkları alınmış birim kök testi

H₀ hipotezi reddedilir.t değeri %5 hata oranında -1.941867 değerinden küçüktür.

H ₀ : Kredi Hacmi 2.farkı birim köke sahiptir.			
Dışsal Değişken yoktur.(Sadece zaman kullanılmıştır.)			
Gecikme Uzunluğu:8 (Maksimum Gecikme Uzunluğu:15)			
		T-İstatistiği	Olasılık*
Genişletilmiş Dickey Fuller Test İstatistiği		-7.096670	0,0000
Tablo Kritik Değerleri	%1 Hata	-2,572667	
	%5 Hata	-1.941881	
	%10 Hata	-1.615995	

0.05 anlamlılık düzeyinde sabitsiz ve trendsiz kritik değeri (-1.941181)

t değerlerinin tablo değerinden küçük olduğu görülmektedir .Bu durumda H₀ hipotezi reddedilir. Böylece birim kökün olmadığı ve durağanlığın sağlandığı sonucuna ulaşılır.

Grafik 5.1: İkinci Farkları Alınmış Kredi ve Zorunlu Karşılık Zaman Serileri Grafiği

Grafik incelendiğinde, Zorunlu Karşılıklar ve Kredi Miktarının zamana bağlı olarak durağan oldukları gözlenmektedir. Bu sonuç kesin olarak iki değişken arasındaki

nedenselliğin varlığına işaret etmemektedir. Ancak nedensellik analizinin uygulanabilmesi için gerekli olan durağanlık koşulu sağlanmıştır. GNT ile elde edilen sonuçlar ve yorumlar aşağıda verilmektedir. Enflasyon karşısında TL'nin değer kaybetmesi ve belli bir yıldan sonra kredi arzın artması sebebiyle grafik 1996 yılından itibaren canlanmıştır.

4.5.2 NEDENSELLİK TESTİ:

İstatistiksel olarak nedenselliği basit bir biçimde, bir zaman serisi değişkeninin gelecekteki tahmini değerlerinin, kendisinin ya da ilişkili başka bir zaman serisi değişkeninin geçmiş dönem değerlerinden etkilenecek şekilde elde edilmesi olarak tanımlamak mümkündür.

Ekonomik değişkenler birbirleriyle bağlantılı olduğu için hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğunu belirlemek iktisat teorisinde çok tartışılan konular arasındadır. Zamana bağlı seriler arasındaki ilişkilerin yönünü araştırmak amacıyla da Nedensellik Analizi kullanılmaktadır. Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi uygulanmıştır.

Nedensellik analizinin temel koşulu değişkenlerin durağan olmasıdır. İlk olarak değişkenlerin durağanlığa ulaşması sağlanmıştır. Durağan zaman serileri, uzun dönemde çeşitli dalgalanmalar söz konusu olsa da sabit ortalamaya sahiptir. Bununla birlikte, zaman serisinin varyansı da sabit ve sonlu yapıdadır. Serinin ortalama ve varyansının sabit olması durumunda serinin durağan sürece sahip olduğu ifade edilir. Zaman serisinin durağan olması, serinin geçmişe dair çok az bilgi taşıması ya da geçmişten gelen etkiye hemen hiç maruz kalmaması anlamına gelir. Bunun sonucu

olarak da herhangi bir şokun etkisi geçici olacak ve seriler ortalama etrafında hareket edecektir.

$$\mathbf{X}_t = \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} \mathbf{X}_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_{1j} \mathbf{Y}_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (3.1)$$

$$\mathbf{Y}_t = \sum_{i=1}^k \alpha_{2i} \mathbf{X}_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_{2j} \mathbf{X}_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (3.2)$$

Burada k, gecikme uzunluğunu göstermekte olup, ε_{1t} , ε_{2t} ortalaması sıfıra ve sonlu kovaryans matrisine sahip olan bağımsız rassal hata terimleridir. Buna göre;

i) $H_0: \beta_{1j}=0, j=1, 2, \dots, n$, hipotezi reddedilebilirse Y, X'in nedenidir ($\mathbf{Y} \rightarrow \mathbf{X}$)

ii) $H_0: \beta_{2j}=0, j=1, 2, \dots, n$, hipotezi reddedilebilirse X, Y'nin nedenidir ($\mathbf{X} \rightarrow \mathbf{Y}$)

iii) (i) ve (ii) koşulları aynı anda gerçekleşiyorsa, iki yönlü nedensellik ($\mathbf{Y} \leftrightarrow \mathbf{X}$) mevcuttur.

iv) (i) ve (ii) koşullarının her ikisi de gerçekleşmiyorsa, X ve Y değişkenleri birbirinden bağımsızdır.

Seriler durağan değilse bu ilişki sahte bir ilişki olabilir. Durağan olmayan seriler için logaritma alma, fark alma, filtreleme ve trendden arındırma gibi bazı dönüşümler yapılır. Daha sonra durağanlığın sağlanıp sağlanmadığı test edilir. Birim kök testi bu amaçla yaygın olarak kullanılmaktadır. Serinin birim köke sahip olması, durağan olmadığının işaretidir. Örneğin, Y_t zaman serisini bir dönem önceki değeri ile açıklamaya çalışan ve rassal hata terimi ε_t 'yi içeren aşağıda Eşitlik (1.1)'de verilen bir modelde $|\rho| \geq 1$ olması durumu birim kökün varlığını başka bir ifadeyle serinin durağan olmadığını ve varyansının zamanla arttığını göstermektedir.

$$\mathbf{Y}_t = \alpha + \rho \mathbf{Y}_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1.1)$$

Durağanlık söz konusu ise zaman serisi değişkenleri arasındaki nedensel ilişkinin varlığı ve yönü hakkında bilgi veren Granger, Sims ve Haugh gibi farklı nedensellik testleri kullanılabilir. Eğer zaman serileri durağan ise nedensellik olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan en yaygın yöntem Granger Nedensellik Testi'dir.

Standart GNT, iki değişken arasındaki nedensel bir ilişkinin varlığı ve yönünü test etmek için kullanılır.

Örneklem:1986M01 2011M12			
Gecikme Uzunluğu:2			
Tablo.12			
H ₀ Hipotezi	Gözlem Sayısı	F-İstatistiği	Ols.
Zorunlu Karşılıklar Kredi Hacminin Granger nedeni değildir.	308	0,66402	0.5155
Kredi Hacmi Zorunlu karşılıkların Granger Nedeni değildir.		16.2327	2.10 ⁻⁷

Kredi den zorunlu karşılıklara doğru tekyönlü nedensellik vardır.

Zorunlu Karşılıklar,Kredi Hacminin Granger nedeni değildir.

Olasılık değeri:0,5155>0.05 olduğu için hipotez kabul edilir.

P değeri $2.10^{-7} < 0.05$ 'ten olduğu için kredi miktarı zorunlu karşılık miktarının Granger nedeni olduğu, yani Kredi den zorunlu karşılıklara doğru tekyönlü bir nedensellik olduğu gözlenmektedir.Zorunlu Karşılıklar içseldir.

Zorunlu karşılık oranı arttıkça kredi hacminin azaldığı görölmektedir.Fakat pratikte zorunlu karşılık oranı artıp ayrılan karşılık fazlalaştıkça kredi riski minimize edilmiş ve daha sağlıklı koşullarda kredi verebilen bankalar olduğu gözlenmiştir.Bu nedenle son yıllarda Basel uzlaşısına göre kredi arzına belli şartlar getirilmiştir. Bu nedenle kredi hacmi arttıkça piyasayı dengede tutmak isteyen Merkez Bankası oranı arttırarak sağlamlığı korumaya,riski azaltmaya çalışmıştır.

4.5.3 REGRESYON

Bir kriter değişkeni ile bir veya daha fazla sayıda tahmin değişkenleri arasındaki ilgiyi sayısal hale dönüştürmede kullanılan istatistiksel analizdir. Regresyon analizi esas olarak değişkenler arasında ilişkinin niteliğini saptamayı amaçlar. Tahmin değişkeni olarak bir değişken kullanılırsa basit regresyon, tahmin değişkenleri olarak iki veya daha fazla değişken kullanılırsa çoklu regresyon analizinde söz etmek mümkündür. Amaç her tahmin değişkeninin kriter değişkenindeki toplam değişmeye olan katkısının saptanması ve dolayısıyla tahmin değişkenlerinin doğrusal kombinasyonunun değerinden hareketle kriter değerinin tahmin edilmesidir. Analizde ayrıştırılmış, durağan veriler kullanılmaktadır.

Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hatanın Tahmini
1	,267 ^a	,071	,068	335303,41269

a. Kestiriciler (Sabit) Zorunlu Karşılıklar

ANOVA^a

Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Olasılık Değeri	
1	Regresyon	2662939047733	1	2662939047733	23,686	,000 ^b
	Artıklar	34740368975114	309	112428378560		
	Toplam	37403308022847	310			

a. Bağımlı Değişken: Kredi Hacmi

b. Kestiriciler (Sabit), Zorunlu Karşılıklar

F=23,686(1,309)

Katsayılar^a

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	Olasılık Değeri
	B	Std.Hata	Beta		
(Sabit)	164814,938	19239,898		8,566	,000
1 Zorunlu Karşılıklar	9,487E-007	,000	,267	4,867	,000

a. Bağımlı Değişken: Kredi Hacmi

Tablo-13:Kredi hacminin regresyon modeli

Y=Kredi Hacmi

X=Zorunlu Karşılıklar

$$Y=164814,938+9,487.10^7*X$$

Kredi hacmi ile zorunlu karşılıklar arasında $(9,487.10^7)$ pozitif anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir..(t=4.867,p=000) Farkı alınmış zorunlu karşılıklardaki 1 birimlik değişim farkı alınmış kredi miktarında $9,487.10^7$ kat değişim olacağını ifade etmektedir.Zorunlu karşılık oranının 1 birimlik değişime göre kredi miktarı $9,487.10^7$ kat değişmektedir.Nedensellik analizinde de ortaya çıktığı üzere;Zorunlu karşılık oranı,kredi miktarını azaltmaktadır.Ayrılan karşılık arttıkça piyasaya arz edilecek miktar düşmektedir.

Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Standart Hatanın Tahmini
1	,267 ^a	,071	,068	94304377928

a. Kestiriciler (Sabit), Kredi Hacmi

ANOVA^a

Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Olasılık değeri
-------	-----------------	---------------------	--------------------	---	-----------------

1	Regresyon	2106439489300954 00000000	1	210643948930095 400000000	23,686	,000 ^b
	Artıklar	2748034550184353 500000000	309	889331569638949 3000000,000		
	Toplam	2958678499114449 000000000	310			

a. Bağımlı Değişken: zorunlu karşılıklar

b. Kestiriciler: (Sabit),, Kredi Hacmi

F=23,686(1,309)

Katsayılar^a

Model	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayılar	t	Olasılık Değeri
	B	Std.Hata	Beta		
1	(Sabit)	1659199603,997	6018836473,931	,276	,783
	Kredi Hacmi	75044,607	15419,733	4,867	,000

a. Bağımlı Değişken: Zorunlu Karşılıklar

Tablo-14:Zorunlu Karşılıkların Regresyon Modeli

Zorunlu Karşılıklar:Y

Kredi Hacmi:X

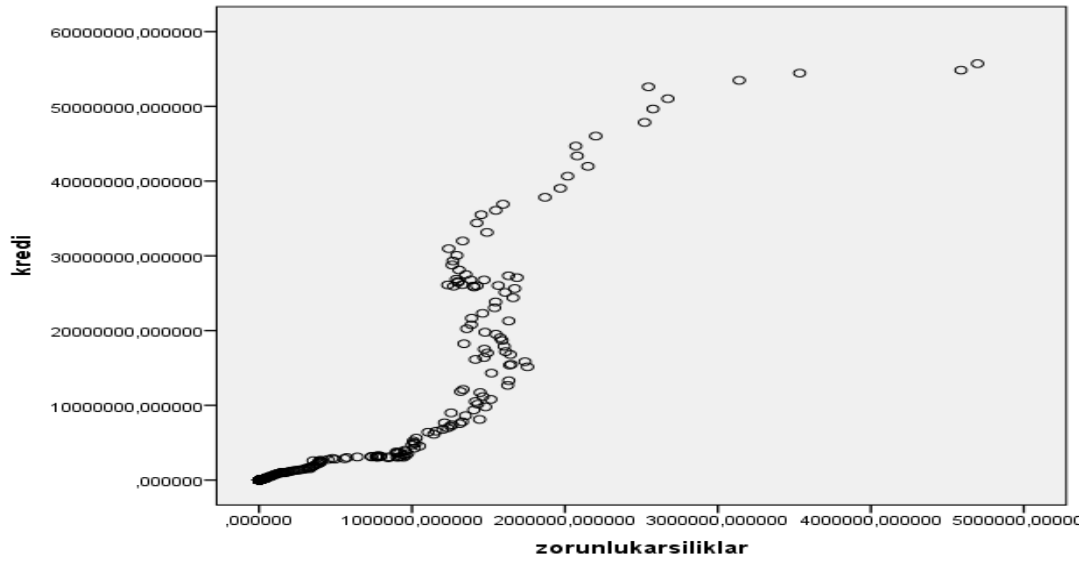
$$Y= 1659199603,997+75044,607*X$$

Zorunlu karşılıklar ile kredi hacmi arasında (75044,607) pozitif anlamlı bir ilişki vardır.(t=4,87 , p=000)

Farkı alınmış kredi hacminde 1 birimlik artış olduğunda farkı alınmış zorunlu karşılıklar da 75044,607 kat artış olacağını ifade etmektedir.Burada Merkez Bankasının zorunlu karşılık para politika aracını kullanarak amacına ulaştığı gözlenmektedir.Merkez Bankası,hacimde büyük ve uzun süreli bir artış olduğunda oranı arttırarak ayrılan karşılık miktarını arttırarak piyasayı risklerden arındırmaya

ve ani değişim sonucuyla maliyet etkisi yaşıyan bankaların tam rekabet piyasası dolayısıyla maliyetleri üstelenmelerini sağlamaktadır.

Dağılım Diyagramı, iki değişken arasındaki ilişkiyi sergileyen yararlı bir grafikdir. 2 değişkenin ilişkili olduğu teorisini test etmek amacıyla bir değişken değiştiğinde diğer değişkenin durumunu göstermek için kullanılır. Olası sebep ve sonuç ilişkisini test etmek için bir tekniktir. Bir değişkenin, diğerinin sebebi olduğunu ispatlamaz fakat ilişkinin var olduğu ve zayıf olduğu yerleri ortaya çıkarır. Dağılım diyagramı X eksenini 1. değişkenin ölçüm değerlerini, Y eksenini de 2. değişkenin değerlerini gösterecek şekilde kurulur. Noktalardan oluşan kümenin sıklığı ve yönü 2 değişken arasında ilişki hakkında ipuçları verir.

Grafik 7.1: Zorunlu Karşılıklar ve Kredi Hacmi Dağılım Diyagramı

Yaklaşık doğrusal çıkmıştır.

4.5.4 KORELASYON

Korelasyon katsayısı, bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğünü belirten katsayıdır.

Korelasyon

		Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar
Kredi Hacmi	Pearson Korelasyonu	1	,893**
	Ols. (Çift Yönlü)		,000
	Gözlem Sayısı	312	312
Zorunlu Karşılıklar	Pearson Korelasyonu	,893**	1
	Ols. (Çift Yönlü)	,000	
	Gözlem Sayısı	312	312

** . Korelasyonun önem derecesi :0.01 (Çift Yönlü).

Tablo-15:Korelasyon matrisi

Korelasyon Matrisi'ne göre;kredi hacmi ile zorunlu karşılıklar arasında aynı kuvvetli bir ilişki vardır.Korelasyon (%89.3) +1'e yakın olması da çok güçlü pozitif doğrusal ilişki olduğunu işaret etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir para politikası aracı olan zorunlu karşılıkların öncelikli kullanım alanı, sistemde dolaşan para miktarının kontrol edilmesidir. Zorunlu karşılık oranı artırımı ile sistemde kredi verilebilir fonlar azaltılarak parasal sıkılaştırma; tersi durumda ise piyasaya likidite verilerek parasal genişleme sağlanmaktadır. Ancak zorunlu karşılıklar, diğer bir para politikası aracı olan açık piyasa işlemleri gibi sıklıkla başvurulan bir araç olmayıp, yapısal nitelikli adımlar gerektiğinde kullanılmaktadır.

Zorunlu karşılık politikası geçici durumlarda değil; piyasada uzun süreli kalıcı bozulmalar başladığında harekete geçirilmektedir. Zorunlu karşılık politikası bir yandan bankaların likidite durumlarını ani ve çok önemli olarak değiştirirken öte yandan ticari bankaların para yaratma iktidarlarını etkilemektedir. Zorunlu karşılıklar politikasının doğrudan fiyat etkisi mevcut değildir. Miktar etkisinin banka likiditesinin fiyat değiştirici etkisi olabilir. Ancak bu fiyat etkisi miktar etkisinin bir sonucudur. Burada durum reeskont ve açık piyasa işlemlerinin tamamen tersinedir. Reeskont ve açık piyasa işlemleri özellikle fiyat etkisine dayanmaktadır. Dolayısıyla banka likiditesi üzerindeki miktar etkisi dolaylı bir şekilde olmaktadır.

Türkiye’de kriz sonrası zorunlu karşılıkların özellikle kredi hacminin kontrolü için kullanılmasının etkinliği incelendiğinde, genel olarak geniş bir etkinin var olduğu görülmektedir.

Zorunlu karşılık oranı ile banka kredi hacmi arasında direkt bir ilişki gözlenmektedir.

Çalışmada yapılan analizlerin ortak sonucu, incelenen dönemde zorunlu karşılıkların kredi hacmine etkisinin yaklaşık %90 oranında bir bağımlılık şeklinde olduğu görülmektedir. Zorunlu karşılık oranı arttırıldığında ayrılan karşılık artmakta kredi hacmi de yaklaşık doğrusal olarak artmaktadır. Bunun nedeni olarak ; mevduat bankalarının yeterli karşılık ayırması ve kısıtlı olan arz yaratımının da etkisiyle güvenli krediler vermesinden ötürü geri dönüşler sağlayabilmesi nedeniyle artan mevduat faktörü ve ani değişim yaratmak için kullanılan oranın bankalar gereğini yerine getirdiği takdirde düşürülmesi dolayısıyla tekrar likidite yaratılmasına bağlanmaktadır. Kredi hacmindeki 1 birimlik değişim, zorunlu karşılıklarda 75044,607 kat değişime neden olmaktadır. Bu durum, Merkez Bankasının amaçladığı para politikasını gerçekleştirdiğini göstermektedir. Hacimdeki artış karşılık oranını arttırmaktadır.

Merkez Bankası, zorunlu karşılık para politikası aracını kredi hacminde sağlıksız bir artış gözlediğinde piyasadan likidite çekmek istediğinde, faizlerde artış sağlamak istediğinde arttırmaktadır. Bankaların yarattığı zorunlu karşılıklardaki 1 birimlik değişim, kredi hacminde $9,487.10^7$ kat değişime neden olmaktadır. Merkez Bankasının maliyet etkisi yaratarak kredi arzını azaltmak istemesiyle piyasa risklerini azaltıcı yönde ani değişim yaratmak istemesi zorunlu karşılık oranına yansımaktadır. Çalışmada dağılım diyagramından da gözlenmektedir. Bankalar tarafından ayrılan zorunlu karşılıklar, bankaların arz ettiği kredi hacmini önemli derecede etkilemektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2010 yılında Zorunlu Karşılık Oranını %16 yaparken; riskleri azaltmak, parasal sıkılaşmayı sağlamak ve düşük faizleri düzenlemek amacı taşıdığını açıklamıştır. Son olarak 2011 yılı Ekim ayında Zorunlu

Karşılık Oranını %16'dan %11'e indirerek 11 Milyar TL kalıcı likidite sağlamıştır.Uygulama bölümünde elde edilen test sonuçlarının, Merkez Bankasının açıklamalarıyla aynı doğrultuda olması, politika aracının istenen sonuçları gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Ekonomileri gelişmekte olan ülkelerde,gelişmiş ülkelerde olduğu gibi zorunlu karşılık oranı 0-2 arasında değildir.Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde piyasaların krediye ihtiyacı olması dolayısıyla bankaların yeterli mevduat fazlası karşılık ayırmaması ve gelişmekte olan piyasaların risk biriktirmesi dolayısıyla Merkez Bankaları devreye girmekte,riskleri minimize etmek için bankaların zorunlu karşılık ayırmalarını istemektedir.Türkiye gibi ülkelerde zorunlu karşılık oranı kaldırıldığı takdirde piyasa krize sürüklenebilmekte, ödeme gücünü kaybedebilmektedir.Çalışmada görüldüğü üzere;kredi hacminin artması sonucunda sınırlandırılma yapılarak piyasaya müdahale etmek mümkünken,oran % 0 olduğunda karşılaşılacak krizlerin önüne geçmek mümkün olmayacaktır.Bu durumda Merkez Bankalarından ya da İnterbank Piyasasından borçlanmaya giderek bankalar;yüksek faiz maliyetiyle karşılaşacak,zaten düşük olan ödeme gücünü kaybetmesine sebep olacaktır.

Kredi hacmini kontrol etmek için finansal sistemin % 90'ına yakın paya sahip bankalara odaklanması esas alındığında, finansal istikrar amacıyla mikro riskleri azaltıcı politika araçlarının kullanılması da önerilebilir.

Bankaların aktif yönetimi,karlılığı amaçlar.Genel olarak banka aktifinde kredi aktifinin oranı yüksek,yatırımların oranı daha düşüktür.Elde edilecek karın büyük olması demektir.Ekonominin genişleme dönemlerinde bankalar,yüksek faiz getirili krediler vermeye yönelir.Banka kredilerinin artmasının,vadesiz mevduatlarının

artması ve bu yolla ekonomide talep, üretim istihdamın genişlemesine yardım ettiği düşünülür.

Refah ve genişleme dönemlerinde bankalar krediler gibi yüksek getirili ancak risk taşıyan aktiflere yönelmektedir. Buna karşılık düşük getirili fakat emin yatırımlardan kaçınılmaktadır.

Son küresel finansal krizin nedenleri incelendiğinde, en önemli nedenlerden biri olarak ABD’de ve diğer birçok ülkede, düşük enflasyon ve düşük faiz ortamı -ki fiyat istikrarının aslında sağlandığı bir durum gösterilmektedir. Çünkü bu olumlu hava, varlık fiyatlarının artmasını, uygun niteliklere sahip olmayan kişilere bile kolaylıkla kredi verilmesini beraberinde getirmiştir. Böylece olumlu görünen ortamın aslında sistemik olarak riskler biriktirdiği görülemez/göz ardı edilmiş, bu nedenle önce ABD’de, sonra da küresel anlamda finansal istikrarsızlık oluşmuştur.

Pasif yönetiminde banka bilançosunda yer alan düşük dönüşlü pasif oranının artırılması ve yüksek dönüşlü pasiflerin azaltılması yolunda değişim anlaşılmaktadır. Pasif yönetimi parasal kısıtlama ve genişleme ile ilişkilidir. Böyle dönemlerde Merkez bankası genellikle rezervlerin, kredilerin vadesiz mevduatların ve mal taleplerinin büyümesini frenlemeye çalışır. Böyle bir politikanın nihai hedefi ekonomideki enflasyonist baskıların etkisini azaltmaktır.

Zorunlu karşılıkların uzun süre pasif bir politika aracı olarak kullanılması, bankaları zorunlu karşılık oranlarında yapılan değişikliklerin geçici bir politika önlemi olduğunu düşünerek tepki vermemeye, faiz oranlarını değiştirmemeye yöneltmiş olabilir. Sektörün kârlılığı pahasına kredi piyasasında paylarını azaltmama stratejisidir. Türk bankacılık sektöründe yaşanan rekabet, bankaları zorunlu karşılıklar nedeniyle aracılık maliyetinde görülen artışları yüklenmeye veya farklı

yollarla kredilere ilişkin diğer masrafların veya diğer işlem ücretlerinin artırılması vb.-telafi ederek kredi müşteriğine faiz artışı olarak yansıtmamaya sevk etmektedir.Fakat Merkez Bankasının zorunlu karşılık para politikası aracını kullanmasındaki en büyük etken sektörde ani bir değişim yaratması ve bu beklenmeyen oran artışıyla kabullenilen büyük riskleri en aza indirmek banka yönetimlerinin kendi bilançolarına dönüp duraklamasını sağlamak böylece piyasada risk indirildiğinde oranı tekrar azaltarak likidite kaynağı sağlamak ve gerektiğinde yine oranı arttırabilmektir.Merkez Bankası'nın yaratmak istediği maliyet etkisine ancak böyle ulaşılmaktadır.

Türkiye'de zorunlu karşılıkların mevduatı daha pahalı hale getirmesi, bankaları mevduat dışı kaynaklara yöneltmektedir. Bu durumun, merkez bankasından borçlanmanın son döneme kadar uygun koşullarla yapılabilmesinden kaynaklandığı öne sürülebilir.

Günümüzde kredi talebini karşılamak üzere banka dışı finansal kuruluşlar da mevcuttur. Ancak, bu kuruluşların zorunlu karşılık yükümlülüğü bulunmamaktadır. Kredi artışının kontrol edilmesi için sadece zorunlu karşılık aracını kullanmak, kredi talebinin bankalara kıyasla, zorunlu karşılık yükümlülüğü olmaması nedeniyle aracılık maliyeti daha az olan banka dışı mali kesime kaymasına yol açabilir.

KAYNAKÇA

- ABDULLAHOĞLU,Ayhan , (1998), “Türk Bankacılık Sektöründe Genel Kredi Sınırları ve Dolaylı Krediler” , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul
- AKAY,Tezcan,KULAK,Mustafa,(2009), ”Reeskont Uygulamasının Yeni Oranları”,Maliye ve Sigorta Dergisi,Ankara
- AKGÜÇ,Öztin ,(1976), “Orta ve Uzun Vadeli Krediler ve Finansman Kurumları” ,İstanbul
- AKGÜÇ,Öztin ,(1977), “Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi” , Ankara
- AKGÜÇ ,Öztin ,(2002), “Mali Tablolar Analizi” , İstanbul
- AKTİVE BANKACILIK VE FİNANS DERGİSİ ,(2001) , Sayı:18 , Mayıs-Haziran
- AKYAZI,Haydar,(1998), ”Para Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma”,Türkiye Bankalar Birliği,Yayın No:214
- ALKIN,Kerem,OKAY,Esin, (2008),İstanbul Ticaret Odası-“Türkiyede Kobilerin Basel 2’ye Uyum Süreci ve Öneriler” Yayın no:2008-4 İstanbul
- ALTUĞ, F.Nur,(2001), ”İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri” , İstanbul: Tükmen Kitabevi
- AYDEMİR,Namık,(2004), ”Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık” ,Ankara
- AYZİT, M. (2004) , “Dünyada ve Türkiye’de Mevduat Sigorta Sistemi Uygulamaları” Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

BABUŞÇU,Şenol, (1997), Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi(rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulaması,Ekim,SPK yayın no:94

BABUŞÇU, Şenol, (2003), “Türk Bankacılık Sektöründe Beklentiler ve Gelişmeler”, Halkbankası, Eğitim Daire Başkanlığı, Ankara

BANKACILAR DERGİSİ (2002) , Türkiye Bankalar Birliği , No:41 , 2002

BANKACILAR DERGİSİ (2004), Türkiye Bankalar Birliği , No:48 , 2004

BANKACILAR DERGİSİ (2004) , TBB , Mart , Sayı.48 , s.22.

BAŞÇI, E. ve KARA, H. (2011). Finansal İstikrar ve Para Politikası. İktisat,İşletme ve Finans Dergisi, 26, 302

BDDK.,(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) (2004), “Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı-Gözden Geçirilmiş Düzenleme

BDDK(Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu),(2009),”Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler”,4 (Aralık).

BANKACILIK VE FİNANSAL PİYASALAR DERGİSİ, 1 (1)

BDDK,23.7.2007,tarihli,basın,açıklaması;

www.bddk.org.tr/turkce/Basin_Aciklamaları/349623_07_2007.pdf

BELKIS,Seval , “Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi” , İstanbul , 1990

BERG, Andrew; BORENSZTEIN, Eduardo (2000), “The Choise of Exchange Rate Regime and Monetary Target in Highly Dollarized Economies”, IMF Working Papers,WP/00/29.

BERNANKE, Ben S. ; LAUBACH, Thomas; vd (1997) Inflation Targeting: “Lessons from The International Experience”, New Jersey: Princeton University Press.

BERK,Niyazi (1998), “Finansal Yönetim” ,Türkmen Kitabevi, İstanbul

BOYOĞLU Özgür Eyüp , “Bankacılık Krizleri , Dünya’da ve Türkiye’de Yaşanan Bankacılık Krizleri , Bankacılık Krizlerine Karşı Alınan Önlemler ve Çözüm Önerileri” Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul , 2002

CARVALHO, F.A. de ve C.F. Azevedo. 2008. “The Incidence of Reserve Requirements in Brazil: Do Bank Stockholders Share the Burden?” Journal of Applied Economics, XI (1): 61-90.

CHANG, Roberto, (1998), Policy Credibility and the Design of Central Banks, Economic Review, Federal Reserve Bank of Atlanta, First Quarter

CUKİERMAN, Alex (1999), “Targeting Monetary Aggregates and Inflation in Europe”, Economic Research Discussion Paper, No:39.

ÇABUKEL,Rıdvan, (2007), “Bankaların Kurumsal Kredileri Açısından Kredi Riski Yönetimi ve Basel-2 Uygulaması”, TBB Yayın No:250 mart 2

EĞİLMEZ,Mahfi,KUMCU,Ercan ,(2005) ”Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması” ,8.Basım,Remzi Kitabevi,Mart,İstanbul

EKŞİOĞLU Tümay , (1999) “Bankacılıkta Kredi Politikası , Risk Unsurları, Türkiye’de Bankaların Karşılaştıkları Kredi Problemleri ve Uygulamaları”, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul

EROĞLU,Ömer,(2004), “Para Teorisi ve Politikası Ders Notları”, Süleyman Demirel Üni.basımevi Yayın NO:50,Isparta

ERTUĞRUL,Ahmet (1992),”Para Teorisi”,Bilkent Üni. Ajans Türk Matbaası,Ankara

FRAGA, Arminio; GOLDFAJN, Ilan (2003), “Inflation Targeting in Emerging Market Economies”,NBER Working Paper, No:10019.

FREEMAN S. ve J. HASLAG (1995), “Should Bank Reserves Earn Interest?”, Federal Reserve Bank of Dallas Economic Review, Fourth Quarter.

GARANTİ BANKASI Risk yönetimi Müdürlüğü (2006),”Basel-2 nin Kapsamı Türk Finans ve Reel Sektörüne Etkileri”.

GOMME, Paul, (2006), Central Bank Credibility, Federal Reserve Bank of Cleveland, Economic Commentary

GÖĞEBAKAN Önder, N. A. (2008). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Temel Bilanço Büyüklükleri ve Enflasyonun Açıklanmasındaki Görelî Önemi: 1990 – 2007. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

GÖKTAŞ,Atilla,AKKUŞ,Özge,İŞÇİ,Öznur (2011), “Para Arzı ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin 2000’li Yıllarda Başlayan Ekonomik Kriz Üzerindeki Etkisinin Nedensellik Analizi ile Araştırılması” ,Pamukkale Üniversitesi Çalıştayı

GÜNAL,Mehmet, (2001),”Merkez Bankasının Değişen Rolü ve Para Politikası Uygulamaları”,İmkb Yayını,İstanbul

- GRAY, S. (2011). "Central Bank Balances and Reserve Requirements." IMF, Çalışma Tebliği, No. 11/36.
- HASLAG J. ve E. YOUNG (1998), "Money Creation, Reserve Requirements, and Seigniorage", Review of Economic Dynamics, 1.
- HEİN S. Ve J. STEWART (1999), "Teaching Financial Institutions and Markets: The Case of Reserve Requirements", Texas Tech University, Working Paper.
- HEİN, S.E. ve J.D. STEWART. 2002. "Reserve Requirements: A Modern Perspective." Federal Reserve Bank of Atlanta Economic Review, 87 (4): 41-52.
- HİÇ,Mükerrem,(1992), "Para Teorisi-Politikası" ,8.baskı Menteş Kitabevi,,İstanbul
- ILIK Burçak ,(2004) "Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Mali Analiz Ve Bir Uygulama" , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul
- İSPARTALI Mehmet ,(2001), "Bireysel Bankacılıkta Kredi Kartları" , Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul
- ISSING, Otmar, (1993), Central Bank Independence and Monetary Stability, London: Institute of Economic Affairs, Occasional Paper No:89
- İTERBANK EĞİTİM MERKEZİ (1998) Yayınları , "Mali Tahlil "
- İPEKER,Melih (2002), "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Finansal Sistem İstikrarının Sağlanmasındaki Rolü",TCMB Uzmanlık Yeterlik Tezi,Ankara

KARAKÖSE, Nilgün ,(2000), “Ticari Bankalarda Kredilendirme Süreci ve Türkiye Uygulaması” , Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul

KAVAL, Hasan,(2000), “Bankalarda Risk Yönetimi”, Yaklaşım yayınları, Ankara

KEYDER, Nur, (1996),”Para Teori Politika Uygulaması”, 5.baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara

KEYDER, Nur (2002), “Para Teori-Politika-Uygulama”, Seçkin Yayıncılık ve Dağıtım, Ankara

KRUGMAN, Paul (1999), “Currency Crises”, Ed: M. Feldstein, International Capital Flow, Chicago University Press, Chicago.

LEIDERMAN, Leonardo; SVENSSON, Lars E.O. (1995) “Inflation Targets”, CEPR: 1-18.

MALATYALI, Kamuran M. (1998), “Enflasyon Hedeflemesi, Ülke Uygulamalarına Örnekler ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, DPT, No.01.

MASSON, Paul; SHARMA, Sunil (1997), “The Scope for Inflation Targeting in Developing Countries?”, IMF Working Paper, 97/130, October.

TCMB, Çalışma Tebliği, No. 587.

MISKIN, Frederic S. (1997), “Strategies for Controlling Inflation”, Ed: Philip Lowe Monetary Policy and Inflation Targeting, Reserve Bank of Australia:7-38.

MISKIN, Frederic S. (2000), “Inflation Targeting In Emerging Market Countries” NBER Working Paper, No.7618 MISKIN, Frederic S. (1999),

“International Experiences with Different Monetary Polic Regimes”,NBER Working Paper, No:7044.

MISHKIN, Frederic S. (2000), What Should Central Banks Do?, Federal Reserve Bank of St.Louis Review

MISKIN, Frederic S. (2004), “Can Inflation Targeting Work In Emerging Market Countries?”, NBER Working Paper, No.10646.

MONTORO, C. ve C. Tovar. 2010. “Macroprudential Tools: Assessing the Implications of Reserve Requirements in a DSGE Model.” Yayımlanmamış çalışma.

NEYAPTI, Bilin; BERUMENT Hakan (1999), “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Ne Kadar Bağımsız?” İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Aralık Sayısı.

OBRIEN, Y. C. (2007). “Reserve Requirement Systems in OECD Countries”. Erisim: 18 Mart 2010, Federal Reserve Board Finance and Economics Tartışma Serileri.

ÖÇAL,Tezer,ÇOLAK,Ö.Faruk,TOGAY,Selahattin,ESER,Kadir, (1997) ,”Para Banka Teori Politika”, ,Gazi Kitabevi,Ankara

ÖÇAL,Tezer ,ÇOLAK Ömer Faruk,(1999),”Finansal Sistem ve Bankalar”, Nobel Yayın Dağıtım,Kasım,İstanbul

ÖNDER, Timur (2005),” Para Politikası Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması”, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Testi,Ankara

PALLEY, T. I. (2010). Asset Price Bubbles and Counter-Cyclical Monetary Policy: Why Central Banks Have Been Wrong And What Should Be Done. European Journal of Economics and Economic Policies, 7, 1

PARASIZ, İlker, (1998), "Para Politikası Türkiye Uygulamaları" , 5.Baskı,Ezgi Kitabevi , Bursa

PARASIZ, İlker (2000),” Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar”, Ezgi Kitabevi,Bursa

PARASIZ İlker ,(2000), “Para Banka ve Finansal Piyasalar” , Ezgi Kitabevi, Bursa

PARASIZ,İlker M. (2003),” Para Politikası Türkiye Uygulamaları”, Ezgi Kitabevi,Bursa

PARASIZ,İlker,(2007) “Para Teorisi ve Politikası” Ezgi Kitabevi,Bursa

POYRAZ,Erkan, (2008), ”Açıklamalı Örneklerle Finansal Yönetim”,Ekin Basımevi,İstanbul

REINHART, C.M. ve V.R. Reinhart. 1999. “On the Use of Reserve Requirements in Dealing with Capital Flow Problems.” International Journal of Finance and Economics, 4 (1): 27-54.

Resmi Gazete'nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25893 mükerrer sayılı nüshasında yayınlanan ve 29.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 no'lu Bankacılık Kanunu 52.madde

SAYIM,Ferhat (2006), “Bankaların Kredi Karşılıkları Sistemi ve Vergisel İncelemesi”Şubat-2006-Türkiye Bankalar Birliği 244.Yayını

SEYİDOĞLU Halil (2001) , “Uluslar arası Finans” , Güzem Can Yayınları,İstanbul

TABAN, Sami (2000), “Enflasyon Hedeflemesi Türkiye İçin Bir Model Olabilir mi?”, İktisat,İşletme ve Finans Dergisi, Ekim Sayısı.

TAKAN Mehmet ,(2002), “Bankacılık , Teori , Uygulama ve Yönetim” Nobel Yayın Dağıtım,İstanbul

TAŞ,Bülent ,(2000) “Bankaların Kredi ve Diğer Alacaklar için Ayıracakları Karşılıkların Vergi Karşısındaki Durumu ve Diğer Ülke Uygulamaları”,Vergi Dünyası,Aralık

TBB,(2005),”Risk Yönetimi ve Basel-1’nin Kobi’lere Etkileri” Yayın No:238,Ekim

TCMB. (2010). Enflasyon Raporu Sayı IV. Ankara

TCMB. (2011). Enflasyon Raporu Sayı I. Ankara.

TCMB. (Mayıs 2010). Finansal İstikrar Raporu. Sayı 10. Ankara.

TCMB. (Aralık 2010). Finansal İstikrar Raporu. Sayı 11. Ankara.

TİRYAKİ,T.S ve ALPER,K. (Nisan 2011). “Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri”. Erişim: Nisan 2011, TCMB Ekonomi Notları No. 11/08.<http://www.tcmb.gov.tr/research/ekonominotlari/2011/tr/EN1108.pdf>

TÜRKER,Sibel, “Basel-2 Bankacılık Düzenlemelerinin Ekonomiye Yansımaları ve Reel Sektöre Yansımaları” ,Deloitte&Touche Danışmanlık Hizmetleri A.Ş.,İstanbul

TİŞB (Türkiye İş Bankası Risk Yönetimi Müdürlüğü),(2004),”Bankacılıkta Yeni Sermaye Yeterliği Düzenlemeleri”,Basel-2 Yayın no:78-Kasım

USTA, B. (2003). Enflasyon Hedeflemesi: Gelişmekte Olan Ükelere Uygulanabilirliği ve Türkiye Örneği. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

UZUN,Emin, (2008),” İşletme Finansmanı ve Finansal Yönetim” Birleşik Matbaacılık,Muğla

ÜNSAL, E. (2000), “Makro İktisa”. İmaj Yayıncılık,Ankara

VARGAS, H., C. Varela, Y.R. Betancourt ve N. Rodríguez. 2010. “Effects of Reserve Requirements in an Inflation Targeting Regime: The Case of Colombia.” Kolombiya

VAROL,Kübra , (2005),“Bankacılık Sektörünün Gözüyle Kotasız Dönemde Türk Tekstili” , Activline Gazetesi , İstanbul

YAVUZARSLAN,Nursel, (2011), “Finansal İstikrar ve Zorunlu Karşılıklar”,Uzmanlık Yeterlilik Tezi,Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası,Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü-Ankara, Temmuz

YAYLA,Münür ,TÜRKER KAYA ,Yasemin, (2005), “Basel-2 Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci”,BDDK Araştırma Dairesi,Çalışma Raporları- 3 Mayıs

YAYLA, M. (2007). “Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet: 1995-2005.” BDDK

YILDIRIM Kemal,BAKIRTAŞ İbrahim,YILMAZ Rasim,(2005), “Makro İktisada Giriş”,Ekin Kitabevi,Bursa

ZARAKOLU Avni ,(1971), “Para , Kredi ve İktisadi Faaliyetler” , Türkiye Bankalar Birliği Yayınları , Yayın No:41 , Ankara

ZARAKOLU Avni (2001), “Bankalar için Para ve Kredi Bilgisi”, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No:280 Bankacılar serisi: 5.10.Baskı. Cebeci,Ankara

İNTERNET KAYNAKLARI

1. <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2007/200754/200754abs.html>.05.02.2012
2. www.riskyonemi.com/krediriski.asp.29.10.2011
3. www.gencbilim.com/odev/odevgoster.php?il=istanbul=bahcelievler&id=126 15,13.11.2011
4. www.tbb.org.tr/turkce/konferans/eo1806.doc,13.12.2011
5. www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar,12.12.2011
6. www.gencbilim.com,08.10.2011
7. www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/duzenlemetaslaklari/bkkkgenelgerekce,10.01.2012
8. www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/duzenlemetaslaklari/bkkkgenelgerekce,10.01.2012
9. www.xhaber.net/index,18.11.2011
10. www.gencbilim.com.tr/odev/odevgoster.php?il=istanbul_bahcelievler&id=12615,17.12.2011
11. www.gencbilim.com./odev/odevgoster.php?il=istanbul_bahcelievler&id=13607,17.12.2011

12. www.emd.org.tr/ekonom/eko18.htm,24.09.2011
13. www.tbb.org.tr/turkce/mevzuat/istanbulyaklasimideneiyimi,13.12.2011
14. www.dunyagazetesi.com.tr/news_display,09.09.2011
15. www.bddk.org.tr/turkde/yayınlarveraporlar/rapor/bddk.YR.2001.pdf,13.12.2011
16. www.ceterisparibus.net/banka_finans/makaleler.htm,22.02.2012
17. www.milliyet.com.tr/2006/02/08/son/soneko09.asp,06.03.2012
18. <http://www.carsambatso.org.tr/BASEL.PDF> 12.11.2011
19. http://www.istanbul.edu.tr/yuksekokullar/sosyalbilimler/iuwebson/fethiacil/tc_mbbilanco.pdf Erişim Tarihi:04.05.2012

EKLER					
Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar	Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar
01-1986	469,727391	141170000	01-1999	1074166,595	182516450000
02-1986	492,3225	145610000	02-1999	1077074,65	187966630000
03-1986	504,682857	137490000	03-1999	1135308,439	196699170000
04-1986	538,414545	144490000	04-1999	1192174,405	208923690000
05-1986	567,751818	150600000	05-1999	1232201,895	220292340000
06-1986	598,328095	157470000	06-1999	1262598,745	229063580000
07-1986	640,582174	161990000	07-1999	1308426,741	245993720000
08-1986	669,024762	163440000	08-1999	1352795,655	261793730000
09-1986	678,368636	170620000	09-1999	1402116,55	278989910000
10-1986	717,508261	177740000	10-1999	1452498,381	295287600000
11-1986	741,55	182160000	11-1999	1523408,732	332144000000
12-1986	758,144348	192480000	12-1999	1570330,235	306146000000
01-1987	830,367273	201130000	01-2000	1619008,252	324607400000
02-1987	852,4	202290000	02-2000	1672886,819	324448800000
03-1987	861,308636	211550000	03-2000	1731531	331887100000
04-1987	903,750909	215240000	04-2000	1795891,225	345630100000
05-1987	941,394762	218020000	05-2000	1877075,474	355040500000
06-1987	951,385	225940000	06-2000	1984090,3	364434700000
07-1987	1012,066522	202960000	07-2000	2110213,486	374636500000
08-1987	1041,504762	193720000	08-2000	2212200,248	388575900000
09-1987	1066,422273	202140000	09-2000	2314812,552	399615100000
10-1987	1133,470909	237770000	10-2000	2434685,714	398140200000
11-1987	1177,189048	247770000	11-2000	2541086,718	405071300000
12-1987	1236,428261	263480000	12-2000	2541729,024	391958100000
01-1988	1369,482381	311420000	01-2001	2595113,035	354086000000
02-1988	1392,875238	340270000	02-2001	2667076,55	401865700000
03-1988	1399,407391	351890000	03-2001	2762067,214	450550700000
04-1988	1458,209524	360500000	04-2001	2914986,471	479427000000
05-1988	1490,958182	361430000	05-2001	2796883,165	495509500000
06-1988	1526,082727	371790000	06-2001	2864597,633	559471000000
07-1988	1592,157143	390780000	07-2001	3014758,491	573469600000
08-1988	1601,987826	422720000	08-2001	3092243,335	642130500000
09-1988	1614,980909	454670000	09-2001	3171345,175	734680600000
10-1988	1673,672381	455620000	10-2001	3287400,535	777192700000
11-1988	1682,965455	521840000	11-2001	3150271,168	765789300000
12-1988	1724,910909	556440000	12-2001	3114667,248	768312000000
01-1989	1916,386364	588130000	01-2002	3094275,978	735896000000
02-1989	1958,4285	615940000	02-2002	3123416,405	777233700000
03-1989	2011,275217	648690000	03-2002	3082703,962	765550100000

Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar	Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar
05-1989	2142,251739	683960000	05-2002	3159954,97	793834600000
06-1989	2182,373182	704600000	06-2002	3213741,45	793815400000
07-1989	2274,844762	712090000	07-2002	3113971,096	849991500000
08-1989	2281,246957	741780000	08-2002	2971308,923	844760200000
09-1989	2365,701429	780420000	09-2002	3044916,371	944276700000
10-1989	2566,904091	815660000	10-2002	3080954,609	913382800000
11-1989	2671,439545	849480000	11-2002	3047480,39	901478600000
12-1989	2819,335238	876330000	12-2002	3109318,227	925843500000
01-1990	3086,097826	908890000	01-2003	3291660,652	960346300000
02-1990	3200,4965	899650000	02-2003	3346293,475	941993400000
03-1990	3324,56	923230000	03-2003	3552741,79	972016800000
04-1990	3586,442857	938440000	04-2003	3671803,214	920916200000
05-1990	3695,41	970260000	05-2003	3619953,395	901784700000
06-1990	3884,222381	980410000	06-2003	3664623,114	902286900000
07-1990	4120,097727	1005350000	07-2003	3763996,283	896839700000
08-1990	4161,578261	980880000	08-2003	3865043,005	957676400000
09-1990	4247,7225	989640000	09-2003	3991925,355	953297500000
10-1990	4550,701304	1026280000	10-2003	4271788,226	1015855300000
11-1990	4841,255455	1067220000	11-2003	4545489,9	1048646200000
12-1990	5035,709524	1101820000	12-2003	4714759,004	999833300000
01-1991	5410,030435	1006780000	01-2004	4871605,768	1020676000000
02-1991	5559,955	1031860000	02-2004	5011120,05	1011335200000
03-1991	5716,2	1066030000	03-2004	5232427,939	1008416600000
04-1991	6036,154545	1108740000	04-2004	5613129,882	1027891900000
05-1991	6124,982609	1178440000	05-2004	6128699,919	1142768400000
06-1991	6357,45	1221900000	06-2004	6408568,877	1104661400000
07-1991	6655,930435	1265390000	07-2004	6538746,245	1156546000000
08-1991	6413,368182	1326830000	08-2004	6770113,073	1199313000000
09-1991	6532,52619	1391910000	09-2004	6980658,759	1231827600000
10-1991	7078,230435	1489290000	10-2004	7178935,224	1251967200000
11-1991	7405,62381	1585660000	11-2004	7403386,482	1260652600000
12-1991	7755,359091	1681580000	12-2004	7556110,039	1311828700000
01-1992	8653,330435	1794150000	01-2005	7669744,705	1212563000000
02-1992	9054,5	1883620000	02-2005	7796820,785	1328662600000
03-1992	9419,886364	2035020000	03-2005	8115742,687	1441777500000
04-1992	10190,47273	2111620000	04-2005	8610743,105	1349823500000
05-1992	10605,6	2253700000	05-2005	8994182,827	1255753300000
06-1992	10852,25455	2379870000	06-2005	9378179,782	1404270900000
07-1992	11537,64783	2502400000	07-2005	9795974,719	1480736600000
08-1992	11427,70476	2668310000	08-2005	10163091,73	1429551400000

Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar	Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar
10-1992	12505,35455	2900670000	10-2005	10800578,69	1515604600000
11-1992	13201,35714	3009440000	11-2005	11176435,74	1464297400000
12-1992	14095,68696	3066950000	12-2005	11701422,85	1445644000000
01-1993	15823,2	3184240000	01-2006	11846041	1317507900000
02-1993	16486,4	3314760000	02-2006	12120756,6	1333881000000
03-1993	17446,9913	3455700000	03-2006	12670098,24	1625646400000
04-1993	18480,07727	3584080000	04-2006	13298068,25	1633123000000
05-1993	19362,9381	3701380000	05-2006	14315613,63	1519377700000
06-1993	20414,23182	3823020000	06-2006	15148878,32	1755160300000
07-1993	21958,82727	3959710000	07-2006	15377023,82	1638177500000
08-1993	22144,53636	4206140000	08-2006	15496996,18	1647987100000
09-1993	22903,32727	4335950000	09-2006	15840535,24	1738556600000
10-1993	24709,92857	4547000000	10-2006	16141481,69	1414351700000
11-1993	25881,58636	4867390000	11-2006	16401419,78	1471246900000
12-1993	26712,15652	5145540000	12-2006	16800038,1	1643147800000
01-1994	28382,72381	5759880000	01-2007	17003122,23	1492469400000
02-1994	28325,505	6120270000	02-2007	17181075,8	1611949600000
03-1994	28917,2	6850180000	03-2007	17512543,47	1473187200000
04-1994	32003,69524	8341880000	04-2007	17890923,03	1602244800000
05-1994	29908,12273	8434350000	05-2007	18248151,87	1339584000000
06-1994	31169,01818	8995800000	06-2007	18687968,79	1588629700000
07-1994	39285,85238	9931110000	07-2007	19033321	1576985400000
08-1994	39396,7	10318010000	08-2007	19526032,94	1547936300000
09-1994	40375,67727	10667290000	09-2007	19781751,63	1477237300000
10-1994	43049,38571	11104160000	10-2007	20249490,38	1357585100000
11-1994	44554,55909	11252080000	11-2007	20783435,04	1388033000000
12-1994	48290,20909	11941290000	12-2007	21288751,8	1632723500000
01-1995	57361,53182	12621010000	01-2008	21649757,45	1389726100000
02-1995	59714,455	13739270000	02-2008	22313549,05	1461373000000
03-1995	62289,74783	15501300000	03-2008	23054689,35	1540120900000
04-1995	67593,5	16340160000	04-2008	23827148,11	1546206400000
05-1995	71076,28696	16644610000	05-2008	24392656,31	1660789900000
06-1995	74601,04091	17459690000	06-2008	25119348,3	1608048800000
07-1995	81093,89524	18311760000	07-2008	25620010,51	1671413800000
08-1995	85362,43478	18991700000	08-2008	26029421,31	1564259900000
09-1995	89661,53333	20138850000	09-2008	26778429,54	1471084100000
10-1995	97855,26818	20762680000	10-2008	27335341,78	1630990900000
11-1995	104318,1182	21904160000	11-2008	27083835,63	1686239600000
01-1996	134329,5	25704640000	01-2009	26432408,55	1299691000000
02-1996	139803,9571	26544910000	02-2009	26146084	1329111900000

Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar	Tarih	Mev.B.Kredi Hacmi	Zorunlu Karşılıklar
04-1996	165245,6273	30242590000	04-2009	25833538,81	1405370800000
05-1996	168699,4435	32468480000	05-2009	25989185,19	1424363100000
06-1996	172752,175	34477890000	06-2009	25939993,05	1272088600000
07-1996	188196,8957	36147680000	07-2009	26105099,33	1233412200000
08-1996	196573,7455	33899500000	08-2009	26588660,69	1301865000000
09-1996	209637,7333	36139580000	09-2009	26867868,87	1289155900000
10-1996	233068,5043	38859790000	10-2009	27497356,9	1352446200000
11-1996	250012,2381	43529460000	11-2009	28115675,21	1307367800000
12-1996	270528,7136	46806350000	12-2009	28775451,21	1262758900000
01-1997	301558,3609	50479770000	01-2010	29319369,28	1267606100000
02-1997	321400,275	52930390000	02-2010	30055284,8	1292847600000
03-1997	341812,2381	55238260000	03-2010	30960138,8	1239983700000
04-1997	380672,8591	56969460000	04-2010	31994430,59	1330866000000
05-1997	399889,3909	59622470000	05-2010	33133976,49	1490197200000
06-1997	429515,5238	63699050000	06-2010	34398726,4	1423710100000
07-1997	462525,2435	67810130000	07-2010	35505807,49	1452735000000
08-1997	493854,7333	72392730000	08-2010	36083667,45	1548306500000
09-1997	522253,6909	75786320000	09-2010	36908778,25	1594680900000
10-1997	561237,4261	81461830000	10-2010	37831008,1	1869562800000
11-1997	593697,175	88100720000	11-2010	39037138,05	1969909800000
12-1997	635043,713	91859720000	12-2010	40658920,64	2018087300000
01-1998	719666,2318	97557460000	01-2011	41970902,35	2150114500000
02-1998	753090,325	103837040000	02-2011	43369420,34	2079911100000
03-1998	788406,1136	110417770000	03-2011	44683134,01	2071030800000
04-1998	855917,1955	116485420000	04-2011	46022608,68	2201355400000
05-1998	887511,4143	125222300000	05-2011	47849548,5	2520721800000
06-1998	917675,9682	133975400000	06-2011	49655203,81	2575447500000
07-1998	1002805,857	142208780000	07-2011	51025203,19	2672556500000
08-1998	1038039,524	146991400000	08-2011	52617011,46	2546058500000
09-1998	1045294,186	151619400000	09-2011	53482791,7	3139034800000
10-1998	960909,3591	164147020000	10-2011	54447760	3534422900000
11-1998	997354,4095	164639320000	11-2011	54844218,12	4589219100000
12-1998	1034154,148	172332990000	12-2011	55713994,05	4697145400000

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html> Erişim Tarihi:07.03.2012

*(Bin TL.)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : GÜLRİZ HANDE SARAÇ

Doğum Yeri : MUĞLA

Doğum Yılı : 1988

Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2002-2006 : MUĞLA TURGUT REİS ANADOLU LİSESİ

Lisans 2006-2010 : ESKİŞEHİR ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ-İŞLETME B.

Yabancı Dil : İNGİLİZCE

MESLEKİ BİLGİLER

2011.01-05 :MGE AKARYAKIT LTD.ŞTİ. Bilgisayarlı Muhasebe Elemanı

2011.08-2012.03: MALİ MÜŞAVİRLİK BÜROSU Bilgisayarlı Muhasebe Elemanı